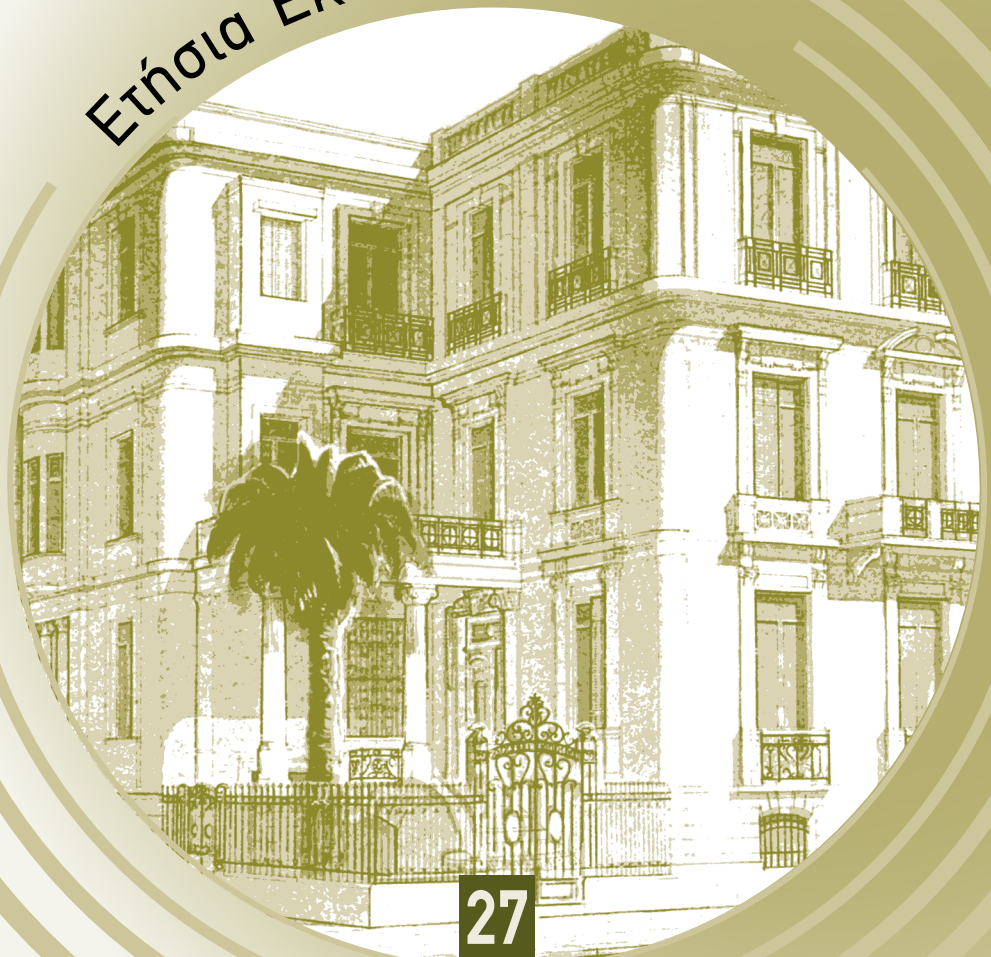
INE
Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση

Ετήσια Έκθεση 2025

27
ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Ινστιτούτο Εργασίας Γ.Σ.Ε.Ε.

Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση

Ετήσια Έκθεση 2025

ΑΘΗΝΑ
ΙΟΥΝΙΟΣ 2025

27
ΕΚΘΕΣΕΙΣ

Πίνακας περιεχομένων

Συντομογραφίες χωρών 7
Ευρετήριο Πινάκων 8
Ευρετήριο Διαγραμμάτων 8

Βασικά συμπεράσματα 15

Πρόλογος 22

Εισαγωγή 24

Κεφάλαιο 1 **Το μακροοικονομικό σύστημα** 27
1.1 Εισαγωγή 29
1.2 Η εξέλιξη του ΑΕΠ και των συνιστωσών της ζήτησης 29
1.3 Διαθέσιμο εισόδημα και κατανάλωση των νοικοκυριών 36
1.4 Επενδύσεις και απόθεμα κεφαλαίου 40
1.5 Εξαγωγικές επιδόσεις 45
1.6 Μακρο-χρηματοοικονομική σταθερότητα 48
1.7 Η δημοσιονομική φερεγγυότητα της οικονομίας 51

Κεφάλαιο 2 **Εμπορικό ισοζύγιο και παραγωγικό υπόδειγμα** 59
2.1 Εισαγωγή 61
2.2 Ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του εξωτερικού εμπορίου 62
2.3 Διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του εξωτερικού εμπορίου 69

Κεφάλαιο 3 **Η κατάσταση της αγοράς εργασίας** 75
3.1 Εισαγωγή 77
3.2 Η εξέλιξη των βασικών ποσοτικών δεικτών της αγοράς εργασίας 77
3.3 Η εξέλιξη των αμοιβών των εργαζομένων 87
3.4 Οι συνθήκες διαβίωσης των εργαζομένων το 2024 93
3.5 Οι Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας (ΣΣΕ) κατά το έτος 2024 103

Κεφάλαιο 4 Περιφερειακές αποκλίσεις στην Ελλάδα της πολυκρίσης 109
4.1 Εισαγωγή 111
4.2 Δημογραφική εξέλιξη και οικονομική δραστηριότητα 111
4.3 Η αγορά εργασίας και η απασχόληση σε περιφερειακό επίπεδο 116
4.4 Οι συνθήκες διαβίωσης στις περιφέρειες της χώρας 127

Βιβλιογραφία 133

Συντομογραφίες χωρών

Σε ορισμένα διαγράμματα της Έκθεσης –όπου ήταν αναγκαίο για λόγους οικονομίας χώρου– η Ευρωζώνη, η Ευρωπαϊκή Ένωση και τα κράτη-μέλη της συντομογραφούνται κατά τον ακόλουθο τρόπο:

Ονομασία	Κωδικός χώρας
Ευρωζώνη	EA
Ευρωπαϊκή Ένωση	EU
Αυστρία	AT
Βέλγιο	BE
Βουλγαρία	BG
Γαλλία	FR
Γερμανία	DE
Δανία	DK
Ελλάδα	EL
Εσθονία	EE
Ιρλανδία	IE
Ισπανία	ES
Ιταλία	IT
Κάτω Χώρες	NL
Κροατία	HR
Κύπρος	CY
Λετονία	LV
Λιθουανία	LT
Λουξεμβούργο	LU
Μάλτα	MT
Ουγγαρία	HU
Πορτογαλία	PT
Πολωνία	PL
Ρουμανία	RO
Σλοβακία	SK
Σλοβενία	SI
Σουηδία	SE
Τσεχική Δημοκρατία	CZ
Φινλανδία	FI

Ευρετήριο Πινάκων

Πίνακας 1.1 Προσδιοριστικοί παράγοντες της μεταβολής του ποσοστού του χρέους της Γενικής Κυβέρνησης (2019-2026) 53

Πίνακας 2.1 Καθαρή εξαγωγική θέση σε 21 κατηγορίες αγαθών (2019 και 2023) 70

Πίνακας 3.1 Ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης επιλεγμένων κατηγοριών του εργατικού δυναμικού και του πληθυσμού (ηλικίες 16 ετών και άνω) 95

Πίνακας 3.2 Ποσοστό ατόμων που αδυνατούν να δαπανήσουν ένα μικρό ποσό κάθε εβδομάδα για τον εαυτό τους σε επιλεγμένες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού και του πληθυσμού στην Ελλάδα και στην ΕΕ 98

Πίνακας 3.3 Ποσοστό ατόμων που αδυνατούν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες αναψυχής σε επιλεγμένες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού και του πληθυσμού στην Ελλάδα και στην ΕΕ 101

Πίνακας 3.4 Ποσοστό υποκειμενικής φτώχειας σε επιλεγμένες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού και του πληθυσμού στην Ελλάδα και στην ΕΕ 103

Πίνακας 3.5 Συλλογικές συμβάσεις εργασίας (2010-2024) 104

Πίνακας 3.6 Κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ σε ισχύ το 2024 105

Ευρετήριο Διαγραμμάτων

Διάγραμμα 1.1 Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ (2019-2026, σταθερές τιμές 2015, προβλέψεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής) 30

Διάγραμμα 1.2 Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε PPS (ΕΕ, 2024) 31

Διάγραμμα 1.3 Συμβολή των συνιστωσών της ζήτησης στον ρυθμό μεταβολής (%) του πραγματικού ΑΕΠ (Ελλάδα, 2019-2024, σταθερές τιμές 2015) 33

Διάγραμμα 1.4 Ιδιωτική κατανάλωση, ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου και καθαρές εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών ως ποσοστά (%) του ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ (2019 και 2024) 34

Διάγραμμα 1.5 Ετήσια μεταβολή της πραγματικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας (Ελλάδα, 2024, σταθερές τιμές 2015) 35

Διάγραμμα 1.6 Μεταβολή των πηγών πρωτογενούς εισοδήματος, του διαθέσιμου εισοδήματος, της κατανάλωσης, της αποταμίευσης, των άμεσων φόρων που κατέβαλαν και των κοινωνικών μεταβιβάσεων που εισέπραξαν τα νοικοκυριά μεταξύ 2019 και 2023 σε εκατ. ευρώ (Ελλάδα, σταθερές τιμές 2020) 37

Διάγραμμα 1.7 Συμβολή των μισθών στην ποσοστιαία (%) μεταβολή του ακαθάριστου εισοδήματος των νοικοκυριών (ΕΕ, 2023) 38

Διάγραμμα 1.8 Μέση πραγματική μηνιαία δαπάνη για κατανάλωση των νοικοκυριών ανάλογα με τη θέση στην απασχόληση του κύριου υπευθύνου του νοικοκυριού (Ελλάδα, 2019 και 2023, σταθερές τιμές 2020) 39

Διάγραμμα 1.9 Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου ανά είδος κεφαλαιουχικού προϊόντος ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ και πραγματική ετήσια ποσοστιαία (%) μεταβολή (Ελλάδα και ΕΕ, 2024, σταθερές τιμές 2015) 41

Διάγραμμα 1.10 Πραγματικός ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου σε εκατ. ευρώ και επενδυτικές χορηγήσεις μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων σε εκατ. ευρώ και ως ποσοστό (%) των επενδύσεων (Ελλάδα, 2009-2023, σταθερές τιμές 2015) 42

Διάγραμμα 1.11 Επενδυτικές χορηγήσεις που έλαβαν οι μη χρηματοοικονομικές επιχειρήσεις ως ποσοστό (%) των επενδύσεών τους (ΕΕ, 2023) 43

Διάγραμμα 1.12 Ετήσια μεταβολή του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου ανά είδος κεφαλαιουχικού προϊόντος σε επιλεγμένους κλάδους (Ελλάδα, 2024, σταθερές τιμές 2015) 44

Διάγραμμα 1.13 Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και συνιστώσες του ως ποσοστά (%) του ΑΕΠ (Ελλάδα, 2019-2024) 46

Διάγραμμα 1.14 ΑΞΕ ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εκατ. ευρώ (Ελλάδα, 2018-2024) 47

Διάγραμμα 1.15 Δείκτης οικονομικής πολυπλοκότητας στο εμπόριο, μερίδιο εξαγωγών στο σύνολο των παγκόσμιων εξαγωγών και μερίδιο εξαγωγών προϊόντων υψηλού τεχνολογικού επιπέδου στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών (Ελλάδα, 2018-2023) 48

Διάγραμμα 1.16 Ισοζύγια των θεσμικών τομέων της οικονομίας ως ποσοστά (%) του ΑΕΠ (Ελλάδα, 2018-2026) 49
Διάγραμμα 1.17 Εξέλιξη και διάρθρωση του χρέους της Γενικής Κυβέρνησης (2009-2024) 52
Διάγραμμα 1.18 Δείκτης φερεγγυότητας της Γενικής Κυβέρνησης (2008-2026) 54
Διάγραμμα 2.1 Όροι εμπορίου και κατά κεφαλήν ΑΕΠ (έτος βάσης 2015, ΑΕΠ σε σταθερές τιμές) 62
Διάγραμμα 2.2 Εξαγωγική ένταση της εγχώριας παραγωγής (2019-2023) 63
Διάγραμμα 2.3 Δείκτης κάλυψης εισαγωγών από εξαγωγές (2019-2024) 64
Διάγραμμα 2.4 Λόγος κάθετης προς οριζόντια συμμετοχή στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας (2008-2020) και κάλυψη εισαγωγών από εξαγωγές 65
Διάγραμμα 2.5 Σχέση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ με εμπορικό ισοζύγιο αγαθών 67
Διάγραμμα 2.6 Καθαρή εξαγωγική θέση στους κλάδους της Μεταποίησης ανά επίπεδο τεχνολογίας (2019 και 2023) 68
Διάγραμμα 2.7 Κατάταξη των βασικών κατηγοριών τροφίμων σύμφωνα με τον δείκτη εξάρτησης από τις εισαγωγές (%) 72
Διάγραμμα 2.8 Κατάταξη των βασικών κατηγοριών τροφίμων σύμφωνα με τον δείκτη αυτάρκειας (%) 73
Διάγραμμα 3.1 Μεταβολή αριθμού απασχολουμένων και προσδιοριστικοί παράγοντές της (χιλ. άτομα, σε ετήσια βάση, 2014:4-2024:4) 78
Διάγραμμα 3.2 Ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα και στην ΕΕ (ηλικίες 15-64 ετών, 2005-2024) 79
Διάγραμμα 3.3 Ποσοστό απασχόλησης ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα και στην ΕΕ (ηλικίες 15-64 ετών, 2005-2024) 80
Διάγραμμα 3.4 Ποσοστό απασχόλησης ανά επιλεγμένες ηλικιακές ομάδες (2005-2024) 81
Διάγραμμα 3.5 Ποσοστό απασχόλησης ανά εκπαιδευτικό επίπεδο (ηλικίες 15-64 ετών, 2005-2024) 82
Διάγραμμα 3.6 Επιλεγμένοι δείκτες απασχόλησης στα κράτη-μέλη της ΕΕ (2024) 83
Διάγραμμα 3.7 Ποσοστό ανεργίας και ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας στην Ελλάδα και στην ΕΕ (ηλικίες 15-74 ετών, 2005-2024) 84

Διάγραμμα 3.8 Επιλεγμένοι δείκτες ανεργίας στα κράτη-μέλη της ΕΕ (2024) 85
Διάγραμμα 3.9 Ποσοστό υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας στα κράτη-μέλη της ΕΕ (ηλικίες 15-74 ετών) 86
Διάγραμμα 3.10 Εξέλιξη μέσων ετήσιων πραγματικών μισθών και ημερομισθίων στην Ελλάδα και στην ΕΕ (2009-2024, σε ευρώ, 2009:100) 88
Διάγραμμα 3.11 Ποσοστιαία μεταβολή μέσων ετήσιων πραγματικών μισθών και ημερομισθίων στα κράτη-μέλη της ΕΕ (2019-2024 και 2023-2024) 89
Διάγραμμα 3.12 Ποσοστιαία (%) μεταβολή της πραγματικής παραγωγικότητας εργασίας και του μέσου πραγματικού ωρομισθίου ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας μεταξύ 2019 και 2024 (Ελλάδα, σταθερές τιμές 2015) 90
Διάγραμμα 3.13 Μερίδιο μισθών, κερδών και καθαρών έμμεσων φόρων στο ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ (2019 και 2024) 91
Διάγραμμα 3.14 Συμβολή των πηγών κόστους στην εξέλιξη του αποπληθωριστή του ΑΕΠ, προσαρμοσμένου στο κόστος εισαγωγών, στην Ελλάδα και στην ΕΕ (2019-2024) 92
Διάγραμμα 3.15 Ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης μισθωτών στα κράτη-μέλη της ΕΕ (ηλικίες 16 ετών και άνω, 2019, 2023 και 2024) 94
Διάγραμμα 3.16 Ποσοστό μισθωτών που αδυνατούν να δαπανήσουν ένα μικρό ποσό κάθε εβδομάδα για τον εαυτό τους στα κράτη-μέλη της ΕΕ (2019, 2023 και 2024) 96
Διάγραμμα 3.17 Ποσοστό μισθωτών που αδυνατούν να δαπανήσουν ένα μικρό ποσό κάθε εβδομάδα για τον εαυτό τους στην Ελλάδα και στην ΕΕ ανά εισοδηματικό πεμπτημόριο (2019 και 2024) 97
Διάγραμμα 3.18 Ποσοστό μισθωτών που αδυνατούν να συμμετέχουν τακτικά σε δραστηριότητες αναψυχής στα κράτη-μέλη της ΕΕ (2019, 2023 και 2024) 99
Διάγραμμα 3.19 Ποσοστό μισθωτών που αδυνατούν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες αναψυχής στην Ελλάδα και στην ΕΕ ανά εισοδηματικό πεμπτημόριο (2019 και 2024) 100
Διάγραμμα 3.20 Ποσοστό υποκειμενικής φτώχειας μισθωτών στα κράτη -μέλη της ΕΕ (ηλικίες 18 και άνω, 2019, 2023 και 2024) 102
Διάγραμμα 4.1 Ποσοστιαία μεταβολή πληθυσμού και εργατικού δυναμικού (2009-2024) 112

Διάγραμμα 4.2 Ποσοστιαία μεταβολή ΑΕΠ και ποσοστό συμμετοχής στο συνολικό ΑΕΠ της οικονομίας ανά περιφέρεια 113
Διάγραμμα 4.3 Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2023, σε PPS) 115
Διάγραμμα 4.4 Απόκλιση κατά κεφαλήν ΑΕΠ της πλουσιότερης και της φτωχότερης περιφέρειας στην Ελλάδα (2009-2023, σε PPS) 116
Διάγραμμα 4.5 Ποσοστά απασχόλησης στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (ηλικίες 15-64 ετών, 2024) 117
Διάγραμμα 4.6 Απόκλιση υψηλότερου περιφερειακού ποσοστού απασχόλησης για τους άνδρες και χαμηλότερου περιφερειακού ποσοστού απασχόλησης για τις γυναίκες (2009-2023, ποσοστιαίες μονάδες) 118
Διάγραμμα 4.7 Ποσοστά υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2024, % του διευρυμένου εργατικού δυναμικού) 119
Διάγραμμα 4.8 Μακροχρόνια άνεργοι ως ποσοστό στο σύνολο των ανέργων στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2024) 120
Διάγραμμα 4.9 Ποσοστά ανεργίας απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2024, ηλικίες 15-74 ετών) 121
Διάγραμμα 4.10 Ποσοστό θέσεων εργασίας σε κλάδους υψηλής τεχνολογίας στο σύνολο της απασχόλησης στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2024) 122
Διάγραμμα 4.11 Ποσοστό συμμετοχής σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης τις τελευταίες τέσσερις εβδομάδες στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2019 και 2024) 124
Διάγραμμα 4.12 Ποσοστό ερευνητών και προσωπικού που απασχολείται σε δραστηριότητες Ε&Α στο σύνολο των απασχολουμένων και ακαθάριστη εγχώρια δαπάνη για δραστηριότητες Ε&Α ως ποσοστά του ΑΕΠ στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας 125
Διάγραμμα 4.13 Ποσοστιαία μεταβολή μέσων πραγματικών αμοιβών εξαρτημένης εργασίας ανά ώρα εργασίας στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2009-2022 και 2019-2022) 126

Διάγραμμα 4.14 Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2019 και 2024) 127
Διάγραμμα 4.15 Ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2019 και 2024) 128
Διάγραμμα 4.16 Ποσοστό πολιτών που αδυνατούν να πραγματοποιήσουν (λόγω οικονομικής στενότητας, μεγάλης λίστας αναμονής ή απόστασης) αναγκαίες ιατρικές εξετάσεις στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2021 και 2024) 130
Διάγραμμα 4.17 Ποσοστό πολιτών που διαβιούν σε νοικοκυριό με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (ηλικίες 0-64 ετών, 2019 και 2024) 131

Βασικά συμπεράσματα

- Το 2024 η ελληνική οικονομία διατήρησε τον ήπιο ρυθμό μεγέθυνσής της, με το πραγματικό ΑΕΠ να αυξάνεται κατά 2,3%. Θετική συμβολή σε αυτή την εξέλιξη είχαν η κατανάλωση (1,5%) και οι επενδύσεις (0,7%), ενώ αρνητική είχαν η δημόσια κατανάλωση (-0,8%) και οι καθαρές εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών (-2%). Λαμβάνοντας υπόψη το ύψος των εισοδημάτων και το κόστος διαβίωσης, η Ελλάδα είναι το δεύτερο φτωχότερο κράτος-μέλος της ΕΕ.
- Μεταξύ 2019 και 2023 το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών αυξήθηκε περίπου 8,3 δισ. ευρώ και η πραγματική κατανάλωση κατά 7,9 δισ. ευρώ. Ωστόσο, η αντίστοιχη αύξηση του συνόλου των πραγματικών μισθών ήταν μόλις 130 εκατ. ευρώ, όταν το πραγματικό εισόδημα από μη μισθωτή εργασία αυξήθηκε κατά 2,6 δισ. ευρώ και το πραγματικό εισόδημα από πλούτο κατά 4,5 δισ. ευρώ. Για το ίδιο διάστημα οι μισθοί στην Ελλάδα είχαν τη δεύτερη μικρότερη συμβολή στην αύξηση των πραγματικών πρωτογενών εισοδημάτων των νοικοκυριών στην ΕΕ. Ταυτόχρονα, η μέση μηνιαία πραγματική κατανάλωση των νοικοκυριών, των οποίων το εισόδημα προέρχεται κυρίως από μισθωτή εργασία, παρέμεινε στάσιμη, η κατανάλωση των αυτοαπασχολούμενων περιορίστηκε, ενώ για τα νοικοκυριά στα οποία το κυρίως υπεύθυνο άτομο είναι εργοδότης αυξήθηκε και έγινε σχεδόν διπλάσια της αντίστοιχης των μισθωτών.
- Ο ρυθμός μεταβολής των πραγματικών επενδύσεων στην Ελλάδα για το 2024 ξεπέρασε τον αντίστοιχο στην ΕΕ, ωστόσο έγινε αρνητικός το α΄ τρίμηνο του 2025. Το 2024 οι επενδύσεις σε Μηχανολογικό εξοπλισμό στην Ελλάδα ήταν ελαφρώς υψηλότερες από αυτές στην ΕΕ, αλλά οι επενδύσεις σε Προϊόντα διανοητικής ιδιοκτησίας, που περιλαμβάνουν επενδύσεις σε Έρευνα και Ανάπτυξη (Ε&Α), ακόμα υστερούν. Θετικό είναι το γεγονός ότι οι επενδύσεις σε Μηχανολογικό εξοπλισμό και σε Προϊόντα διανοητικής ιδιοκτησίας ενισχύθηκαν στους κλάδους της Πληροφορίας και επικοινωνίας και των Επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων, ενώ περιορισμένη είναι η δυναμική της επένδυσης στη Μεταποίηση, καθώς ο κύριος όγκος των επενδύσεων κατευθύνθηκε στις Κατασκευές.
- Οι ελληνικές επιχειρήσεις παρουσιάζουν υπέρμετρη εξάρτηση από επενδυτικές χορηγήσεις. Το 2023 το ύψος των επενδυτικών χορηγήσεων αντιστοιχούσε στο 26% των επιχειρηματικών επενδύσεων. Το μέγεθος αυτό ήταν το υψηλότερο στην ΕΕ, με τον λόγο αυτό να είναι 15% στη δεύτερη σε κατάταξη Πολωνία. Η μεγάλη εξάρτηση των ελληνικών επιχειρηματικών επενδύσεων

από τους πόρους του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας δημιουργεί ερωτηματικά αναφορικά με την ενδογενή και αυτοδύναμη επενδυτική λειτουργία των ελληνικών επιχειρήσεων και των προοπτικών της επιχειρηματικής επένδυσης μετά τη λήξη του προγράμματος.

- Το 2024 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών επιδεινώθηκε, καταγράφοντας έλλειμμα ύψους 6,4% του ΑΕΠ, κυρίως λόγω της αυξημένης ζήτησης για ενδιάμεσα εισαγόμενα προϊόντα. Το αποτέλεσμα αυτό αποκαλύπτει το παραγωγικό έλλειμμα της χώρας, το οποίο αποτελεί το βασικό διαρθρωτικό πρόβλημα της ελληνικής οικονομίας. Παράλληλα, το 77,1% του συνόλου των Άμεσων Ξένων Επενδύσεων (ΑΞΕ) κατευθύνθηκε σε Χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες (2,25 δισ. ευρώ), καθώς και σε Ιδιωτικές αγοραπωλησίες ακινήτων και στη Διαχείριση ακίνητης περιουσίας (2,95 δισ. ευρώ).
- Το 2024 το πλεόνασμα του δημόσιου τομέα και το έλλειμμα σε σχέση με τον εξωτερικό τομέα χρηματοδοτήθηκαν μέσω της αύξησης του χρέους των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών. Η διαχείριση της συσσώρευσης χρέους από την πλευρά του ιδιωτικού τομέα απαιτεί σύνεση ώστε να αποφευχθεί η ενεργοποίηση μηχανισμών που θα υπονομεύσουν τη χρηματοοικονομική φερεγγυότητά του.
- Η δημοσιονομική προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας συνεχίστηκε το 2024, υποστηριζόμενη από την αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ, την ενίσχυση της απασχόλησης και την εφαρμογή διαρθρωτικών μέτρων διεύρυνσης της φορολογικής βάσης. Συγκεκριμένα, το συνολικό αποτέλεσμα της Γενικής Κυβέρνησης διαμορφώθηκε πέρυσι σε πλεόνασμα της τάξης του 1,3% του ΑΕΠ (έναντι ελλείμματος ύψους 1,4% του ΑΕΠ το 2023), ενώ το πρωτογενές πλεόνασμα του Δημοσίου αυξήθηκε από 2% που ήταν το 2023 σε 4,8% του ΑΕΠ το 2024, το υψηλότερο που έχει καταγραφεί στη χώρα μας τουλάχιστον από το 1995 και μετά.
- Η μετάβαση της οικονομίας σε καθεστώς υψηλών δημοσιονομικών πλεονασμάτων αποτυπώθηκε και στην αναβάθμιση του δείκτη φερεγγυότητας του δημόσιου τομέα στο αξιόπιστο καθεστώς του Κερδοσκόπου για πρώτη φορά μετά το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης. Για τη διετία 2025-2026, ως συνέπεια της πρόβλεψης για επίτευξη υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων, ο δείκτης φερεγγυότητας της Γενικής Κυβέρνησης αναμένεται να διατηρηθεί σε καθεστώς αξιοπιστίας, στηρίζοντας έτσι τη χρηματοοικονομική συνοχή του δημοσιονομικού συστήματος και τη φερεγγυότητα της οικονομίας.
- Η Ελλάδα μετά την πανδημία επιτυγχάνει βελτίωση των όρων εξωτερικού εμπορίου προκαλώντας περιορισμένες θετικές σωρευτικές επιδράσεις στο

κατά κεφαλήν ΑΕΠ την περίοδο 2019-2024. Την ίδια περίοδο, η βελτίωση αυτή συνοδεύτηκε και από άνοδο της εξωστρέφειας, ιδίως της Μεταποίησης, καθώς ένα αυξανόμενο μέρος των πωλήσεων κατευθύνθηκε στο εξωτερικό.

- Ωστόσο, η μεγαλύτερη εξωστρέφεια δεν συνοδεύτηκε από βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου, καθώς εμφανίζεται μια αυξανόμενη δυσκολία κάλυψης των εισαγωγών από εξαγωγές. Αιτία είναι η υποβάθμιση της θέσης της χώρας στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, η οποία αποτυπώνεται στη διαχρονική αδυναμία υποκατάστασης σε εισαγωγές ενδιάμεσων αγαθών, ιδίως εκείνων που έχουν μέσο και υψηλό τεχνολογικό περιεχόμενο. Το αποτέλεσμα είναι η ανάκαμψη των τελευταίων ετών να συνδέεται με τη διεύρυνση του εμπορικού ελλείματος.
- Εξειδικεύοντας την ανάλυση σε 21 κατηγορίες αγαθών, παρ' όλη τη βελτίωση που σημειώνεται το 2023 σε σχέση με το 2019, μόλις τέσσερις κατηγορίες εμφανίζουν θετική καθαρή εξαγωγική θέση, εκ των οποίων μόνο τα δύο αγαθά προέρχονται από τη Μεταποίηση.
- Κρίσιμη παράμετρο για την οικονομική και την κοινωνική ανθεκτικότητα αλλά και για την ασφάλεια της χώρας απέναντι στις διαταραχές των εμπορικών αλυσίδων συνιστά η εξάρτησή της από εισαγωγές ειδικά στα αγροκτηνοτροφικά προϊόντα. Στην περίπτωση της Ελλάδας οι περισσότερες κατηγορίες τροφίμων το 2022 σημείωσαν αύξηση της εξάρτησής τους από τις εισαγωγές συγκριτικά με το 2019, με τις μεγαλύτερες να εντοπίζονται στα «Αλκοολούχα ποτά», στα «Γαλακτοκομικά προϊόντα» και στα «Φυτικά έλαια».
- Παρομοίως στα μισά σχεδόν αγροκτηνοτροφικά προϊόντα προκύπτει μείωση της αυτάρκειας, με τη μεγαλύτερη να σημειώνεται στα «Φυτικά έλαια», στα «Αλκοολούχα ποτά» και στις «Αμυλώδεις ρίζες». Πλήρη αυτάρκεια εμφανίζει η χώρα στα «Φρούτα πλην κρασιού», στα «Λαχανικά», στα «Ελαιούχα φυτά» και στα «Φυτικά έλαια», με τον αριθμό να παραμένει σταθερός συγκριτικά με το 2019.
- Παρά τις μακροοικονομικές αβεβαιότητες, τα βασικά ποσοτικά μεγέθη της αγοράς εργασίας συνέχισαν και το 2024 να εμφανίζουν βελτίωση. Ειδικότερα, το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων ηλικίας 15-64 ετών ανήλθε στο 63,3%, αυξημένο κατά 1,5 ποσοστιαίες μονάδες έναντι του 2023 και 6,8 ποσοστιαίες μονάδες έναντι του προ-πανδημικού επιπέδου του (2019). Αντίστοιχα, το ποσοστό ανεργίας των ατόμων ηλικίας 15-74 ετών διαμορφώθηκε το 2024 στο 10,1% – από 11,1% το 2023 και 17,3% το 2019.
- Παρά τη βελτίωση βασικών ποσοτικών μεγεθών της αγοράς εργασίας, η χώρα μας πέρυσι κατέγραψε το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης, εμφα-

νίζοντας καλύτερη επίδοση μόνο συγκριτικά με την Ιταλία. Ίδια είναι και η εικόνα όσον αφορά τη διαφορά του ποσοστού απασχόλησης μεταξύ ανδρικού και γυναικείου πληθυσμού, με την Ελλάδα να εμφανίζει και σε αυτή την κατηγορία τη δεύτερη μεγαλύτερη απόκλιση των εν λόγω ποσοστών στην ΕΕ-27. Στην τρίτη θέση κατατάσσεται η χώρα μας όσον αφορά την απόκλιση του ποσοστού απασχόλησης μεταξύ μεταξύ της ηλικιακής ομάδας 40-64 ετών και των νέων 15-39 ετών. Επίσης, η Ελλάδα εμφάνισε το 2024 το χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης σε αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (80,3%) μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ.

- Παράλληλα, δεκαπέντε και πλέον χρόνια μετά το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης, οι μισθοί στη χώρα μας εξακολουθούν να είναι καθηλωμένοι σε επίπεδα που δεν διασφαλίζουν ένα επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης για μεγάλο τμήμα των απασχολουμένων. Την περίοδο 2009-2024 ο μέσος ετήσιος πραγματικός μισθός στη χώρα μας μειώθηκε κατά 32,8%. Την περίοδο 2019-2024 η μείωση διαμορφώθηκε στο 1,1%, παρά την αύξηση του μέσου ετήσιου πραγματικού μισθού κατά 2,9% τη διετία 2023-2024.
- Την περίοδο 2019-2024 η πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας στο σύνολο της οικονομίας αυξήθηκε κατά 1,2%, αλλά το μέσο πραγματικό ωρομίσθιο μειώθηκε κατά 4,7%. Μεταξύ των 11 βασικών κλάδων της οικονομίας η πραγματική παραγωγικότητα της εργασίας αυξήθηκε σε οκτώ, αλλά το μέσο πραγματικό ωρομίσθιο αυξήθηκε μόλις σε δύο. Η βελτίωση της παραγωγικότητας της εργασίας δεν μετουσιώνεται σε αυξημένα πραγματικά ωρομίσθια. Ως αποτέλεσμα, στην Ελλάδα το μερίδιο κερδών αυξήθηκε και το μερίδιο μισθών υποχώρησε. Ειδικότερα, το 2024 το μερίδιο κερδών στην Ελλάδα ήταν 50,2% του ΑΕΠ, όταν στην ΕΕ ήταν 41% του ΑΕΠ.
- Η αύξηση του επιπέδου των τιμών, συγκεκριμένα του αποπληθωριστή ΑΕΠ, στην ΕΕ οφείλεται σε μια αναλογική αύξηση του κόστους μισθωτής εργασίας, του κόστους εισαγωγών και των κερδών. Αντιθέτως, στην Ελλάδα η αύξηση του αποπληθωριστή ΑΕΠ προέρχεται κατά κύριο λόγο από την αύξηση των κερδών, τα οποία κατέχουν το μεγαλύτερο μερίδιο στη διαμόρφωση των τιμών. Ακολουθεί το κόστος εισαγωγών, ενώ το μισθολογικό κόστος αποτελεί μόλις τον τρίτο προσδιοριστικό παράγοντα στη διαμόρφωση των τιμών. Τα ευρήματα αυτά δείχνουν ως κύρια αιτία της υποχώρησης της αγοραστικής δύναμης των μισθών την αύξηση των κερδών.
- Η μειωμένη αγοραστική δύναμη μεγάλου τμήματος των εργαζομένων συνεχίζει να επηρεάζει αρνητικά τις συνθήκες διαβίωσής τους. Το 2024 το ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης των μισθωτών ανήλθε στη χώρα μας στο 8,8%, έναντι 8% το 2023 και 3,8% στο σύνολο της ΕΕ. Αν και χαμηλό-

τερο του αντίστοιχου το 2019, το ποσοστό αυτό είναι το δεύτερο υψηλότερο στην ΕΕ, με την Ελλάδα να καταγράφει καλύτερη επίδοση μόνο σε σύγκριση με τη Βουλγαρία.

- Επιπλέον, το 2024 το ποσοστό των μισθωτών που δήλωναν στην Ελλάδα ότι αδυνατούν να ξοδέψουν ένα μικρό ποσό χρημάτων για τον εαυτό τους αυξήθηκε από 27,9% το 2023 στο 29,3%. Το αντίστοιχο ποσοστό για όσους δήλωναν ότι δεν μπορούσαν να συμμετάσχουν τακτικά σε δραστηριότητες αναψυχής διαμορφώθηκε στο 23,5%. Ενδεικτικό των υποβαθμισμένων συνθηκών διαβίωσης των μισθωτών είναι επίσης ότι το ποσοστό υποκειμενικής φτώχειας για τη συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα ανήλθε το 2024 στη χώρα μας στο 57,1%. Η τιμή αυτή είναι με διαφορά η μεγαλύτερη στην ΕΕ και υπερβαίνει κατά 28,6 ποσοστιαίες μονάδες τη δεύτερη υψηλότερη, που καταγράφεται στη Βουλγαρία.
- Τα παραπάνω στοιχεία, σε συνδυασμό με την υποβάθμιση των συνθηκών απασχόλησης και την απορρύθμιση κρίσιμων προστατευτικών θεσμών της αγοράς εργασίας, συνιστούν παράγοντες που συστηματικά υποσκάπτουν την ανθεκτικότητα της οικονομίας και τη διατηρησιμότητα των ρυθμών μεγέθυνσής της. Στο σημερινό εξαιρετικά σύνθετο γεωοικονομικό περιβάλλον, η προοδευτική αναδόμηση των θεσμών της αγοράς εργασίας, η ενεργός στήριξη του εισοδήματος των εργαζομένων και η βελτίωση των συνθηκών απασχόλησής τους αποτελούν αναγκαίες παρεμβάσεις για την ανάσχεση των αυξανόμενων αβεβαιοτήτων, την ενίσχυση της μακρο-χρηματοπιστωτικής σταθερότητας της οικονομίας και την άνοδο της ευημερίας των πολιτών.
- Η αλληλουχία των κρίσεων που έχουν ξεσπάσει τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια και ο ετερογενής αντίκτυπός τους, σε συνδυασμό με τους πολυεπίπεδους μετασχηματισμούς που αναπόφευκτα προκαλούν τα σύγχρονα megatrends (κλιματική κρίση, αυτοματοποίηση, μετανάστευση, μεταβολές στο παραγωγικό υπόδειγμα των οικονομιών), έχουν ήδη αφήσει το αποτύπωμά τους στην αναπτυξιακή δυναμική των περιφερειών, επιδρώντας ανισομερώς στη δημογραφική τους εξέλιξη, στη διάρθρωση και την ανθεκτικότητα του παραγωγικού τους συστήματος, καθώς και στο επίπεδο του εισοδήματος και στις συνθήκες απασχόλησης και διαβίωσης των πολιτών τους.
- Είναι χαρακτηριστικό ότι στο σύνολο της επικράτειας ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός ηλικίας 15-64 ετών μειώθηκε τα χρόνια της πολυκρίσης (2009-2024) κατά 6,8% ή 335,7 χιλ. άτομα. Σε περιφερειακό επίπεδο, τη μεγαλύτερη πτώση του εργατικού δυναμικού εμφάνισε η Περιφέρεια Θεσσαλίας (-13,8%). Εξίσου μεγάλη συρρίκνωση εργατικού δυναμικού καταγράφηκε και στις περιφέρειες Αττικής (-10,4%), Ηπείρου (-8,5%), Δυτικής Μακεδονίας (-7,9%)

και Ιονίων Νήσων (-7%), ενώ σχετικά πιο περιορισμένη ήταν η μείωση του ενεργού πληθυσμού, μεταξύ άλλων, στις περιφέρειες Πελοποννήσου (-5,4%), Νοτίου Αιγαίου (-5,1%) και Δυτικής Ελλάδας (-4,8%). Αξίζει να σημειωθεί ότι η μοναδική περιφέρεια της χώρας που σημείωσε αύξηση τόσο του πληθυσμού όσο και του εργατικού δυναμικού ήταν η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

- Επίσης, το 2023 και οι 13 περιφερειακές ενότητες της Ελλάδας συνέχισαν να εμφανίζουν κατά κεφαλήν ΑΕΠ, σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS), χαμηλότερο από αυτό του μέσου όρου της ΕΕ. Οι πιο φτωχές περιφέρειες της χώρας ήταν το Βόρειο Αιγαίο, η Ήπειρος και η Ανατολική Μακεδονία – Θράκη, στις οποίες το μέσο ΑΕΠ ανά κάτοικο κυμάνθηκε μεταξύ 16.100 και 17.100 PPS, επίπεδα που αντιστοιχούν μόλις στο 43,9% και 46,6% εκείνου της Περιφέρειας Αττικής, η οποία κατέγραψε το 2023 το υψηλότερο περιφερειακό κατά κεφαλήν εισόδημα (36.700 PPS). Αξίζει να τονιστεί ότι, εξαιρουμένης της Αττικής και του Νοτίου Αιγαίου, στις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας το ΑΕΠ ανά κάτοικο σε όρους PPS ήταν χαμηλότερο του μέσου όρου της οικονομίας. Συγκεκριμένα, στη Δυτική Ελλάδα κυμάνθηκε στο 71,6%, στη Θεσσαλία στο 74,6%, ενώ στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, που καταγράφει σε όρους PPS το τρίτο υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, στο 90,5%.
- Συγκριτικά με το 2009, όλες οι περιφέρειες της χώρας κατέγραψαν το 2022 μείωση αμοιβών εξαρτημένης εργασίας ανά ώρα εργασίας που υπερέβαινε το 25%. Η μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (-40,3%) και ακολουθούν οι περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης (-35,6%), Βορείου Αιγαίου (-35%), Δυτικής Ελλάδας (-30,3%) και Ιονίων Νήσων (-30,1%). Αντίστοιχα μεγάλη πτώση των αμοιβών εξαρτημένης εργασίας ανά ώρα εργασίας σε πραγματικούς όρους κατέγραψαν και οι υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας, ενώ η μικρότερη μείωση σημειώθηκε στην Περιφέρεια Θεσσαλίας (-25,7%).
- Αξίζει να τονιστεί ότι, παρά την έξοδο της χώρας από τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής και την αύξηση των ονομαστικών μισθών, οι πραγματικές αμοιβές εξαρτημένης εργασίας ανά ώρα εργασίας, τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και στην πλειονότητα των περιφερειών της, σημείωσαν πτώση και την περίοδο 2019-2022, ως συνέπεια, μεταξύ άλλων, της πληθωριστικής κρίσης.
- Αντανάκλαση των παραπάνω μεταβολών είναι και οι παρατηρούμενες ασυμμετρίες μεταξύ περιφερειών όσον αφορά βασικούς δείκτες της ποιότητας ζωής των κατοίκων τους. Ενδεικτικά, στις περισσότερες περιφέρειες της χώρας το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού παρέμεινε το 2024 σε επίπεδο υψηλότερο του μέσου όρου της ΕΕ. Τα υψηλότερα ποσοστά εντοπίζονται, μεταξύ άλλων, στις περιφέρειες Ιονίων Νήσων

(41,4%), Δυτικής Μακεδονίας (36,3%), Δυτικής Ελλάδας (35,2%), Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης (33,8%), Βορείου Αιγαίου (33,2%) και Πελοποννήσου (32,3%). Αντίθετα, το 2024 κοντά στον εθνικό μέσο όρο της χώρας (26,9%) διαμορφώθηκαν τα αντίστοιχα ποσοστά στις περιφέρειες Θεσσαλίας (25,8%) και Στερεάς Ελλάδας (25,7%), ενώ τα λιγότερα επεισόδια φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού εντοπίστηκαν το ίδιο έτος στην Ήπειρο (19,6%), στο Νότιο Αιγαίο (20,3%) και στην Κρήτη (20,7%).

Πρόλογος

Τα τελευταία χρόνια ο κόσμος της μισθωτής εργασίας βρίσκεται αντιμέτωπος με πολλές και σοβαρές δυσκολίες και προκλήσεις. Εργασιακή ανασφάλεια και επισφάλεια, ποικίλες ανισότητες στην εργασία, υψηλά επίπεδα εργασιακού στρες και εξάντλησης, υψηλά ποσοστά εργασιακής φτώχειας και υλικής αποστέρησης, επικίνδυνες ή βλαβερές για την υγεία και την ασφάλεια των εργαζομένων συνθήκες εργασίας, χαμηλές αμοιβές, υψηλό κόστος στέγασης, χαμηλό ποσοστό κάλυψης των εργαζομένων από Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας (ΣΣΕ). Ενδεικτικά ορισμένα εμπειρικά δεδομένα: Το 2024 το 46,3% των εργαζομένων αμειβόταν με μισθούς κάτω από 1.000 ευρώ ακαθάριστα και το 65,7% με μισθούς κάτω από 1.200 ευρώ ακαθάριστα. Μπορούν αυτοί οι μισθοί να οδηγήσουν σε αξιοπρεπή διαβίωση; Τα ευρήματα μιας πρόσφατης δημοσκοπικής έρευνας της Συνομοσπονδίας έδειξαν πως σε ό,τι αφορά το μηνιαίο εισόδημα μόνο ένα 40% των ερωτηθέντων δήλωσε ότι ο μισθός του επαρκούσε για την κάλυψη των μηνιαίων εξόδων του, ενώ το 88% δήλωσε ότι έχει μειώσει τις δαπάνες του σε βασικά είδη διατροφής. Παράλληλα, 7 στους 10 εργαζομένους δήλωσαν είτε ότι χρησιμοποιούσαν μέρος των αποταμιεύσεών τους, είτε ότι δεν διέθεταν καθόλου αποταμιεύσεις. Επιπλέον, σχεδόν 6 στους 10 εργαζομένους (58%) που ενοικιάζουν κατοικία ξοδεύουν πάνω από το 40% του μηνιαίου εισοδήματός τους σε δαπάνες ενοικίου και θέρμανσης και σχεδόν 1 στους 2 εργαζομένους με ιδιόκτητη κατοικία ξοδεύει πάνω από το 20% του μηνιαίου εισοδήματός του για αποπληρωμή στεγαστικών δανείων και για θέρμανση. Πρόκειται μόνο για κάποιες από τις δυσκολίες με τις οποίες έρχονται αντιμέτωποι καθημερινά οι εργαζόμενοι που βιώνουν τη συνεχή υποβάθμιση του βιοτικού επιπέδου τους και εκείνου των οικογενειών τους.

Στο πλαίσιο αυτό, η Γενική Συνομοσπονδία προτείνει να επαναπροσδιοριστεί αμέσως το μείγμα των εργαλείων άσκησης της δημοσιονομικής και της κοινωνικής πολιτικής και υπογραμμίζει αναγκαίες θεσμικές παρεμβάσεις για την προστασία της αγοραστικής δύναμης των νοικοκυριών και της εργασίας. Υιοθετούμε και υποστηρίζουμε τον στόχο της ΕΕ να καλύπτεται τουλάχιστον το 80% των εργαζομένων από ΣΣΕ, προκειμένου να διασφαλιστούν αξιοπρεπείς συνθήκες εργασίας και αμοιβές. Απαιτούμε την αποκατάσταση όλων των προτεραιοτήτων του συλλογικού εργατικού δικαίου με έμφαση στην επέκταση και την καθολική ισχύ των κλαδικών συλλογικών συμβάσεων, τη συρροή, τη μετενέργεια κ.λπ. Υποστηρίζουμε την επιστροφή της Εθνικής Γενικής Συλλογικής Σύμβασης Εργασίας (ΕΓΣΣΕ) στους κοινωνικούς εταίρους, ώστε ο προσδιορισμός του κατώτατου μισθού να μην εργαλειοποιείται από την εκάστοτε κυβέρνηση· την αύξηση των μισθών, πέραν του κατώτατου· τον αυστηρό έλεγχο του τρόπου διαμόρφωσης

των τιμών και των περιθωρίων κέρδους σε όλη την εφοδιαστική αλυσίδα· την πάταξη της κερδοσκοπίας σε όλες τις επιχειρήσεις κομβικών κλάδων παραγωγής και εμπορίας βασικών αγαθών διατροφής· τη μείωση του ΦΠΑ σε βασικά είδη διατροφής· την τιμαριθμοποίηση των φορολογικών κλιμακίων, ώστε οι ονομαστικές αυξήσεις μισθών και εισοδημάτων να μην εξανεμίζονται με την αύξηση των φόρων· την τιμαριθμική αναπροσαρμογή όλων των κοινωνικών επιδομάτων και παροχών· την επιδότηση ενοικίου σε ευρύτερες ομάδες πολιτών βάσει εισοδηματικών και κοινωνικών κριτηρίων κ.ά.

Πάγια θέση της Συνομοσπονδίας είναι ότι οι ρυθμιστικές παρεμβάσεις στους τομείς των μισθών, του χρόνου εργασίας, της ισορροπίας μεταξύ επαγγελματικής και προσωπικής ζωής, της επαγγελματικής ασφάλειας και υγείας, της ισότητας των φύλων στην εργασία, της διασφάλισης ίσων ευκαιριών και μεταχείρισης για όλους αποτελούν συμπληρωματικά και αλληλένδετα στοιχεία μιας αναπτυξιακής στρατηγικής προς μια βιώσιμη και ανθεκτική οικονομία χωρίς αποκλεισμούς με αξιοπρεπή εργασία για όλους.

Γιάννης Παναγόπουλος

Πρόεδρος ΙΝΕ ΓΣΕΕ

Εισαγωγή

Η παγκόσμια πολιτική οικονομία βρίσκεται σε κρίση στρατηγικού προσανατολισμού. Φαινόμενα όπως ο επιθετικός οικονομικός εθνικισμός, οι αυξανόμενες εμπορικές εντάσεις, οι εθνικές και περιφερειακές ανισορροπίες και οι πολλές και πολυπολικές γεωοικονομικές και γεωπολιτικές συγκρούσεις δημιουργούν δομική αβεβαιότητα και απρόβλεπτες ανατροπές και ανακατατάξεις. Οι συνέπειες σε εθνικό επίπεδο είναι σύνθετες. Κίνδυνοι υφεσιακών φαινομένων και μακροοικονομικής αστάθειας και η κλιμακούμενη αύξηση των αμυντικών δαπανών δημιουργούν ένα νέο τοπίο χρηματοοικονομικών περιορισμών στους εθνικούς προϋπολογισμούς. Μια πιθανή συνέπεια των εξελίξεων αυτών είναι ο επαναπροσδιορισμός των προτεραιοτήτων της οικονομικής πολιτικής σε βάρος ενεργειών ενίσχυσης της ανθεκτικότητας πολλών εθνικών οικονομιών και αντιμετώπισης των συνεπειών της κλιματικής αλλαγής, της ψηφιοποίησης και της τεχνητής νοημοσύνης. Σε αυτό το εύθραυστο πλαίσιο, όπου η παγκόσμια οικονομία βρίσκεται σε ένα κρίσιμο σταυροδρόμι, η Ελλάδα θα έπρεπε, ειδικά μετά την τραυματική περίοδο της κρίσης χρέους, να είναι σε μια διαρκή κατάσταση δομικών μεταρρυθμίσεων και χάραξης ενός νέου μοντέλου οικονομικής πολιτικής που να διασφαλίζει την ανθεκτικότητα της οικονομίας και την κοινωνική βιωσιμότητα.

Το 2024 η ελληνική οικονομία συνέχισε να μεγεθύνεται με έναν ήπιο ρυθμό μεταβολής του ΑΕΠ, ωστόσο υψηλότερο του αντίστοιχου μέσου όρου της ΕΕ. Όμως, όπως δείχνουν τα εμπειρικά ευρήματα που παρουσιάζουμε παρακάτω, η οικονομία δεν εμφανίζει ισχυρές ενδείξεις τεχνολογικού, μακροοικονομικού και αναπτυξιακού μετασχηματισμού. Παρά τη θετική εξέλιξη της αύξησης των ιδιωτικών επενδύσεων, σημειώνονται αργές ποιοτικές μεταβολές στο παραγωγικό υπόβαθρο της εθνικής οικονομίας υποκινούμενες κυρίως από τους πόρους του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας. Είναι όμως περιορισμένης έκτασης για να εξασφαλίσουν διατηρήσιμη και περιφερειακά ισόρροπη οικονομική μεγέθυνση σε μεσοπρόθεσμο διάστημα, ανθεκτικότητα σε νέες εξωγενείς διαταραχές και μια καλύτερη θέση στις διεθνείς αλυσίδες αξίας. Την ίδια στιγμή η αύξηση του ιδιωτικού χρέους απαιτεί ιδιαίτερη προσοχή, ώστε να αποφευχθούν διαδικασίες ενεργοποίησης αποσταθεροποιητικών χρηματοοικονομικών μηχανισμών και δημιουργίας προβλημάτων φερεγγυότητας και αξιοπιστίας.

Η αγορά εργασίας συνεχίζει να παρουσιάζει βελτίωση στην επίδοση συμβατικών μεγεθών της, αλλά δεν εμφανίζει ενδείξεις βελτίωσης ποιοτικών δεικτών της. Επιπλέον, η υστέρηση των πραγματικών μισθών έναντι της παραγωγικότητας σε πολλούς κλάδους της οικονομίας τροφοδοτεί την εισοδηματική ανισότητα και την κοινωνική δυσφορία απέναντι στη μη ελεγχόμενη ακρίβεια. Επιπροσθέτως,

η εξέλιξη δεικτών κοινωνικής βιωσιμότητας αναδεικνύει μια κατάσταση κρίσης αξιοπρεπούς διαβίωσης ευρύτερων κοινωνικών ομάδων, και ειδικά των πιο ευάλωτων, σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο.

Έχουμε αναδείξει και εμπειρικά τεκμηριώσει σε προηγούμενες εκθέσεις του ΙΝΕ ΓΣΕΕ ότι η ελληνική οικονομία χαρακτηρίζεται από ένα σοβαρό πρόβλημα εξάρτησης σε ενδιάμεσα αγαθά και σε τελικά βιομηχανικά και αγροτικά αγαθά. Στην παρούσα Έκθεση προσθέτουμε νέα ευρήματα. Η θέση μας είναι ότι χρειάζεται σημαντική και σχεδιασμένη αναδιάρθρωση στη διακλαδική ολοκλήρωση της ελληνικής οικονομίας με υποκατάσταση εισαγωγών και ταυτόχρονη ενίσχυση της εξωστρέφειάς της βάσει μιας συνεκτικής και σύγχρονης αναπτυξιακής στρατηγικής, έτσι ώστε η χώρα να μεταβεί σε μια κατάσταση βιώσιμης και διατηρήσιμα υψηλής παραγωγικότητας, ανταγωνιστικότητας και μεγέθυνσης.

Η άποψή μας είναι ότι για να υπάρξει πλειοψηφική δέσμευση σε πολιτικές, μεταρρυθμίσεις και παρεμβάσεις που στοχεύουν στην ποιοτική και στη διαρθρωτική αναμόρφωση της οικονομίας είναι καθοριστικής σημασίας για τους ασκούντες οικονομική πολιτική η επίγνωση της αυξανόμενης απόκλισης μεταξύ των συμβατικών οικονομικών μεγεθών (π.χ. αύξηση ΑΕΠ) και των μεγεθών που σχετίζονται με την καθημερινή ζωή των πολιτών. Στην τρέχουσα μορφή της η ασκούμενη οικονομική διαχείριση δεν επικεντρώνεται στην ευημερία της κοινωνίας. Η υπόθεση ότι τα οφέλη της οικονομικής μεγέθυνσης διαχέονται στην κοινωνία δεν επιβεβαιώνεται. Η επικέντρωση της οικονομικής πολιτικής στη μεγέθυνση του ΑΕΠ ως στατιστική ένδειξη της «επιτυχίας» της μπορεί να έχει επικοινωνιακό αποτέλεσμα, αλλά αντιτίθεται στην ίδια την κοινωνική πραγματικότητα, δηλαδή στην υψηλή ανισότητα, στην άνιση κατανομή του εθνικού εισοδήματος που έχει μετατοπιστεί αισθητά από την εργασία στο κεφάλαιο και στην επιδείνωση της ανασφάλειας σε μεγάλο τμήμα της κοινωνίας. Όσο περισσότερο οι προτεραιότητες της οικονομικής πολιτικής είναι αναντίστοιχες με τη βιωμένη εμπειρία της καθημερινής υποβάθμισης του βιοτικού επιπέδου τόσο περισσότερο αντιμετωπίζονται ως ακατάλληλες για τα πραγματικά προβλήματα και τις αλλαγές που ένα μεγάλο μέρος της κοινωνίας αισθάνεται ότι απαιτούνται, τροφοδοτώντας έναν φαύλο κύκλο κοινωνικής δυσαρέσκειας.

Χρειαζόμαστε ένα νέο πλαίσιο οικονομικών στόχων και δεικτών σε συνδυασμό με μεταρρυθμίσεις διακυβέρνησης που θα επέτρεπαν τον σχεδιασμό μιας πολύ πιο συνεκτικής οικονομικής πολιτικής. Στην τρέχουσα περίοδο, τα μεγάλα ζητήματα της οικονομικής πολιτικής είναι πώς η Ελλάδα θα καταφέρει να μειώσει την αναπτυξιακή της απόκλιση από τις ισχυρές οικονομίες της ΕΕ και πώς θα αυξήσει το επίπεδο ευημερίας των πολιτών της. Οι δύο αυτοί στόχοι συνδυαστικά θα ενισχύσουν τη γεωοικονομική και γεωπολιτική της θέση, καθώς και την ασφάλειά της.

Στην παρούσα Έκθεση[1] του ΙΝΕ ΓΣΕΕ αναλύουμε τις βασικές τάσεις και μεταβολές που αναπτύσσονται: α) στο μακροοικονομικό σύστημα, β) στο εξωτερικό εμπόριο και γ) στην αγορά εργασίας σε εθνικό και περιφερειακό επίπεδο, και αναδεικνύουμε νέες κατευθύνσεις στην άσκηση της οικονομικής πολιτικής. Η ανάλυσή μας επικεντρώνεται στις εξελίξεις κυρίως του 2024, όπως και ορισμένων άλλων συγκεκριμένων χρονικών περιόδων χρήσιμων για την ερμηνεία της τρέχουσας κατάστασης και των προοπτικών της οικονομίας και της κοινωνίας.

Γιώργος Αργείτης

Επιστημονικός Διευθυντής ΙΝΕ ΓΣΕΕ

1. *Στην εκπόνηση της Ετήσιας Έκθεσης 2025 για την ελληνική οικονομία και την απασχόληση, εκτός από τον Επιστημονικό Διευθυντή του Ινστιτούτου Εργασίας της ΓΣΕΕ Γιώργο Αργείτη, ο οποίος είχε τον συντονισμό, την επιμέλεια και την ευθύνη, συμμετείχαν και οι Π. Γεωργιάδου, Ν. Κορατζάνης, Σ. Μιχοπούλου, Δ. Παϊταρίδης και Χ. Πιέρρος.*

Κεφάλαιο 1
Το μακροοικονομικό σύστημα

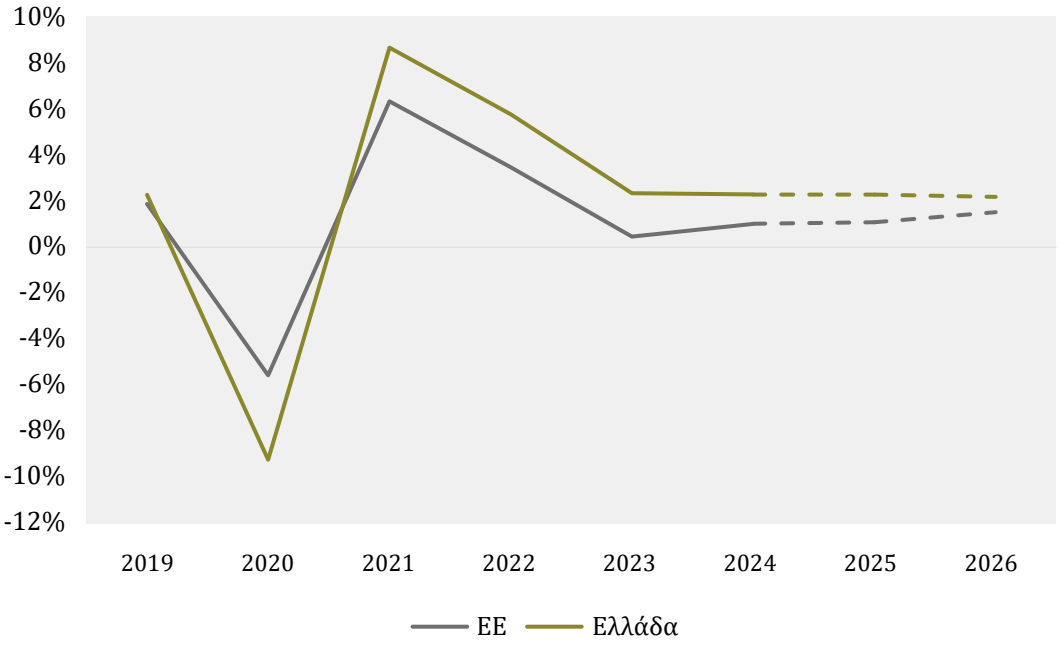
1.1 Εισαγωγή

Το μακροοικονομικό σύστημα είναι ο καθρέφτης του παραγωγικού συστήματος και της διάρθρωσής του, επιλογών οικονομικής πολιτικής και επιχειρηματικών συμπεριφορών. Τα βασικά τομεακά ισοζύγια (ιδιωτικός τομέας, δημοσιονομικός τομέας και εξωτερικός τομέας) αποτυπώνουν τις δυναμικές που αναπτύσσονται στον όγκο και στην κλαδική κατανομή των επενδύσεων, στις πηγές χρηματοδότησης της συναθροιστικής δαπάνης, στη διακλαδική ολοκλήρωση του παραγωγικού συστήματος, στην εισαγωγική εξάρτηση και στη δημιουργία νέων, καινοτόμων αλυσίδων παραγωγής αξίας. Η μακροοικονομική προσέγγισή μας είναι βασικό τμήμα μιας ολιστικής αξιολόγησης των ποσοτικών και των ποιοτικών χαρακτηριστικών του αναπτυξιακού υποδείγματος της χώρας μας βάσει των ενδογενών περιορισμών που αυτό αντιμετωπίζει και των προσαρμογών του στο ευρωπαϊκό και στο διεθνές περιβάλλον.

1.2 Η εξέλιξη του ΑΕΠ και των συνιστωσών της ζήτησης

Το 2024 η ελληνική οικονομία διατήρησε έναν ικανοποιητικό ρυθμό οικονομικής μεγέθυνσης, με το πραγματικό ΑΕΠ να μεγεθύνεται κατά 2,3%, υψηλότερο κατά 1,3 ποσοστιαίες μονάδες από τον ρυθμό μεγέθυνσης της ΕΕ (Διάγραμμα 1.1). Η δυναμική αυτή διατηρήθηκε και το α΄ τρίμηνο του 2025 με τον ρυθμό μεγέθυνσης να ανέρχεται στο 2,2% σε ετήσια βάση. Η εξέλιξη αυτή είναι θετική, δεδομένων των περιορισμών που προκαλούνται από το διεθνές περιβάλλον. Ωστόσο, το ουσιαστικό ερώτημα για την αξιολόγηση των προοπτικών της οικονομίας είναι εάν δημιουργούνται ενδογενείς παραγωγικές και χρηματοδοτικές συνθήκες διατηρήσιμης σύγκλισης και μείωσης του αναπτυξιακού κενού με την πλειονότητα των χωρών-μελών της ΕΕ, καθώς και ενίσχυσης της ανθεκτικότητας και της βιωσιμότητας της οικονομίας και της κοινωνίας.

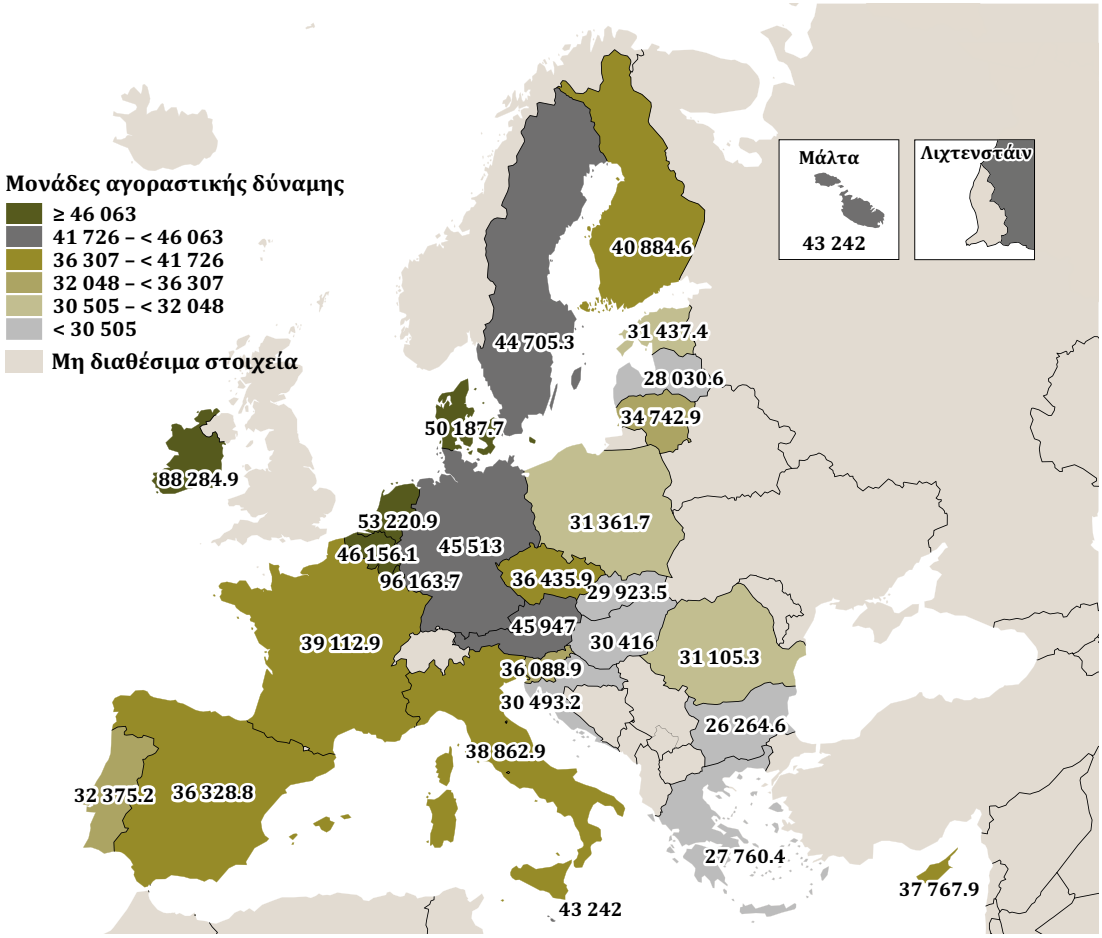
Διάγραμμα 1.1: Ρυθμός μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ (2019-2026, σταθερές τιμές 2015, προβλέψεις Ευρωπαϊκής Επιτροπής)

Πηγή: Ameco (πρόσβαση: 21.05.25)

Σε αυτό το πλαίσιο, αρνητικό εύρημα αποτελεί το γεγονός ότι το κύμα ακρίβειας και η περιορισμένη αύξηση των ονομαστικών εισοδημάτων, κυρίως των μισθών, διατήρησαν το 2024 την αγοραστική μας δύναμη σε πολύ χαμηλά επίπεδα. Λαμβάνοντας υπόψη το ύψος των εισοδημάτων και το κόστος διαβίωσης, η Ελλάδα είναι το δεύτερο φτωχότερο κράτος-μέλος της ΕΕ. Το κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε μονάδες αγοραστικής δύναμης (PPS) ήταν 27.760 (Διάγραμμα 1.2). Το ύψος αυτό ήταν 26,5% χαμηλότερο από το αντίστοιχο της Κύπρου, 14,3% χαμηλότερο από της Πορτογαλίας και 10,8% χαμηλότερο από της Ρουμανίας.

Διάγραμμα 1.2: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε PPS (ΕΕ, 2024)

Διοικητικά όρια: © EuroGeographics © OpenStreetMap
Χαρτογράφηση: Eurostat

Πηγή: Eurostat

Αναφορικά με τους παράγοντες που καθορίζουν τη δυναμική της συναθροιστικής ζήτησης της οικονομίας, το 2024 η συμβολή της κατανάλωσης στον ρυθμό μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ φαίνεται να σταθεροποιείται στο 1,5% (Διάγραμμα 1.3). Πτωτική είναι η συμβολή των επενδύσεων, καθώς από 2,7% το 2021 περιορίστηκε στο 0,7% το 2024, ενώ το α΄ τρίμηνο του 2025 ο όγκος τους μειώθηκε κατά 3,2% σε ετήσια βάση. Το 2024 η δημόσια κατανάλωση είχε αρνητική συμβολή (-0,8%), η οποία ξεπέρασε τη θετική συμβολή των επενδύσεων της ίδιας περιόδου. Σημειώνεται ότι το 2024 η Ελλάδα και η Ουγγαρία ήταν τα μόνα κράτη-μέλη που περιόρισαν τη δημόσια κατανάλωσή τους. Ακόμα πιο αρνητική ήταν η συμβολή των καθαρών εξαγωγών προϊόντων και υπηρεσιών, δηλαδή της

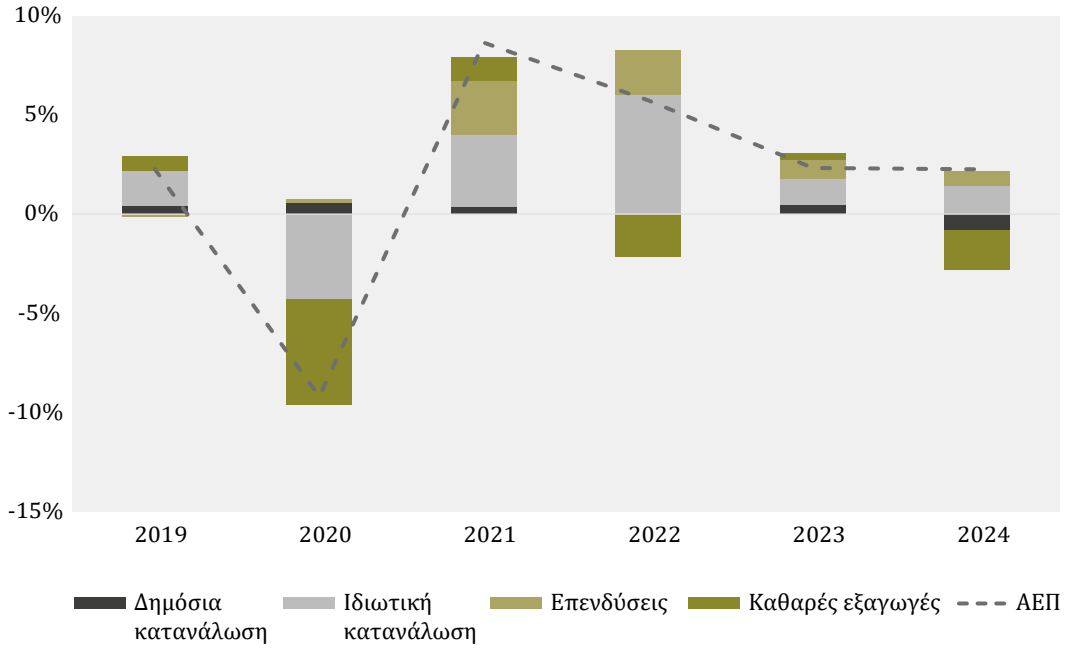
διαφοράς εξαγωγών και εισαγωγών. Συγκεκριμένα, το 2024 η συμβολή τους στο ΑΕΠ ήταν -2%.[2] Σύμφωνα με την Ευρωπαϊκή Επιτροπή,[3] η επιδείνωση του εμπορικού ισοζυγίου οφείλεται στην εκτεταμένη επενδυτική δραστηριότητα, χρηματοδοτούμενη από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, η οποία ασκεί πιέσεις στο εμπορικό ισοζύγιο λόγω της ανάγκης για εισαγωγές κεφαλαιουχικών προϊόντων. Η άποψη αυτή τεκμηριώνεται έως έναν βαθμό από την πορεία των εισαγωγών κεφαλαιουχικών προϊόντων. Ωστόσο, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το ισοζύγιο κεφαλαιουχικών προϊόντων, δηλαδή η διαφορά εξαγωγών και εισαγωγών κεφαλαιουχικών προϊόντων, είναι οριακά ελλειμματικό. Αντιθέτως, το έλλειμμα στο ισοζύγιο ενδιάμεσων προϊόντων είναι μεγάλο, ένδειξη των διαρθρωτικών-παραγωγικών περιορισμών του αναπτυξιακού υποδείγματος της χώρας. Ενδεικτικό αυτής της κατάστασης είναι ότι, ενώ το α΄ τρίμηνο του 2025 οι πραγματικές επενδύσεις μειώθηκαν περίπου 260 εκατ. ευρώ σε σχέση με το ίδιο τρίμηνο του 2024, στο ίδιο διάστημα το εμπορικό έλλειμμα αυξήθηκε από 4,41 δισ. ευρώ σε 4,57 δισ. ευρώ.[4]

2. *Στο σημείο αυτό πρέπει να τονιστεί ότι η συνολική συμβολή των συνιστωσών της ζήτησης υπολείπεται του ρυθμού μεταβολής του πραγματικού ΑΕΠ, καθώς δεν έχει συμπεριληφθεί η συμβολή της μεταβολής των αποθεμάτων, σε σταθερές τιμές. Συγκεκριμένα, το 2024 η συμβολή αυτή ήταν 3%, η υψηλότερη μεταξύ των συνιστωσών της ζήτησης. Δεδομένου ότι η μεταβολή των αποθεμάτων αποτυπώνει αποκλίσεις στη μέτρηση του ΑΕΠ, επί της ουσίας στην τρέχουσα συγκυρία δεν είναι γνωστό σε ποια συνιστώσα της ζήτησης στηρίζεται η οικονομική μεγέθυνση, αφού το άθροισμα των υπόλοιπων συνιστωσών είναι αρνητικό.*

3. *Βλ. EC (2025a).*

4. *Σταθερές τιμές 2020.*

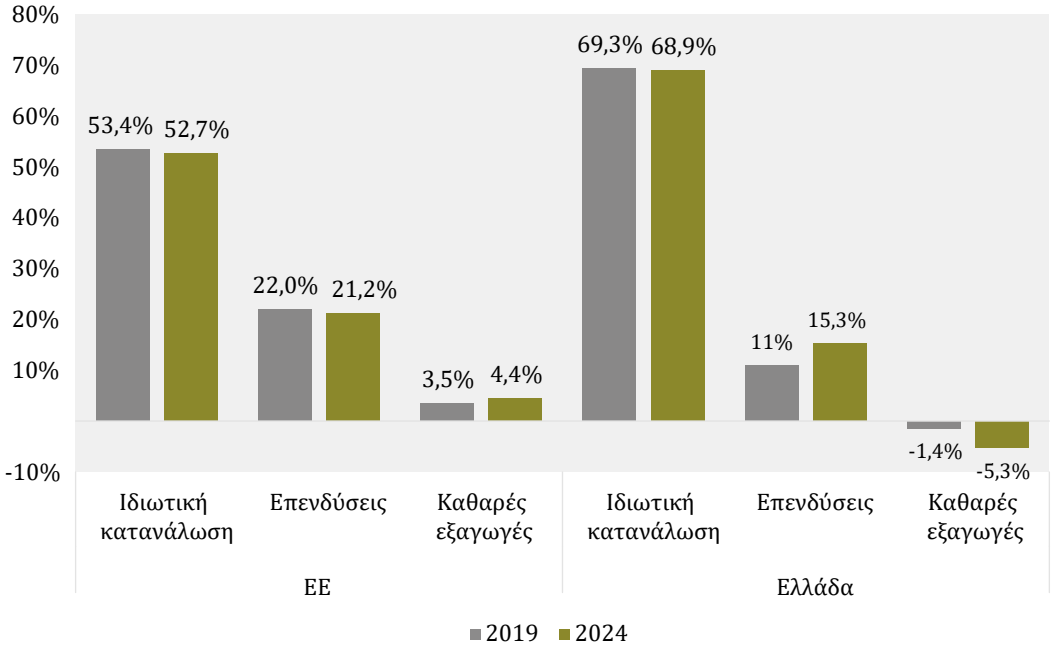
Διάγραμμα 1.3: Συμβολή των συνιστωσών της ζήτησης στον ρυθμό μεταβολής (%) του πραγματικού ΑΕΠ (Ελλάδα, 2019-2024, σταθερές τιμές 2015)

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 24.04.25)

Η ποσοτική εξέλιξη των προαναφερόμενων συνιστωσών της συναθροιστικής ζήτησης δεν δημιουργεί συνθήκες μακροοικονομικού μετασχηματισμού. Μεταξύ 2019 και 2024 η ιδιωτική κατανάλωση ως ποσοστό του ΑΕΠ περιορίστηκε οριακά τόσο στην ΕΕ όσο και στην Ελλάδα (Διάγραμμα 1.4), ωστόσο η συμμετοχή της κατανάλωσης στο ελληνικό ΑΕΠ παραμένει πολύ πιο μεγάλη από ό,τι στην ΕΕ.

Διάγραμμα 1.4: Ιδιωτική κατανάλωση, ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου και καθαρές εξαγωγές προϊόντων και υπηρεσιών ως ποσοστά (%) του ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ (2019 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 24.04.25)

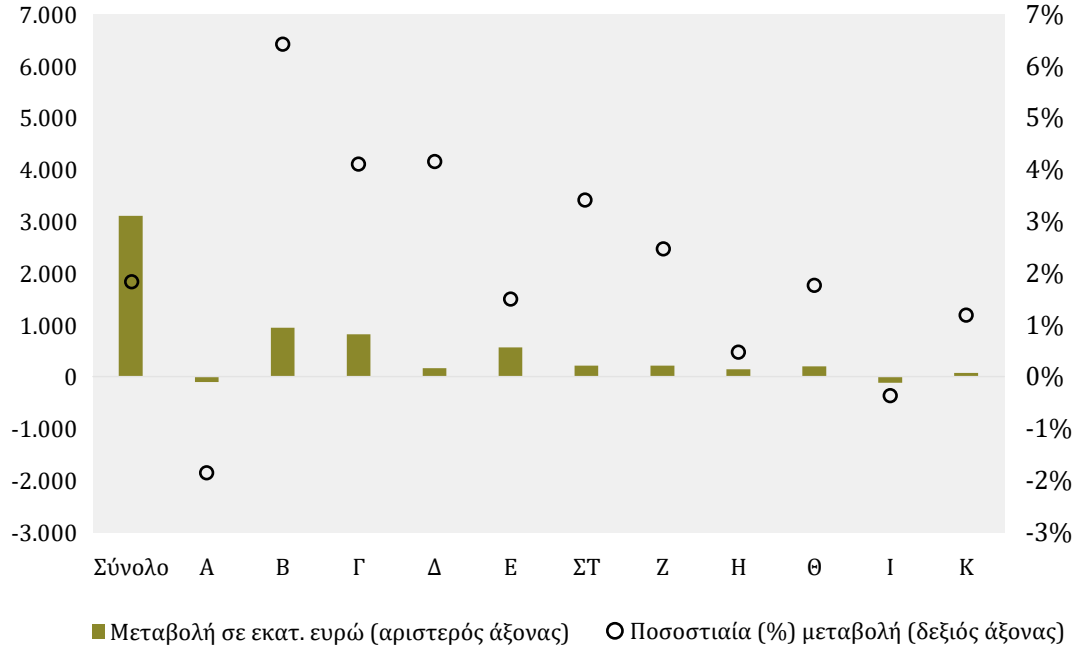
Οι επενδύσεις στην Ελλάδα συνέκλιναν σε κάποιο βαθμό με αυτές της ΕΕ, αφού μεταξύ 2019 και 2024 ενισχύθηκαν κατά 4,3 ποσοστιαίες μονάδες, ενώ στην ΕΕ υποχώρησαν κατά 0,8 ποσοστιαίες μονάδες. Μεγάλη όμως απόκλιση παρατηρείται στις καθαρές εξαγωγές, με την ΕΕ να ενισχύει το 2024 το εμπορικό της πλεόνασμα κατά 0,9 ποσοστιαίες μονάδες και την Ελλάδα να είναι αντιμέτωπη με εμπορικό έλλειμμα της τάξης του 5,3% του ΑΕΠ, όταν το 2019 ήταν 1,4%.

Από την πλευρά της παραγωγής, το 2024 η πραγματική ακαθάριστη προστιθέμενη αξία της οικονομίας αυξήθηκε κατά 3,1 δισ. ευρώ έναντι του 2023, ή κατά 1,8% (Διάγραμμα 1.5). Η κύρια μεταβολή, τόσο από πλευράς όγκου όσο και ποσοστιαία, προήλθε από τον κλάδο της εξόρυξης και ενέργειας (940 εκατ. ευρώ ή 6,4% αντίστοιχα). Παρά τη μείωση των τιμών ενέργειας, η υψηλότερη συμμετοχή των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στην παραγωγή ηλεκτρικής ενέργειας, που το 2024 ξεπέρασε οριακά το 50%,[5] διατήρησε τη δυναμική του κλάδου σε υψηλά επίπεδα. Η δεύτερη υψηλότερη επίδοση καταγράφηκε στον κλάδο της Μεταποίησης (αύξηση

5. *Για μια αναλυτική παρουσίαση βλ. The Green Tank (2025).*

κατά 860 εκατ. ευρώ ή 4,1%), ενώ σε αντίστοιχα υψηλά ποσοστά κινήθηκαν και άλλοι κλάδοι, όπως των Κατασκευών (4,2%), της Πληροφορίας και επικοινωνίας (3,4%) και των Επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων (1,8%). Από πλευράς όγκου, η τρίτη καλύτερη επίδοση σημειώθηκε στον κλάδο του Εμπορίου, μεταφορών, εστίασης και παροχής καταλυμάτων (564 εκατ. ευρώ), ενώ αρνητική ήταν η παραγωγή στον αγροτικό τομέα (-100 εκατ. ευρώ ή -1,9%).

Διάγραμμα 1.5: Ετήσια μεταβολή της πραγματικής ακαθάριστης προστιθέμενης αξίας ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας
(Ελλάδα, 2024, σταθερές τιμές 2015)

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 24.04.25)

Σημείωση: Α – Γεωργία, κτηνοτροφία, αλιεία, Β – Ενέργεια και εξόρυξη, Γ – Μεταποίηση, Δ – Κατασκευές, Ε – Εμπόριο, μεταφορές, εστίαση και παροχή καταλυμάτων, ΣΤ – Πληροφορία και επικοινωνία, Ζ – Χρηματο-οικονομικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες, Η – Διαχείριση ακίνητης περιουσίας, Θ – Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, Ι – Δημόσια διοίκηση, υγεία και εκπαίδευση, Κ – Ψυχαγωγία και τέχνες.

Αναμφίβολα είναι θετική η εξέλιξη όσον αφορά την υψηλότερη παραγωγή στη Μεταποίηση και γενικότερα στον δευτερογενή τομέα παραγωγής. Ωστόσο, η ενίσχυση της διαρθρωτικής ανταγωνιστικότητας της οικονομίας εξαρτάται και από την πορεία των κλάδων έντασης γνώσης, όπως της Πληροφορίας και επικοινωνίας και των Επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων,

στους οποίους η προστιθέμενη αξία βελτιώθηκε, αλλά διατηρούν ακόμα χαμηλό μερίδιο στη συνολική παραγωγή της οικονομίας. Συνολικά τα ποσοτικά ευρήματα που μας δείχνουν την εξέλιξη της προσφοράς αποκαλύπτουν την ενεργοποίηση μιας διαδικασίας παραγωγικού μετασχηματισμού, αλλά χωρίς να δημιουργούνται ισχυρές ενδείξεις στην κατεύθυνση της μετάβασης σε ένα νέο αναπτυξιακό μοντέλο με άξονα τους κλάδους της γνώσης, της καινοτομίας και των δυναμικών διεθνών πλεονεκτημάτων.

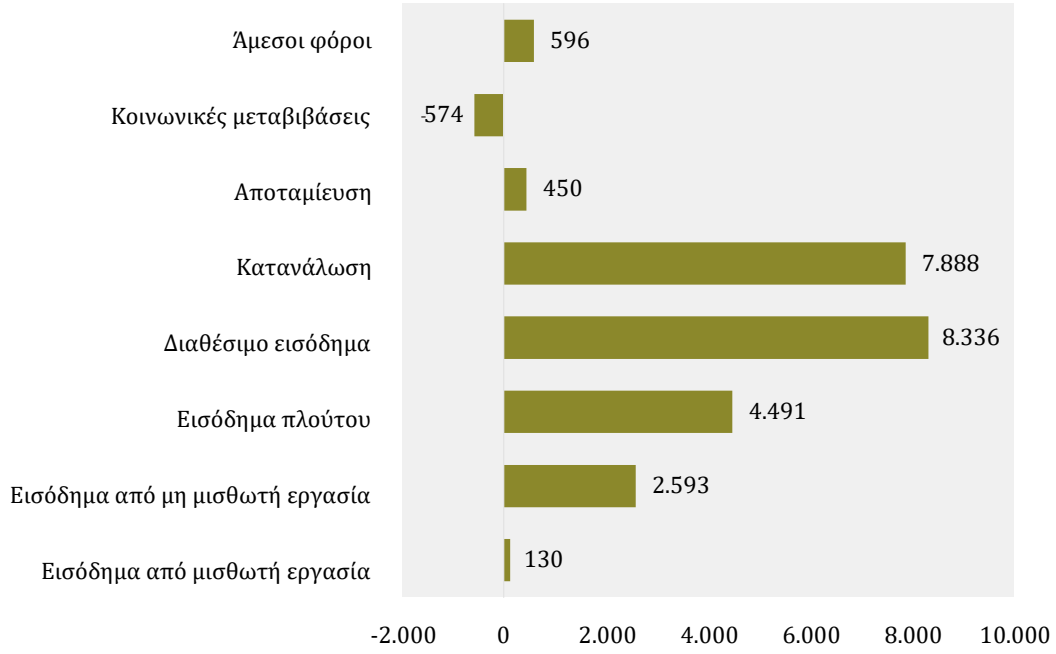
1.3 Διαθέσιμο εισόδημα και κατανάλωση των νοικοκυριών

Το 2023 το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών ήταν περίπου 8,3 δισ. ευρώ υψηλότερο από το 2019 (Διάγραμμα 1.6). Αντίστοιχα, η πραγματική κατανάλωσή τους ήταν υψηλότερη κατά 7,9 δισ. ευρώ, με αποτέλεσμα οι αποταμιεύσεις να βελτιωθούν κατά 450 εκατ. ευρώ, παραμένοντας ωστόσο αρνητικές. Συνολικά τα νοικοκυριά κατέβαλαν περίπου 600 εκατ. ευρώ παραπάνω φόρους σε σχέση με το 2019, σε σταθερές τιμές, και εισέπραξαν 574 εκατ. ευρώ λιγότερες κοινωνικές μεταβιβάσεις.

Ωστόσο, μεγάλης σημασίας για την αξιολόγηση της κοινωνικής ευημερίας και των τάσεων στη διανομή του εισοδήματος είναι η εξέλιξη των πηγών του πρωτογενούς διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών, δηλαδή του εισοδήματος από μισθωτή εργασία, από μη μισθωτή εργασία και από πλούτο (τόκοι και μερίσματα από διακράτηση ομολόγων και μετοχών). Η ανάλυση αυτή είναι σημαντική για να αξιολογήσουμε τι πραγματικά συμβαίνει στη σχέση διαθέσιμου εισοδήματος και ευημερίας νοικοκυριών. Δηλαδή μπορεί το συνολικό διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών να αυξάνεται, αλλά η αύξηση αυτή να μην αντανακλά μια βελτίωση της ευημερίας όλων των νοικοκυριών, παρά μόνο εκείνων που το εισόδημά τους πραγματικά αυξήθηκε ή αυξήθηκε αναλογικά περισσότερο. Με άλλα λόγια, η ανάλυση της εξέλιξης των πηγών του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών μάς αποκαλύπτει την κατανομή της ευημερίας μεταξύ τους.

Στο Διάγραμμα 1.6 παρατηρούμε ότι, παρά τις διαδοχικές αυξήσεις του κατώτατου μισθού και την αύξηση της απασχόλησης, το σύνολο των πραγματικών μισθών που καταβλήθηκαν το 2023 ήταν υψηλότερο κατά μόλις 130 εκατ. ευρώ από το αντίστοιχο του 2019. Επί της ουσίας, το εισόδημα της μισθωτής εργασίας ανέκαμψε μόλις το 2023 από την πληθωριστική κρίση. Όπως θα φανεί και στο Κεφάλαιο 3, σημαντική συμβολή σε αυτή την υστέρηση προσαρμογής του πραγματικού εισοδήματος της εργασίας είχε το γεγονός ότι οι αυξήσεις της παραγωγικότητας της εργασίας δεν μετουσιώνονται σε αντίστοιχες αυξήσεις των ονομαστικών μισθών. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την αναδιανομή του εισοδήματος σε βάρος των νοικοκυριών που το εισόδημά τους προέρχεται από μισθωτή εργασία.

Διάγραμμα 1.6: Μεταβολή των πηγών πρωτογενούς εισοδήματος, του διαθέσιμου εισοδήματος, της κατανάλωσης, της αποταμίευσης, των άμεσων φόρων που κατέβαλαν και των κοινωνικών μεταβιβάσεων που εισέπραξαν τα νοικοκυριά μεταξύ 2019 και 2023 σε εκατ. ευρώ (Ελλάδα, σταθερές τιμές 2020)

Πηγή: Eurostat και ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 09.05.25)

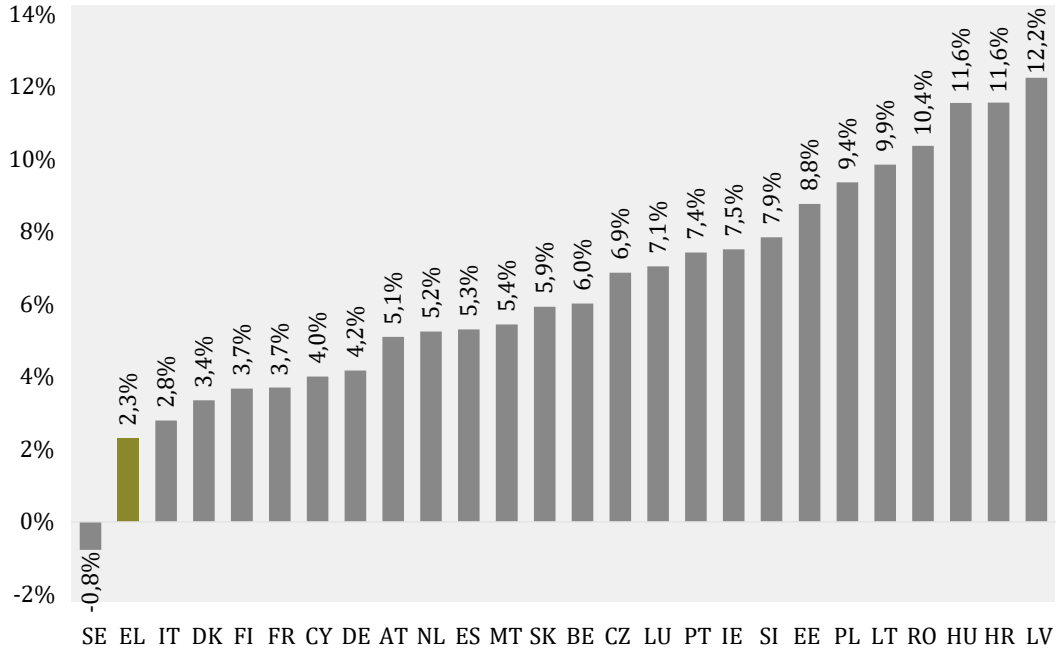
Σημείωση: Τα μεγέθη έχουν αποπληθωριστεί με τον Δείκτη Τιμών Καταναλωτή (ΔΤΚ).

Αντιθέτως, η αύξηση των τιμών και η συνακόλουθη αύξηση του μεριδίου κερδών (βλ. Κεφάλαιο 3) επέτρεψαν την αύξηση του πραγματικού εισοδήματος από μη μισθωτή εργασία, δηλαδή του εισοδήματος των αυτοαπασχολούμενων, μεταξύ 2019 και 2023 κατά 2,6 δισ. ευρώ, ενώ η αύξηση των επιτοκίων της Ευρωπαϊκής Κεντρικής Τράπεζας (ΕΚΤ) και η διανομή επιχειρηματικών κερδών ενίσχυσαν το πραγματικό εισόδημα πλούτου κατά 4,5 δισ. ευρώ στο ίδιο διάστημα. Συνέπεια αυτής της κατάστασης είναι να παγιώνεται μια ανισότητα με βάση την πηγή εισοδήματος, όπου οι μισθοί αποτελούν το μικρότερο μερίδιο από τη συνολική αύξηση του διαθέσιμου εισοδήματος των νοικοκυριών. Η κατανομή αυτή του διαθέσιμου εισοδήματος αποτελεί ιδιαίτερη περίπτωση, καθώς στην πλειονότητα των κρατών-μελών της ΕΕ το 2023 και το 2024 υπήρξε σημαντική ανάκαμψη των πραγματικών μισθών.[6] Όπως φαίνεται και στο Διάγραμμα 1.7, η συμβολή των μισθών

6. *Βλ. EC (2025b).*

στην ποσοστιαία μεταβολή του ακαθάριστου πρωτογενούς εισοδήματος των νοικοκυριών, σε τρέχουσες τιμές, ήταν κατά μέσο όρο περίπου 7% το 2023, με την Ελλάδα να καταγράφει τη δεύτερη χειρότερη επίδοση (2,3%).

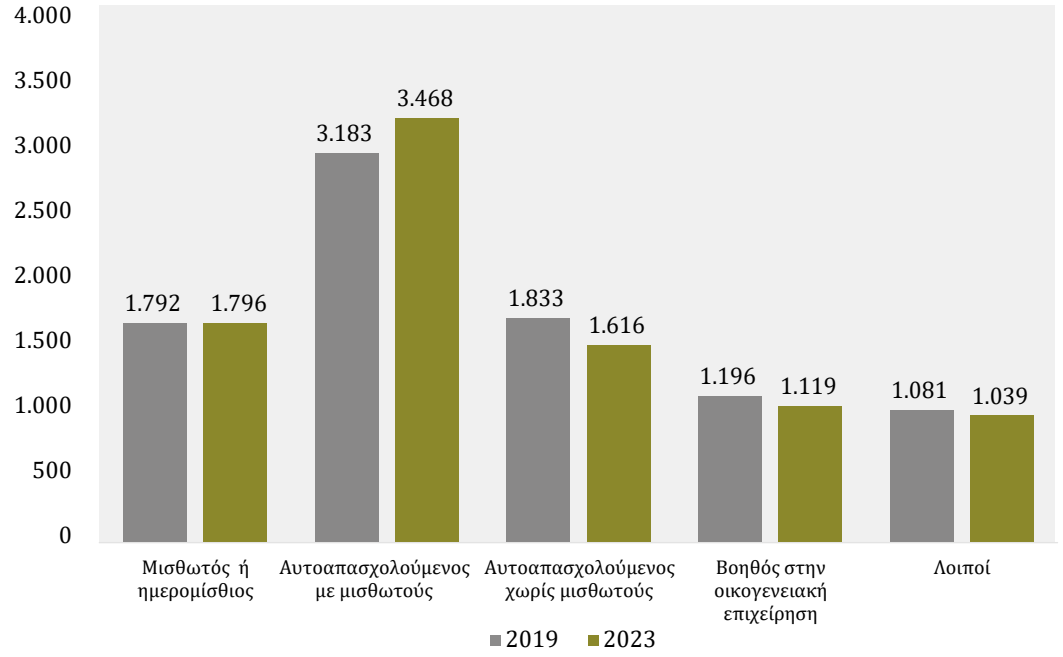
Διάγραμμα 1.7: Συμβολή των μισθών στην ποσοστιαία (%) μεταβολή του ακαθάριστου εισοδήματος των νοικοκυριών (ΕΕ, 2023)

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 24.04.25)

Η ανισότητα με βάση την πηγή εισοδήματος αποτυπώνεται, όπως προαναφέραμε, και στο επίπεδο διαβίωσης των πολιτών. Το Διάγραμμα 1.8 καταγράφει τη μεταβολή σε πραγματικούς όρους της μέσης μηνιαίας κατανάλωσης των νοικοκυριών μεταξύ 2019 και 2023. Επιπλέον, διαχωρίζει τα νοικοκυριά ανάλογα με τη θέση που έχει στην απασχόληση το άτομο που είναι το κυρίως υπεύθυνο στο νοικοκυριό.

Διάγραμμα 1.8: Μέση πραγματική μηνιαία δαπάνη για κατανάλωση των νοικοκυριών ανάλογα με τη θέση στην απασχόληση του κύριου υπευθύνου του νοικοκυριού (Ελλάδα, 2019 και 2023, σταθερές τιμές 2020)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 09.05.25)

Μεταξύ του 2019 και του 2023 η πραγματική μέση κατανάλωση ενός νοικοκυριού το εισόδημα του οποίου βασίζεται στη μισθωτή εργασία έμεινε σταθερή. Η δαπάνη του νοικοκυριού με εισόδημα που βασίζεται στην αυτοαπασχόληση χωρίς μισθωτούς, μειώθηκε στο ίδιο διάστημα κατά περίπου 200 ευρώ μηνιαίως. Η μέση πραγματική κατανάλωση των νοικοκυριών στα οποία ο κύριος υπεύθυνος είναι εργοδότης αυξήθηκε κατά περίπου 390 ευρώ μηνιαίως και έγινε σχεδόν διπλάσια της αντίστοιχης των μισθωτών. Συγκεκριμένα, τα νοικοκυριά με κύριο υπεύθυνο εργοδότη ήταν τα μόνα τα οποία μπόρεσαν να αυξήσουν την πραγματική τους κατανάλωση, καθώς στις υπόλοιπες περιπτώσεις οι όποιες εισοδηματικές αυξήσεις εξανεμίστηκαν από την αύξηση των τιμών, με αποτέλεσμα τη στασιμότητα ή τη μείωση της κατανάλωσης.

Συνοπτικά, η προαναφερόμενη συμπεριφορά των προσδιοριστικών παραγόντων του διαθέσιμου εισοδήματος απορρέει από: α) τις ιδιάζουσες συνθήκες που επικράτησαν τα προηγούμενα έτη με ταυτόχρονη αύξηση των τιμών και των περιθωρίων κέρδους[7] και την αύξηση των επιτοκίων δανεισμού, β) το μείγμα και την

7. *Βλ. Κεφάλαιο 3.*

αποτελεσματικότητα της δημοσιονομικής πολιτικής, με τη φορολογική πολιτική να βαραίνει κυρίως τους μισθωτούς, και γ) την περιορισμένη αύξηση των ονομαστικών μισθών πέραν του κατώτατου. Η διατηρήσιμη αύξηση της κατανάλωσης, της εγχώριας ζήτησης, της μεγέθυνσης και της κοινωνικής βιωσιμότητας θα ωφεληθεί σημαντικά από την υλοποίηση αναδιανεμητικών πολιτικών που θα στοχεύουν στην αύξηση των πραγματικών μισθών και στη μείωση της φορολογίας σε όφελος της εργασίας.

1.4 Επενδύσεις και απόθεμα κεφαλαίου

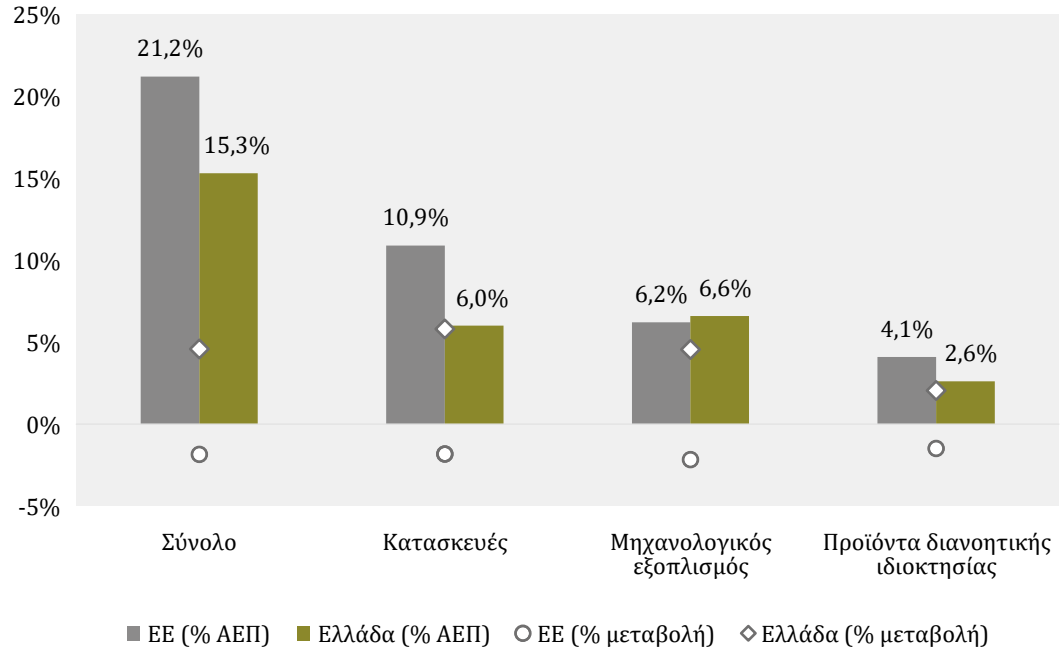
Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η επενδυτική δραστηριότητα στην Ελλάδα τα τελευταία έτη έχει σημειώσει σημαντική βελτίωση μετά την κατάρρευσή της την περασμένη δεκαετία. Εξίσου θετικό είναι το γεγονός ότι η σύνθεση των επενδύσεων έχει πλέον πιο παραγωγικό προσανατολισμό, αφού έχουν υποχωρήσει οι επενδύσεις σε Κατασκευές υπέρ επενδύσεων, για παράδειγμα, σε Μηχανολογικό εξοπλισμό και Προϊόντα διανοητικής ιδιοκτησίας, τα οποία περιλαμβάνουν επενδύσεις σε Ε&Α. Το Διάγραμμα 1.9 δείχνει την ετήσια ποσοστιαία μεταβολή των επενδύσεων ανά είδος κεφαλαιουχικών προϊόντων και το ύψος τους ως ποσοστών του ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ για το 2024.

Παρατηρούμε ότι η ελληνική οικονομία έχει περιορίσει το επενδυτικό χάσμα με την ΕΕ στις 5,9 ποσοστιαίες μονάδες, από 11 ποσοστιαίες μονάδες το 2019. Παράλληλα, ο ετήσιος ρυθμός αύξησης των πραγματικών επενδύσεων το 2024 ήταν θετικός στην Ελλάδα και αρνητικός στην ΕΕ, αν και, όπως αναφέρθηκε στην Ενότητα 1.2, η τάση των ελληνικών επενδύσεων είναι πτωτική με τον ρυθμό μεταβολής τους να γίνεται αρνητικός το α΄ τρίμηνο του 2025. Ενδιαφέρον αποτελεί το γεγονός ότι ο κύριος όγκος των επενδύσεων στην ΕΕ αφορά τις Κατασκευές. Η ελληνική οικονομία το 2024 είχε υψηλότερες επενδύσεις και, ως ποσοστό του ΑΕΠ και ως πραγματική ποσοστιαία μεταβολή απέναντι στην ΕΕ όσον αφορά τον Μηχανολογικό εξοπλισμό. Ωστόσο, η ερμηνεία αυτής της μεταβολής είναι σύνθετη, καθώς η εξέλιξή της επηρεάζεται και από τη μεταβολή των εξοπλιστικών δαπανών. Υστέρηση συνεχίζει να υπάρχει στα Προϊόντα διανοητικής ιδιοκτησίας, το απόθεμα των οποίων καθορίζει τις σύγχρονες παραγωγικές δυνατότητες της οικονομίας.[8] Το 2024 στην ΕΕ οι επενδύσεις αντιστοιχούσαν στο 4,1% του ΑΕΠ, ενώ στην Ελλάδα στο 2,6%. Παράλληλα, η Ελλάδα είναι το μόνο κράτος-μέλος στο οποίο το απόθεμα κεφαλαίου σε Ε&Α του δημόσιου τομέα είναι υψηλότερο του ιδιωτικού τομέα, αντανακλώντας τις δομικές, επιχειρηματικές και οργανωτι-

8. Βλ. ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2024).

κές αδυναμίες της.[9] Παρ' όλα αυτά, το 2024 υπήρξε δυναμική σύγκλισης, αφού η ποσοστιαία μεταβολή στην Ελλάδα ήταν θετική όταν οι πραγματικές επενδύσεις σε αυτό το είδος κεφαλαιουχικού προϊόντος στην ΕΕ υποχώρησαν.

Διάγραμμα 1.9: Ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου ανά είδος κεφαλαιουχικού προϊόντος ως ποσοστό (%) του ΑΕΠ και πραγματική ετήσια ποσοστιαία (%) μεταβολή (Ελλάδα και ΕΕ, 2024, σταθερές τιμές 2015)

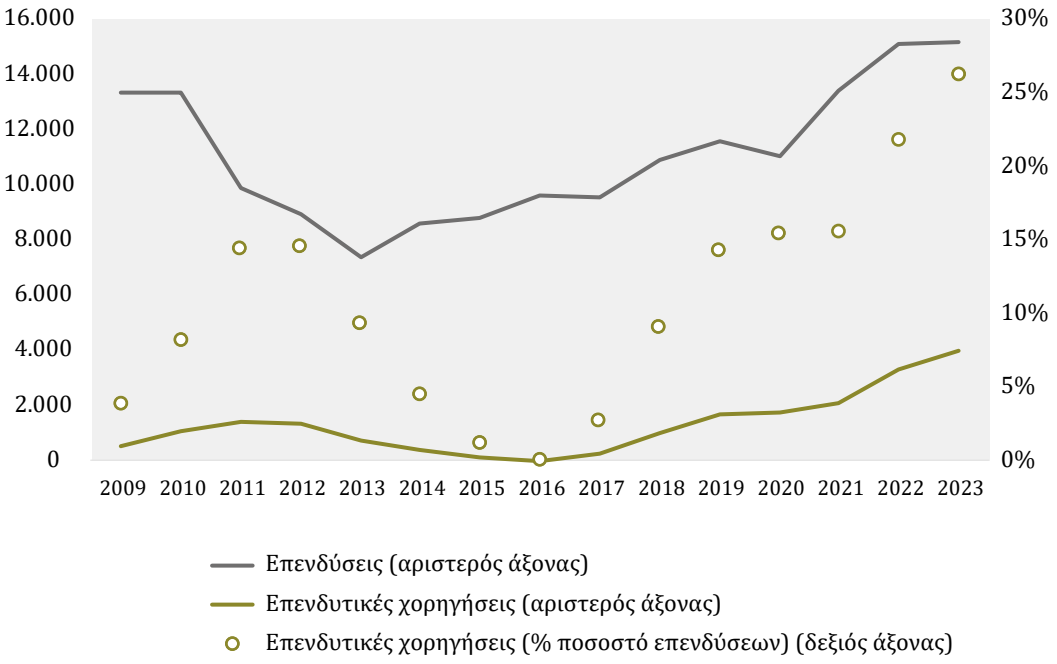

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 09.05.25)

Τα παραπάνω μεγέθη αφορούν τις επενδύσεις στο σύνολο της οικονομίας. Δίνοντας περισσότερη έμφαση στις επενδύσεις των μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων, το 2023 ο όγκος τους σταθεροποιήθηκε στο επίπεδο του 2022, το οποίο, ωστόσο, ήταν υψηλότερο του 2009 (Διάγραμμα 1.10). Πρέπει να υπογραμμιστεί ότι η επιχειρηματική επενδυτική δραστηριότητα είναι ενισχυμένη χάρη στις επενδυτικές χορηγήσεις, οι οποίες το 2023 αντιστοιχούσαν στο 26% των επιχειρηματικών επενδύσεων. Το ύψος αυτό των επενδυτικών χορηγήσεων, που απορρέουν κατά κύριο λόγο από το Ταμείο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας, είναι το υψηλότερο που έχει χορηγηθεί στις ελληνικές επιχειρήσεις από το 2009 έως σήμερα, τόσο ως ποσοστό επιχειρηματικών επενδύσεων όσο και σε όγκους.

9. *Βλ. ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2024).*

Διάγραμμα 1.10: Πραγματικός ακαθάριστος σχηματισμός παγίου κεφαλαίου σε εκατ. ευρώ και επενδυτικές χορηγήσεις μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων σε εκατ. ευρώ και ως ποσοστό (%) των επενδύσεων
(Ελλάδα, 2009-2023, σταθερές τιμές 2015)

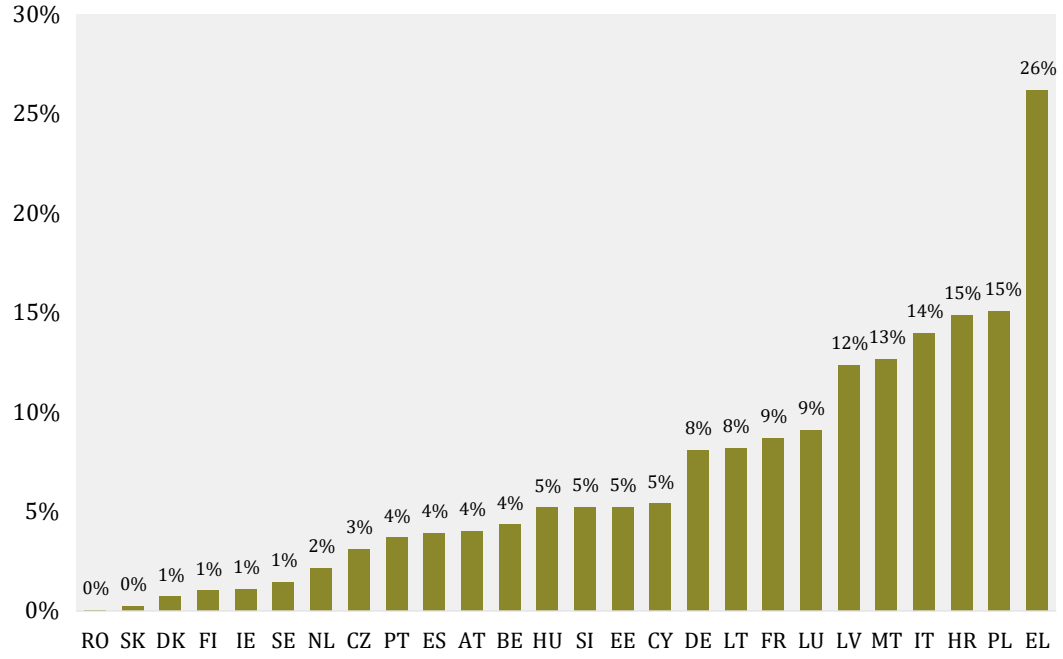

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 09.05.25)

Σημείωση: Τα μεγέθη έχουν αποπληθωριστεί με τον αποπληθωριστή του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου.

Παράλληλα, οι επενδυτικές χορηγήσεις ως ποσοστό των επιχειρηματικών επενδύσεων το 2023 όχι μόνο ήταν οι υψηλότερες στην Ελλάδα, αλλά είχαν και μεγάλη απόσταση από τις αντίστοιχες των υπόλοιπων κρατών-μελών (Διάγραμμα 1.11). Η μεγάλη εξάρτηση των ελληνικών επιχειρηματικών επενδύσεων από τους πόρους του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας δημιουργεί ερωτηματικά αναφορικά με την αυτοδύναμη επενδυτική λειτουργία των ελληνικών επιχειρήσεων αλλά και των προοπτικών της επιχειρηματικής επένδυσης μετά τη λήξη του προγράμματος. Επίσης, αποκαλύπτει ένα συμπεριφορικό πρόβλημα της ελληνικής επιχειρηματικότητας που την ταξινομεί στα διαρθρωτικά προβλήματα της οικονομίας.

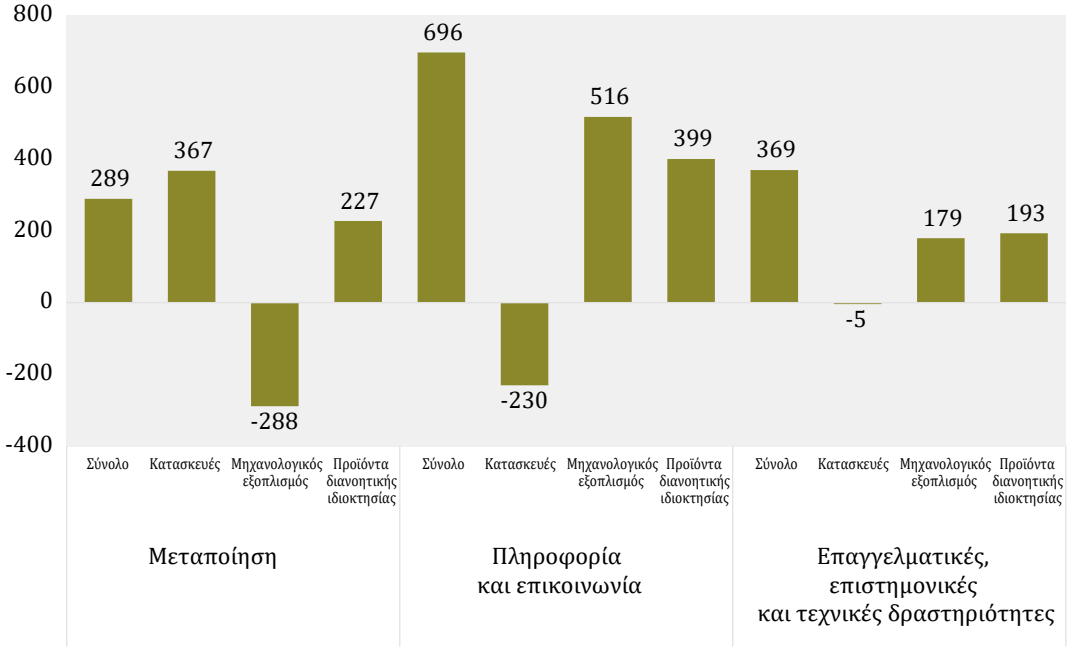
Διάγραμμα 1.11: Επενδυτικές χορηγήσεις που έλαβαν οι μη χρηματοοικονομικές επιχειρήσεις ως ποσοστό (%) των επενδύσεών τους (ΕΕ, 2023)

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 21.05.25)

Πέρα από το ύψος των επενδύσεων, σημαντικό για την παραγωγική ανασυγκρότηση της οικονομίας και τις προοπτικές ανάπτυξής της είναι και το είδος των επενδύσεων ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας. Το Διάγραμμα 1.12 δείχνει τις ετήσιες μεταβολές των επενδύσεων σε σταθερούς όρους ανά είδος κεφαλαιουχικού προϊόντος στη Μεταποίηση και στους κλάδους της Πληροφορίας και επικοινωνίας και των Επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων. Παρατηρούμε ότι οι πραγματικές επενδύσεις αυξήθηκαν, αλλά η σύνθεσή τους διέφερε αρκετά. Στη Μεταποίηση, η επενδυτική δραστηριότητα αφορούσε κυρίως Κατασκευές και σε μικρότερο βαθμό επενδύσεις σε Προϊόντα διανοητικής ιδιοκτησίας. Οι επενδύσεις σε Μηχανολογικό εξοπλισμό μειώθηκαν σημαντικά.

Διάγραμμα 1.12: Ετήσια μεταβολή του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου ανά είδος κεφαλαιουχικού προϊόντος σε επιλεγμένους κλάδους (Ελλάδα, 2024, σταθερές τιμές 2015)

Πηγή: Eurostat (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 09.05.25)

Σημείωση: Τα μεγέθη έχουν αποπληθωριστεί με τον αποπληθωριστή του ακαθάριστου σχηματισμού παγίου κεφαλαίου.

Οι επενδύσεις στον κλάδο της Πληροφορίας και επικοινωνίας παρουσίασαν τη μεγαλύτερη ετήσια αύξηση, η οποία ήταν υπερδιπλάσια αυτής στη Μεταποίηση. Μεγαλύτερο μερίδιο είχαν οι επενδύσεις σε Μηχανολογικό εξοπλισμό και σε Προϊόντα διανοητικής ιδιοκτησίας, ενώ οι επενδύσεις σε Κατασκευές υποχώρησαν. Παρόμοια κατεύθυνση είχαν οι επενδύσεις στον κλάδο των Επαγγελματικών, επιστημονικών και τεχνικών δραστηριοτήτων, οι οποίες στο σύνολό τους ήταν επίσης υψηλότερες από αυτές της Μεταποίησης. Συνοπτικά, παραγωγικές επενδύσεις το 2024 συντελέστηκαν περισσότερο σε κλάδους υπηρεσιών έντασης γνώσης, όπως είναι οι δύο προαναφερθέντες κλάδοι, παρά στη Μεταποίηση.

Οι προεκτάσεις αυτής της εξέλιξης είναι σημαντικές και για τη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Ειδικότερα, οι κλάδοι υπηρεσιών έντασης γνώσης χαρακτηρίζονται από υψηλή παραγωγικότητα της εργασίας και οι ενισχυμένες επενδύσεις θα ενισχύσουν περαιτέρω την παραγωγικότητα αυτή. Παράλληλα, όπως θα φανεί στο Κεφάλαιο 3, οι κλάδοι αυτοί ήταν οι μόνοι που παρείχαν το 2024 σημαντικές

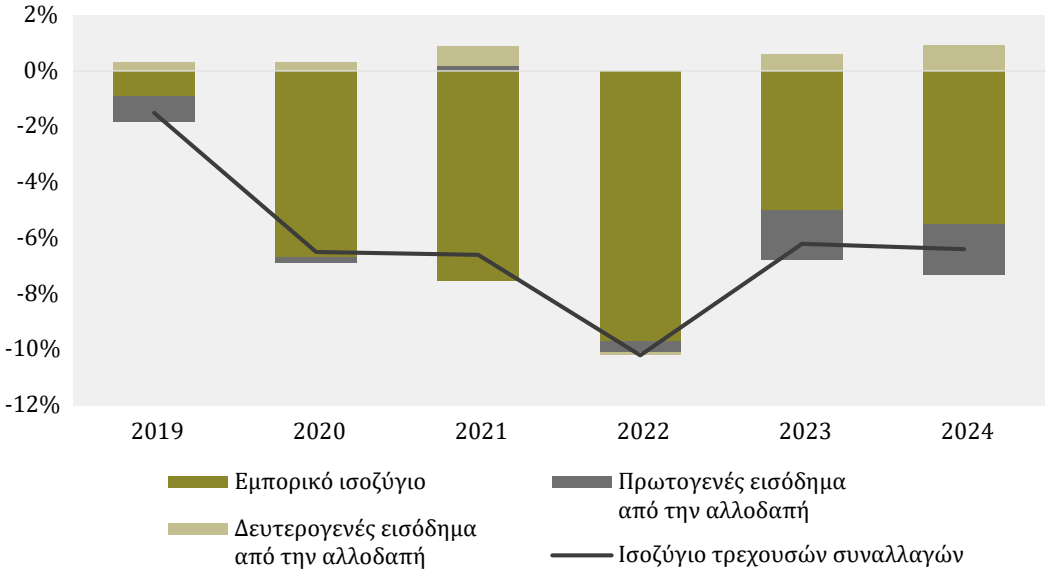
μισθολογικές αυξήσεις έναντι του 2019, αλλά είχαν μικρή συμβολή στη δημιουργία θέσεων απασχόλησης. Αντιθέτως, στη Μεταποίηση, με μικρότερο όγκο παραγωγικών επενδύσεων, οι πραγματικές μισθολογικές απολαβές ήταν στάσιμες, ενώ η απασχόληση περιορίστηκε οριακά. Η κατάσταση αυτή δημιουργεί ανισόρροπες δυναμικές μεταξύ των κλάδων, καθώς οι πιο παραγωγικοί και δυναμικοί κλάδοι διατηρούν ένα μικρό μερίδιο απασχόλησης, ενώ άλλοι κλάδοι που απασχολούν μεγαλύτερο μέρος του εργατικού δυναμικού παρουσιάζουν υστέρηση.[10] Σε αυτό το πλαίσιο, η στρατηγικά σχεδιασμένη αξιοποίηση των πόρων του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας και του Ταμείου Κοινωνικής Συνοχής, σε συνδυασμό με την ενίσχυση και την επέκταση των κλαδικών ΣΣΕ μπορεί να συμβάλει σε μια πιο ισόρροπη μεγέθυνση και απασχόληση.

1.5 Εξαγωγικές επιδόσεις

Το 2024 το εμπορικό έλλειμμα της χώρας επιδεινώθηκε σε σχέση με το 2023, κυρίως λόγω της αυξημένης ζήτησης για ενδιάμεσα εισαγόμενα προϊόντα (Διάγραμμα 1.13). Το αποτέλεσμα αυτό, όπως έχουμε επανειλημμένα υπογραμμίσει, αποκαλύπτει το διαρθρωτικό-παραγωγικό έλλειμμα της ελληνικής οικονομίας. Το έλλειμμα του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών είναι ακόμα μεγαλύτερο μετά την επιδείνωση του ελλείμματος στα πρωτογενή εισοδήματα από την αλλοδαπή, κυρίως λόγω της αυξημένης καταβολής τόκων. Επειδή το μεγαλύτερο μέρος του δημόσιου χρέους είναι εξωτερικό, η περιοριστική νομισματική πολιτική της ΕΚΤ, με αύξηση του επιτοκίου αναφοράς, επιδείνωσε το έλλειμμα στο ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών. Η αύξηση της καταβολής πρωτογενών εισοδημάτων προς το εξωτερικό, στα οποία συγκαταλέγονται και οι τόκοι, υπερκάλυψε το πλεόνασμα της ελληνικής οικονομίας όσον αφορά τα δευτερογενή εισοδήματα από την αλλοδαπή, με αποτέλεσμα το 2024 το ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών να καταγράψει έλλειμμα 6,4% του ΑΕΠ.

10. Το Διεθνές Νομισματικό Ταμείο θεωρεί ότι η κύρια αιτία για την περιορισμένη αύξηση της παραγωγικότητας είναι οι θεσμικοί φραγμοί στη λειτουργία των υπηρεσιών, οι οποίοι εμποδίζουν τις δυναμικές, αναδυόμενες επιχειρήσεις που είναι πιο παραγωγικές να υποκαταστήσουν τις υφιστάμενες που είναι λιγότερο παραγωγικές (βλ. IMF, 2025). Η ανάλυση αυτή παραγνωρίζει σε πολύ μεγάλο βαθμό τα μερίδια που έχουν στην εγχώρια παραγωγή οι υπηρεσίες έντασης γνώσης και υιοθετεί μια αυθαίρετη υπόθεση για τη δυνατότητα υποκατάστασης κεφαλαίου μεταξύ ανομοιογενών κλάδων.

Διάγραμμα 1.13: Ισοζύγιο τρεχουσών συναλλαγών και συνιστώσες του ως ποσοστά (%) του ΑΕΠ (Ελλάδα, 2019-2024)

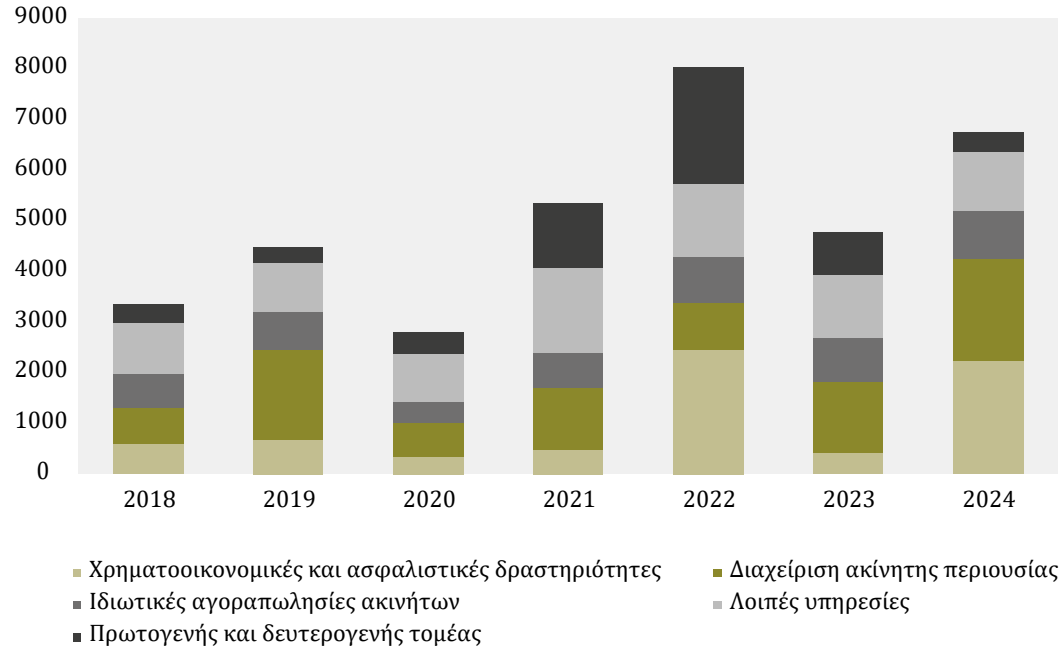
Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 09.05.25)

Περίπου το ένα τρίτο του ελλείμματος ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών χρηματοδοτήθηκε από Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ). Συγκεκριμένα, το 2024 το ύψος τους αντιστοιχούσε στο 2% του ΑΕΠ. Η σύνθεση των ΑΞΕ, όπως παρουσιάζεται στο Διάγραμμα 1.14, αποκαλύπτει και το αποτύπωμά τους στην ελληνική οικονομία. Η συντριπτική πλειονότητά τους κατευθύνθηκε είτε στον χρηματοοικονομικό τομέα είτε στην αγορά ακινήτων. Το 2024 οι ΑΞΕ προς τις χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες ήταν 2,25 δισ. ευρώ, αντιστοιχώντας στο 33,3% του συνόλου των ΑΞΕ, ενώ οι ΑΞΕ σε Ιδιωτικές αγοραπωλησίες ακινήτων και στη Διαχείριση ακίνητης περιουσίας ήταν 2,95 δισ. ευρώ (43,8% του συνόλου των ΑΞΕ). Αθροιστικά αυτοί οι δύο κλάδοι έλαβαν το 77,1% του συνόλου των ΑΞΕ.

Ύστερα από μια πρόσκαιρη αύξηση το 2021, και κυρίως το 2022, οι ΑΞΕ στον πρωτογενή και στον δευτερογενή τομέα επέστρεψαν στο προ-πανδημικής κρίσης επίπεδό τους, το οποίο είναι μικρότερο των 400 εκατ. ευρώ και κατ' επέκταση αρκετά περιορισμένο για να προκαλέσει κάποιον παραγωγικό-αναπτυξιακό μετασχηματισμό. Επιπλέον, όπως το ΙΝΕ ΓΣΕΕ έχει τονίσει στο παρελθόν, η προσέλκυση ΑΞΕ στην αγορά κατοικίας επιδεινώνει τις συνθήκες διαβίωσης των πολιτών, καθώς αυξάνει το κόστος ενοικίων και αγοράς κατοικίας.[11]

11. Βλ. ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2025).

Διάγραμμα 1.14: ΑΞΕ ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας σε εκατ. ευρώ (Ελλάδα, 2018-2024)

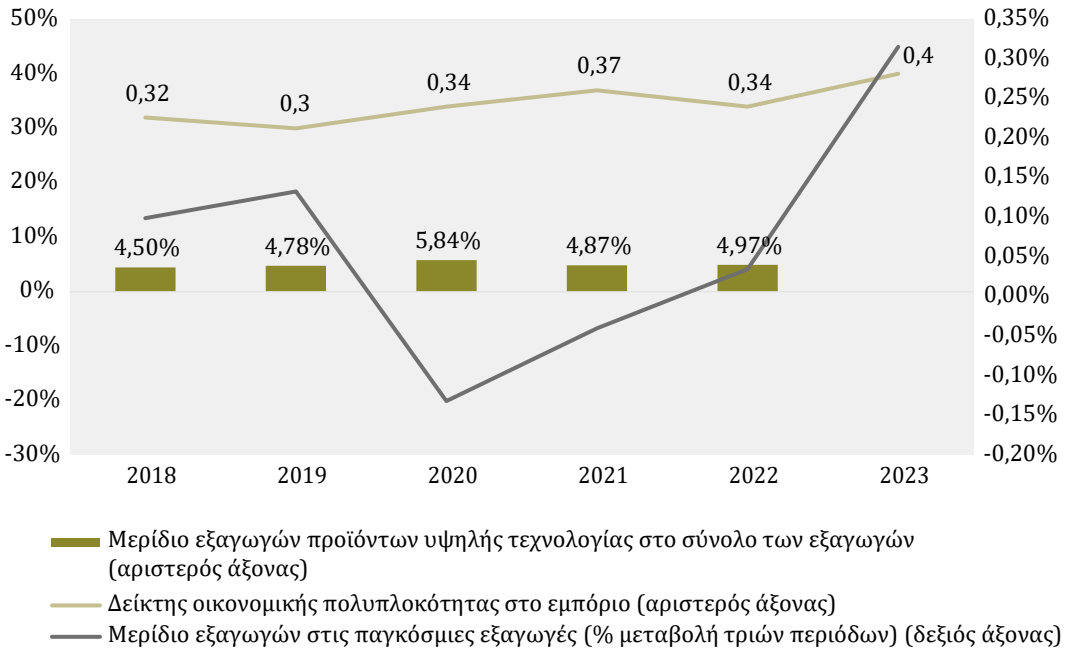

Πηγή: Τράπεζα της Ελλάδος (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 12.05.25)

Αναφορικά με τις προοπτικές των ελληνικών εξαγωγικών επιδόσεων, οι έως τώρα εξελίξεις σχετικά με τις διαρθρωτικές μεταβολές του παραγωγικού συστήματος δεν αποτελούν πηγή αισιοδοξίας, ενώ στην τρέχουσα συγκυρία το διεθνές οικονομικό περιβάλλον είναι αρκετά αβέβαιο. Σχετικά με το πρώτο σκέλος, παρά τη μικρή αύξηση του μεριδίου ελληνικών εξαγωγών το 2023, κυρίως λόγω ενίσχυσης των τουριστικών ροών προς τη χώρα, οι εξαγωγές των προϊόντων υψηλής τεχνολογικής έντασης ως ποσοστό των συνολικών ελληνικών εξαγωγών παραμένουν πολύ χαμηλές, σταθεροποιημένες περίπου στο 5% του συνόλου, ενώ ο δείκτης οικονομικής πολυπλοκότητας εμπορίου της ελληνικής οικονομίας παρουσίασε μια οριακά θετική μεταβολή, παραμένοντας στην τελευταία θέση ανάμεσα στα κράτη-μέλη της ΕΕ και με μεγάλη απόσταση από αυτά (βλ. Διάγραμμα 1.15).[12]

12. Βλ. EC (2025a).

Διάγραμμα 1.15: Δείκτης οικονομικής πολυπλοκότητας στο εμπόριο, μερίδιο εξαγωγών στο σύνολο των παγκόσμιων εξαγωγών και μερίδιο εξαγωγών προϊόντων υψηλού τεχνολογικού επιπέδου στο σύνολο των ελληνικών εξαγωγών (Ελλάδα, 2018-2023)

Πηγή: Eurostat και Observatory of Economic Complexity (πρόσβαση: 12.05.25)

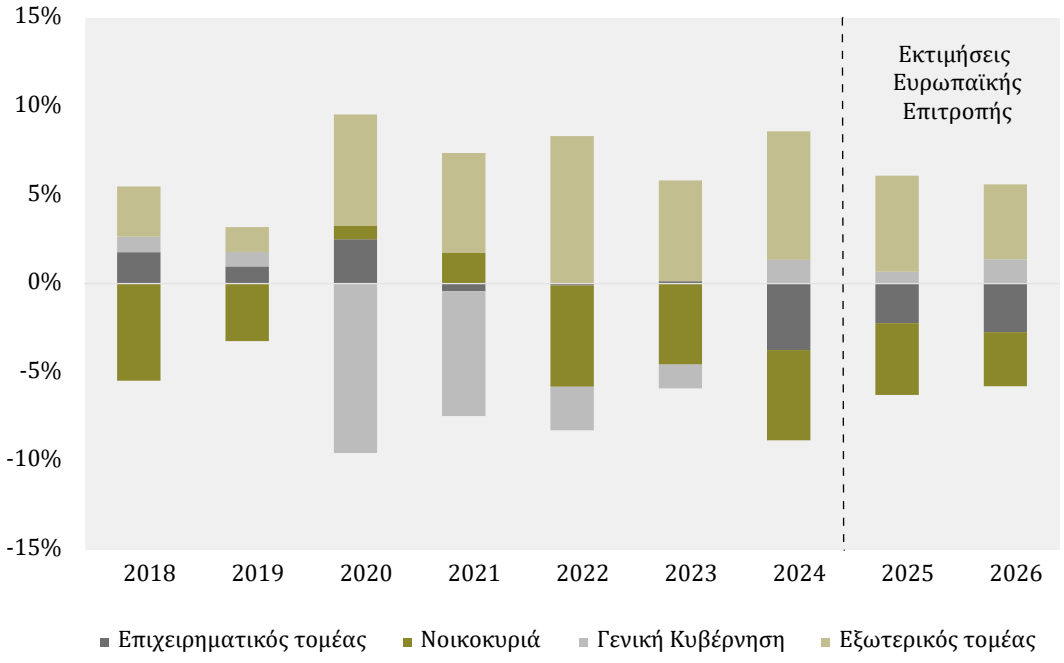
1.6 Μακρο-χρηματοοικονομική σταθερότητα

Οι μακρο-χρηματοοικονομικές προκλήσεις για την ελληνική οικονομία είναι ισχυρές και πηγάζουν τόσο από την αδύναμη παραγωγική βάση της οικονομίας και την αδυναμία της να δημιουργήσει διατηρήσιμες εισροές ρευστότητας από το εξωτερικό μέσω των καθαρών εξαγωγών, όσο και από την κατεύθυνση της δημοσιονομικής πολιτικής της ελληνικής κυβέρνησης και της νομισματικής πολιτικής της ΕΚΤ και το ύψος των μη εξυπηρετούμενων δανείων του ιδιωτικού τομέα. Ειδικότερα, το υψηλό εισαγωγικό περιεχόμενο της εγχώριας παραγωγής,[13] σε συνάφεια με την ενισχυμένη επενδυτική, και εν γένει οικονομική, δραστηριότητα των τελευταίων ετών, δημιουργεί εμπορικό έλλειμμα, το οποίο με τη σειρά του μεταφράζεται σε εκροή ρευστότητας προς τον εξωτερικό τομέα. Όπως αναφέρθηκε παραπάνω, η εκροή αυτή ενισχύεται μέσω της άσκησης περιοριστικής νομισματικής πολιτικής από την ΕΚΤ που έχει ως συνέπεια την αύξηση των επιτοκίων δανει-

13. *Βλ. Κεφάλαιο 2.*

σμού και κατ' επέκταση την καταβολή υψηλότερων τόκων προς το εξωτερικό. Συνέπεια των παραπάνω είναι ο εξωτερικός τομέας να διατηρεί ένα πάγιο πλεόνασμα σε σχέση με τους εγχώριους θεσμικούς τομείς της ελληνικής οικονομίας, το οποίο το 2024 αντιστοιχούσε στο 7% του ΑΕΠ, αποτελώντας τη χειρότερη επίδοση για την ελληνική οικονομία τουλάχιστον από το 2018 έως σήμερα (βλ. Διάγραμμα 1.16). Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εκτιμά ότι τα επόμενα δύο έτη το πλεόνασμα του εξωτερικού τομέα θα υποχωρήσει αλλά όχι σε ικανοποιητικό βαθμό, δεδομένων των αναγκών για εισαγωγές λόγω της επενδυτικής δραστηριότητας που συνδέεται με τη λειτουργία του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.[14]

Διάγραμμα 1.16: Ισοζύγια των θεσμικών τομέων της οικονομίας ως ποσοστά (%) του ΑΕΠ (Ελλάδα, 2018-2026)

Πηγή: Ameco (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 22.05.25)

Παράλληλα, η επίτευξη των δημοσιονομικών στόχων της κυβέρνησης μέσα από τη δημιουργία πλεονασματικού δημοσιονομικού ισοζυγίου συνεπάγεται επιπλέον απορρόφηση πόρων από τον ιδιωτικό τομέα. Σύμφωνα με το Μεσοπρόθεσμο

14. *Βλ. EC (2025a).*

Δημοσιονομικό-Διαρθρωτικό Σχέδιο της Ελλάδας,[15] ο ρυθμός μεταβολής της καθαρής τρέχουσας δημόσιας δαπάνης εκτιμάται ότι θα μείνει σταθερός την επόμενη πενταετία και το ισοζύγιο του δημόσιου τομέα αναμένεται να διατηρήσει πλεονασματική θέση σε όλη την υπό εξέταση περίοδο, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα.

Υπό αυτές τις συνθήκες ο ιδιωτικός τομέας θα βρεθεί σε ελλειμματική θέση, χρηματοδοτώντας τα πλεονάσματα του εξωτερικού και του δημοσιονομικού τομέα. Αυτό συνεπάγεται ότι θα πρέπει είτε να δανειστεί προκειμένου να δημιουργήσει αυτές τις ροές ρευστότητας προς τον εξωτερικό και τον δημόσιο τομέα είτε να αξιοποιήσει τα ήδη συσσωρευμένα χρηματοοικονομικά του στοιχεία, δηλαδή να μειώσει τον πλούτο του. Από την εξέταση του Διαγράμματος 1.16 προκύπτει ότι πλέον το βάρος της χρηματοδότησης των δύο αυτών τομέων το επιμερίζονται εξίσου ο επιχειρηματικός τομέας και τα νοικοκυριά. Το αρνητικό ισοζύγιο του επιχειρηματικού τομέα είναι θεμιτό στον βαθμό που ο τομέας δανείζεται για να επενδύσει, ειδικά εφόσον συνδυαστεί με την παραγωγική και τεχνολογική αναβάθμισή του. Αντιθέτως, το έλλειμμα των νοικοκυριών θα μπορούσε να εξελιχθεί σε παράγοντα μακροοικονομικής και αναπτυξιακής εμπλοκής εάν δεν συνοδευτεί με πραγματική αύξηση των εισοδημάτων των δανειζόμενων νοικοκυριών. Ειδικότερα για τα νοικοκυριά, σημαντική αύξηση σημείωσαν τόσο τα καταναλωτικά όσο και τα στεγαστικά δάνεια, αποτυπώνοντας δύο διαφορετικές τάσεις και αναγκαιότητες. Η αύξηση των καταναλωτικών δανείων το 2024 έφτασε σχεδόν τα 1,8 δισ. ευρώ, αναδεικνύοντας αφενός το έλλειμμα αποταμίευσης και την προσπάθεια στήριξης της δαπάνης τους με δανεισμό, αφετέρου τον κίνδυνο διατηρησιμότητας της συναθροιστικής κατανάλωσης και της εγχώριας ζήτησης. Τα στεγαστικά δάνεια ενισχύθηκαν για τη χρηματοδότηση της κατασκευαστικής δραστηριότητας (περίπου 1,4 δισ. ευρώ στο ίδιο διάστημα).

Συνεπάγεται ότι και στην περίπτωση των επιχειρήσεων και των νοικοκυριών, τα ισοζύγιά τους είναι ελλειμματικά λόγω αύξησης του δανεισμού τους. Η συσσώρευση χρέους από την πλευρά του ιδιωτικού τομέα δημιουργεί κινδύνους στον βαθμό που ενεργοποιηθούν μηχανισμοί αποσταθεροποίησης της χρηματοοικονομικής φερεγγυότητάς του. Ταυτόχρονα, ο ισολογισμός του ιδιωτικού τομέα εμφανίζει υψηλή ευθραυστότητα λόγω του μεγάλου ύψους των μη εξυπηρετούμενων δανείων. Από το 2017 έως σήμερα τα μη εξυπηρετούμενα δάνεια των μη χρηματοοικονομικών επιχειρήσεων και των νοικοκυριών έχουν μειωθεί ελάχιστα, ενώ έχουν μεταβιβαστεί από τον εγχώριο τραπεζικό τομέα σε εταιρείες διαχείρισης απαιτήσεων από δάνεια και πιστώσεις, συνδεδεμένες με ιδρύματα του εξωτερικού. Το 2024 το σύνολο των μη εξυπηρετούμενων δανείων ήταν 78,1 δισ. ευρώ

15. Βλ. MinFin (2024).

(περίπου 35% του ΑΕΠ).[16] Σε αυτό το πλαίσιο, η αξιολόγηση της χρηματοοικονομικής φερεγγυότητας του ιδιωτικού τομέα είναι σημαντική για να αποφευχθεί μια νέα περίοδος ενδογενούς χρηματοοικονομικής ευθραυστότητας και αστάθειας της οικονομίας που θα υπονομεύσει τη σταθερότητα και τις προοπτικές της και θα περιορίσει τους βαθμούς ελευθερίας της οικονομικής πολιτικής.

1.7 Η δημοσιονομική φερεγγυότητα της οικονομίας

Η δημοσιονομική προσαρμογή της ελληνικής οικονομίας συνεχίστηκε το 2024, υποστηριζόμενη από την αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ, την ενίσχυση της απασχόλησης και την εφαρμογή διαρθρωτικών μέτρων διεύρυνσης της φορολογικής βάσης.[17] Συγκεκριμένα, το συνολικό αποτέλεσμα της Γενικής Κυβέρνησης διαμορφώθηκε πέρυσι σε πλεόνασμα της τάξης του 1,3% του ΑΕΠ (έναντι ελλείμματος ύψους 1,4% το 2023), ενώ το πρωτογενές πλεόνασμα του Δημοσίου αυξήθηκε από 2% που ήταν το 2023 σε 4,8% του ΑΕΠ το 2024, το υψηλότερο που έχει καταγραφεί στη χώρα μας τουλάχιστον από το 1995 και μετά. Η εξέλιξη αυτή τροφοδοτήθηκε από την υπεραπόδοση των δημόσιων εσόδων, τα οποία σημείωσαν αύξηση 8,7 δισ. ευρώ σε σχέση με το 2023, κυρίως λόγω της ενίσχυσης των εσόδων από άμεσους φόρους (+3,1 δισ. ευρώ), κοινωνικές εισφορές (+2,3 δισ. ευρώ) και έμμεσους φόρους (+1,6 δισ. ευρώ). Αντίστοιχα, οι πρωτογενείς δαπάνες της Γενικής Κυβέρνησης ενισχύθηκαν έναντι του 2023 κατά 1,9 δισ. ευρώ ως αποτέλεσμα, μεταξύ άλλων, της αύξησης των αμοιβών εξαρτημένης εργασίας (+1 δισ. ευρώ), των κεφαλαιακών μεταβιβάσεων (0,9 δισ. ευρώ) και του ακαθάριστου σχηματισμού κεφαλαίου (0,4 δισ. ευρώ).

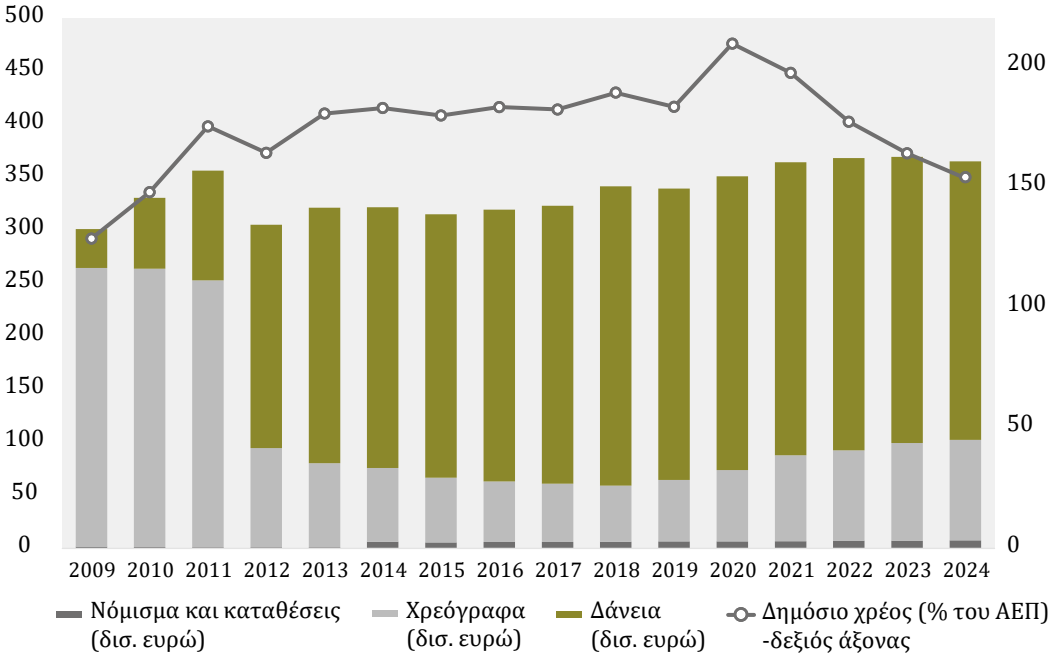
Η δημοσιονομική προσαρμογή της οικονομίας αποτυπώθηκε και στην εξέλιξη του δημόσιου χρέους, το οποίο διαμορφώθηκε το 2024 στα 364,9 δισ. ευρώ, παρουσιάζοντας μείωση της τάξης των 4,2 δισ. ευρώ σε σχέση με το 2023 (Διάγραμμα 1.17). Η αποκλιμάκωση αυτή του όγκου του δημόσιου χρέους είναι η πρώτη που λαμβάνει χώρα μετά το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης και οφείλεται στη μείωση των υποχρεώσεων του δημόσιου τομέα από δάνεια (-7,3 δισ. ευρώ), εξέλιξη που αντιστάθμισε την αύξηση των χρεογράφων (κατά 2,8 δισ. ευρώ) και του χρέους της Γενικής Κυβέρνησης σε νόμισμα και καταθέσεις (0,2 δισ. ευρώ). Αξίζει να τονίσουμε ότι, παρά την εξέλιξη αυτή και τη θετική δημοσιονομική επίδραση του πληθωρισμού, το ελληνικό δημόσιο χρέος ως απόλυτο μέγεθος εξακολουθούσε το 2024 να υπερβαίνει κατά 25,7 δισ. ευρώ το αντίστοιχο ύψος του το 2019, στοιχείο που μαρτυρά την ιδιαίτερα επιβαρυντική επίδραση που είχε η υγειονομική

16. *Βλ. EC (2025a).*

17. *ΤτΕ (2025).*

κρίση και η επιλογή διαχείρισής της στις δανειακές υποχρεώσεις του ελληνικού Δημοσίου. Σημειώνεται τέλος ότι, σύμφωνα με τις προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το δημόσιο χρέος θα αυξηθεί φέτος κατά 3,4 δισ. ευρώ και θα ανέλθει στα 368,3 δισ. ευρώ, ενώ νέα μικρή αύξηση του όγκου του αναμένεται και το 2026 όταν θα διαμορφωθεί στα 369,5 δισ. ευρώ.

Διάγραμμα 1.17: Εξέλιξη και διάρθρωση του χρέους της Γενικής Κυβέρνησης (2009-2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 23.04.2025)

Όσον αφορά το ποσοστό του δημόσιου χρέους στο ΑΕΠ, το 2024 ανήλθε στο 153,6%, καταγράφοντας μείωση 10,3 ποσοστιαίων μονάδων συγκριτικά με το 2023. Όπως φαίνεται στον Πίνακα 1.1, στη συγκεκριμένη εξέλιξη συνέβαλαν κυρίως η καταγραφή υψηλού πρωτογενούς πλεονάσματος πέρυσι (4,8% του ΑΕΠ), σε συνδυασμό με την επίδραση που είχε η ισχυρή αύξηση του ονομαστικού ΑΕΠ εξαιτίας και του πληθωρισμού. Για το 2025 και το 2026, σύμφωνα με τις εκτιμήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, προβλέπεται περαιτέρω μείωση του ποσοστού δημόσιου χρέους της χώρας στο 146,6% και στο 140,6% του ΑΕΠ αντίστοιχα. Βασικοί συντελεστές της εξέλιξης αυτής εκτιμάται ότι θα είναι η επίτευξη σχετικά υψηλών πρωτογενών πλεονασμάτων και η μεγέθυνση του ονομαστικού ΑΕΠ.

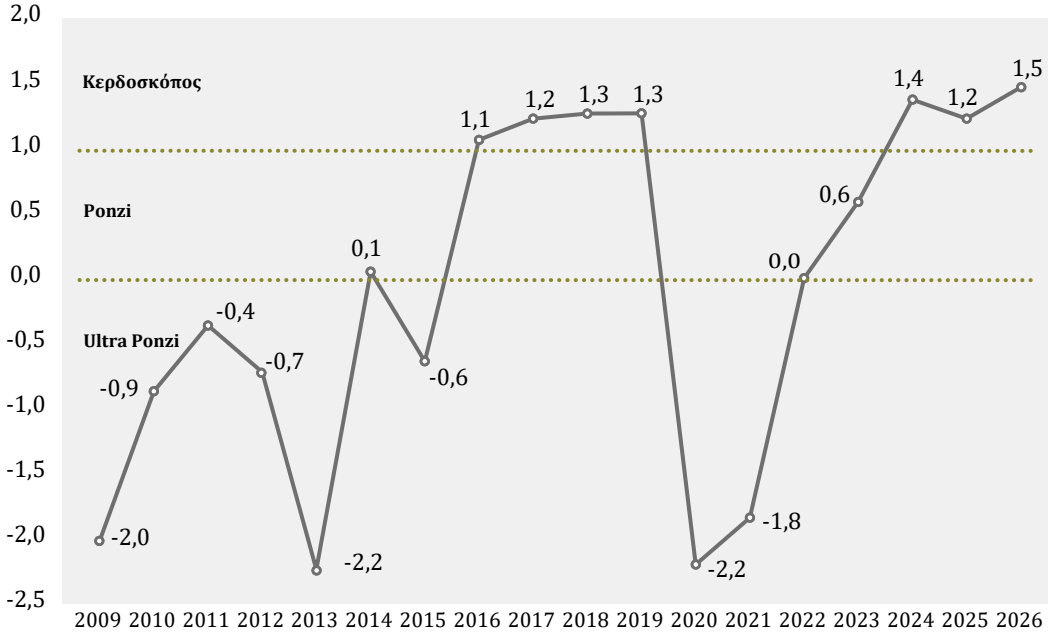
Πίνακας 1.1: Προσδιοριστικοί παράγοντες της μεταβολής του ποσοστού του χρέους της Γενικής Κυβέρνησης (2019-2026)

	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026
Δημόσιο χρέος	**183,2**	**209,4**	**197,3**	**177,0**	**163,9**	**153,6**	**146,6**	**140,6**
Μεταβολή δημόσιου χρέους (1+2+3)	-5,8	26,2	-12,1	-20,3	-13,1	-10,3	-7,0	-6,0
1. Πρωτογενές αποτέλεσμα	**-3,8**	**6,6**	**4,6**	**0,0**	**-2,0**	**-4,8**	**-3,8**	**-4,4**
2. Snowball effect	**-1,7**	**22,2**	**-16,9**	**-19,6**	**-10,3**	**-5,1**	**-5,3**	**-3,4**
α. Πληρωμές τόκων	3,0	3,0	2,5	2,5	3,4	3,5	3,1	3,0
β. Επίδραση μεταβολής ονομαστικού ΑΕΠ	-4,7	19,3	-19,3	-22,1	-13,6	-8,5	-8,4	-6,4
3. Προσαρμογή αποθεμάτων-ροών	**-0,4**	**-2,6**	**0,2**	**-0,6**	**-0,8**	**-0,4**	**2,0**	**1,8**
Ρ.μ πραγματικού ΑΕΠ	2,3	-9,2	8,7	5,8	2,3	2,3	2,3	2,2
Ρ.μ αποπληθωριστή ΑΕΠ	0,3	-0,4	1,4	6,5	5,8	3,1	3,5	2,3

Πηγή: AMECO (Μάιος 2025) (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Η μετάβαση της οικονομίας σε καθεστώς υψηλών δημοσιονομικών πλεονασμάτων αποτυπώθηκε και στο επίπεδο φερεγγυότητας του δημόσιου τομέα. Ειδικότερα, από το Διάγραμμα 1.18 παρατηρούμε ότι η εμφάνιση πρωτογενούς πλεονάσματος ύψους 4,8% του ΑΕΠ το 2024 είχε ως αποτέλεσμα τη μετάβαση του Δημοσίου από το χρηματοοικονομικά εύθραυστο καθεστώς Ponzi το 2023 στο αξιόπιστο καθεστώς Κερδοσκόπου για πρώτη φορά μετά το ξέσπασμα της πανδημικής κρίσης. Η κατάσταση αυτή σημαίνει ότι το 2024 το πλαίσιο δημοσιονομικής διαχείρισης της χώρας διασφάλισε ένα καθαρό απόθεμα πρωτογενούς ρευστότητας, το οποίο ελάφρυνε τις χρηματοδοτικές ανάγκες της Γενικής Κυβέρνησης, επιδρώντας έτσι θετικά στη δυναμική συσσώρευσης του χρέους και, δεδομένων των συνθηκών στις αγορές χρήματος, και στους όρους αναχρηματοδότησής του.

Διάγραμμα 1.18: Δείκτης φερεγγυότητας της Γενικής Κυβέρνησης (2008-2026)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 23.04.2025), AMECO (Μάιος 2025) (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Για τη διετία 2025-2026, ως συνέπεια της πρόβλεψης για επίτευξη πρωτογενούς πλεονάσματος υψηλότερου από τις αντίστοιχες υποχρεώσεις του Δημοσίου για πληρωμές τόκων επί του συσσωρευμένου του χρέους,[18] ο δείκτης φερεγγυότητας της Γενικής Κυβέρνησης αναμένεται να διατηρηθεί εντός του χρηματοοικονομικά φερέγγυου καθεστώτος Κερδοσκόπου, στηρίζοντας έτσι τη χρηματοοικονομική συνοχή του δημοσιονομικού συστήματος της οικονομίας.

Ωστόσο, παρά τα υψηλά πρωτογενή πλεονάσματα και την αναβάθμιση της πιστοληπτικής ικανότητας της ελληνικής οικονομίας,[19] η επιδείνωση του ευρύτερου γεωπολιτικού περιβάλλοντος και η αυξανόμενη αβεβαιότητα για τις βραχυ-μεσοπρόθεσμες επιπτώσεις της στην παγκόσμια οικονομία συνιστούν μια σημαντική πηγή κινδύνου για τη φερεγγυότητα του Δημοσίου. Συγκεκριμένα, η έντονη γεωοικονομική αστάθεια, που ξεκίνησε με τον πόλεμο στην Ουκρανία και εντάθηκε πρόσφατα με την ανάληψη καθηκόντων από τη νέα αμερικανική διοίκηση και τη

18. *Σύμφωνα με τις εαρινές προβλέψεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, το ύψος του πρωτογενούς δημοσιονομικού πλεονάσματος θα διαμορφωθεί το 2025 στο 3,8% και το 2026 στο 4,4% του ΑΕΠ.*

19. *Για την εξέλιξη της πιστοληπτικής ικανότητας του ελληνικού δημοσίου, βλ. https://www.pdma.gr/el/debt-strategy-gr/public-debt-gr/credit-rating-gr*

δασμολογική της πολιτική, έχει επιταχύνει μια διαδικασία αναδιάταξης των ισορροπιών οικονομικής ισχύος διεθνώς, καθιστώντας πλέον πιθανό τον κίνδυνο ενός εμπορικού ανταγωνισμού με σοβαρές δυνητικές επιπτώσεις στην εξαγωγική δραστηριότητα και στη μεγεθυντική δυναμική πολλών οικονομιών. Δεδομένου του υψηλού βαθμού ενσωμάτωσης της ελληνικής οικονομίας, μια τέτοια προοπτική θα μπορούσε να επιβραδύνει τους ρυθμούς μεγέθυνσής της, επηρεάζοντας έτσι τη διατηρησιμότητα της δημοσιονομικής προσαρμογής και το πιστωτικό ρίσκο της χώρας.

Σοβαρή όμως επίπτωση στη μακρο-χρηματοπιστωτική σταθερότητα πολλών οικονομιών θα μπορούσαν να έχουν και οι ενδεχόμενες πληθωριστικές πιέσεις που θα προκαλούσε, εξαιτίας της επιβολής δασμών, η αύξηση του κόστους των εισαγωγών, όπως και η πιθανή νομισματική αντίδραση των κεντρικών τραπεζών για την αντιμετώπισή τους, καθώς οι εξελίξεις αυτές θα επηρέαζαν αρνητικά βασικές συνιστώσες της ζήτησης και τα χρηματοοικονομικά ισοζύγια των θεσμικών τομέων των οικονομιών. Ο κίνδυνος μάλιστα αυτός είναι μεγαλύτερος για τη χώρα μας, δεδομένης της υψηλής εισαγωγικής εξάρτησης και της εύθραυστης χρηματοπιστωτικής κατάστασης της ελληνικής οικονομίας που συστηματικά προκαλούν τα χρόνια παραγωγικά-διαρθρωτικά ελλείμματα του στρεβλού μοντέλου ανάπτυξής της.

Μια επιπλέον παράμετρος, εγγενής στο τρέχον ασταθές γεωπολιτικό περιβάλλον, που πιθανά να προκαλέσει σοβαρές δημοσιονομικές εμπλοκές είναι και το υψηλό οικονομικό κόστος που συνεπάγεται η πρόσφατη πολιτική απόφαση σε επίπεδο ΕΕ για την ενίσχυση της ασφάλειας και της αμυντικής ικανότητας της Ευρώπης. Ενώ το χρηματοδοτικό πρόγραμμα SAFE και η ενεργοποίηση της «ρήτρας διαφυγής» από τους δημοσιονομικούς κανόνες της ΕΕ προσφέρουν βραχυ-μεσοπρόθεσμα πρόσθετο δημοσιονομικό χώρο για την αναγκαία αμυντική θωράκιση της χώρας, ταυτόχρονα ενδέχεται να αυξήσουν το χρέος και τις χρηματοδοτικές ανάγκες του Δημοσίου, καθιστώντας έτσι τους όρους δανεισμού του πιο επιρρεπείς σε απρόβλεπτες εξωγενείς διαταραχές, ειδικά σε συνθήκες αυξανόμενης αβεβαιότητας και γεωπολιτικών εντάσεων, όπως οι σημερινές.

Από την άλλη πλευρά, θετική επίδραση στη χρηματοπιστωτική αξιοπιστία του δημόσιου τομέα έχει η πρόοδος που έχει συντελεστεί μέχρι σήμερα όσον αφορά τη μείωση της φοροδιαφυγής και της παραοικονομίας, καθώς συμβάλλει στην ενίσχυση των επιπέδων ρευστότητας του Δημοσίου. Ενδεικτικό του δυνητικού οφέλους που μπορεί να προκύψει από την αύξηση του επιπέδου φορολογικής συμμόρφωσης στη χώρα μας είναι το ότι μόνο την περίοδο 2018-2022 τα διαφυγόντα έσοδα του Δημοσίου από ΦΠΑ ανήλθαν σωρευτικά στα 19,8 δισ. ευρώ, ενώ με την υπόθεση ότι το μέσο κενό ΦΠΑ την ίδια περίοδο αντιστοιχούσε σε εκείνο του 2022 (13,7%), το Δημόσιο θα είχε διασφαλίσει πρόσθετη ρευστότητα της τάξης των 6,5

δισ. ευρώ.[20] Θα πρέπει όμως να τονίσουμε ότι η διατηρησιμότητα και η απόδοση των παραπάνω φορολογικών παρεμβάσεων θα εξαρτηθούν από το εάν και κατά πόσο αυτές θα συνοδευτούν και από μέτρα ενίσχυσης της προοδευτικότητας του φορολογικού συστήματος, ώστε να στηριχτεί το διαθέσιμο εισόδημα των ασθενέστερων κοινωνικών τάξεων και να εμπεδωθεί ένα αίσθημα φορολογικής δικαιοσύνης και αναλογικότητας όσον αφορά την κατανομή των φορολογικών βαρών.

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι οι πρόσθετοι δημοσιονομικοί πόροι που δημιουργούνται από την αντιμετώπιση της φοροδιαφυγής και τη διεύρυνση της φορολογικής βάσης, εκτός από τη μείωση των δανειακών υποχρεώσεων του Δημοσίου, θα πρέπει να διατεθούν και σε δράσεις που συμβάλλουν στη διατηρήσιμη μεγεθυντική δυναμική της οικονομίας. Ως προς αυτό, και με δεδομένη την επικείμενη ολοκλήρωση του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας το 2026, προτεραιότητα πρέπει να δοθεί στην αύξηση των δημόσιων επενδύσεων σε δραστηριότητες που ενισχύουν την ανθεκτικότητα της οικονομίας και δημιουργούν ποιοτικές θέσεις απασχόλησης, καθώς και στη στήριξη βασικών δομών του κοινωνικού κράτους, δεδομένης της κρίσιμης αναπτυξιακής τους διάστασης και της συμβολής τους στην ενίσχυση του διαθέσιμου εισοδήματος και του βιοτικού επιπέδου των πολιτών. Υπογραμμίζεται ότι η χώρα μας συνέχιζε και το 2023 να έχει, συγκριτικά με τον μέσο όρο της ΕΕ, χαμηλότερο ύψος δημόσιων δαπανών ως ποσοστό του ΑΕΠ σε κρίσιμους τομείς λειτουργίας της Γενικής Κυβέρνησης, όπως η υγεία, η εκπαίδευση, η στέγαση και η κοινωνική προστασία.

Ένας επίσης παράγοντας που θα προσδιορίσει σε βραχυ-μεσοπρόθεσμο ορίζοντα το επίπεδο χρηματοπιστωτικής αξιοπιστίας του Δημοσίου είναι και η εξέλιξη των βασικών ποσοτικών και ποιοτικών μεγεθών της αγοράς εργασίας, στον βαθμό που αυτά θα επηρεάσουν την αγοραστική δύναμη των νοικοκυριών, την καταναλωτική συμπεριφορά τους και άρα τη δυναμική μεγέθυνσης της οικονομίας. Στο πλαίσιο αυτό, αναγκαία είναι η περαιτέρω στήριξη του εισοδήματος των εργαζομένων μέσω της πλήρους ενεργοποίησης των ΣΣΕ ώστε να αποκατασταθούν οι πραγματικές απώλειες αγοραστικής δύναμης που σωρευτικά έχει επωμιστεί μεγάλο τμήμα του κόσμου της εργασίας από την πληθωριστική κρίση και να στηριχτεί το πραγματικό του εισόδημα. Η θέσπιση προστατευτικών διατάξεων που αφορούν βασικούς όρους απασχόλησης, όπως το ωράριο, οι συνθήκες ασφάλειας και υγιεινής στους χώρους εργασίας, η συνδικαλιστική οργάνωση των εργαζομένων, η χορήγηση κινήτρων και παροχών, καθώς και η κατάρτιση και εκπαίδευση του ανθρώπινου δυναμικού, θα μπορούσαν επίσης να συμβάλουν στη βελτίωση της ποιότητας της εργασίας και της ευημερίας των εργαζομένων και διαμέσου

20. Επεξεργασία στοιχείων από EU VAT gap report 2024, διαθέσιμη στο: https://taxation-customs.ec.europa.eu/taxation/vat/fight-against-vat-fraud/vat-gap_en

αυτών στην ενίσχυση, μεταξύ άλλων, της καταναλωτικής δαπάνης, της παραγωγικότητας και του ΑΕΠ.

Τέλος, σημαντικές προκλήσεις για τη διατηρησιμότητα της δημοσιονομικής σταθερότητας της χώρας εξακολουθούν να συνιστούν οι πολυδιάστατες επιπτώσεις που προκαλούν τα megatrends (κλιματική κρίση, μετανάστευση, αυτοματοποίηση, γήρανση πληθυσμού), και ειδικά η επίδρασή τους στο ύψος των δημόσιων δαπανών, στη λειτουργία της αγορά εργασίας, στο παραγωγικό πρότυπο, στην ανταγωνιστικότητα και στους μακροχρόνιους ρυθμούς ανάπτυξης της ελληνικής οικονομίας.

Κεφάλαιο 2
Εμπορικό ισοζύγιο και παραγωγικό υπόδειγμα

2.1 Εισαγωγή

Όπως έχουμε επισημάνει σε παλαιότερες εκθέσεις μας,[21] θεμελιώδη αδυναμία της ελληνικής οικονομίας με σημαντικές μακροοικονομικές και αναπτυξιακές επιπτώσεις συνιστά η τεχνολογικά ανεπαρκής κλαδική και διακλαδική διάρθρωση και συνοχή του παραγωγικού συστήματος, που αποτελεί μία από τις κύριες αιτίες της χαμηλής παραγωγικότητας και ανταγωνιστικότητας της οικονομίας. Μια κατάσταση που, όπως δείξαμε στο Κεφάλαιο 1, διατηρείται σε μεγάλο βαθμό και στην τρέχουσα περίοδο με τη σταθερά ελλειμματική κατάσταση του ισοζυγίου τρεχουσών συναλλαγών.

Επίσης, η βραδεία τεχνολογική και κλαδική ανάπτυξη του παραγωγικού συστήματος έχει αποτελέσει βασική αιτία της χαμηλής εξωστρέφειας της οικονομίας και της υψηλής εξάρτησής της από τις εισαγωγές, ενώ την ίδια στιγμή η περιορισμένη εξαγωγική διαφοροποίηση οδηγεί την οικονομία σε υπερβολική εξάρτηση από υπηρεσίες χαμηλής έντασης γνώσης, ειδικά τον τουρισμό. Σε αυτή τη μακροχρόνια κατάσταση του εξωτερικού τομέα της οικονομίας μετά το 2019 προστέθηκαν δύο ακόμα επεισόδια που προκάλεσαν διαταραχές στο εγχώριο, όπως και στο παγκόσμιο, παραγωγικό οικοσύστημα. Το πρώτο επεισόδιο ήταν η εμφάνιση της πανδημίας COVID-19, κατά την οποία τα μέτρα κοινωνικής αποστασιοποίησης που επιβλήθηκαν το 2020 διατάραξαν τις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας ωθώντας τις εθνικές οικονομίες στην εσωστρέφεια και στη μεγαλύτερη εξάρτηση από εγχώριους παραγωγούς. Το δεύτερο επεισόδιο ήταν η εισβολή της Ρωσίας στην Ουκρανία και οι επακόλουθες οικονομικές κυρώσεις των ΗΠΑ και της ΕΕ προς τη Ρωσία.

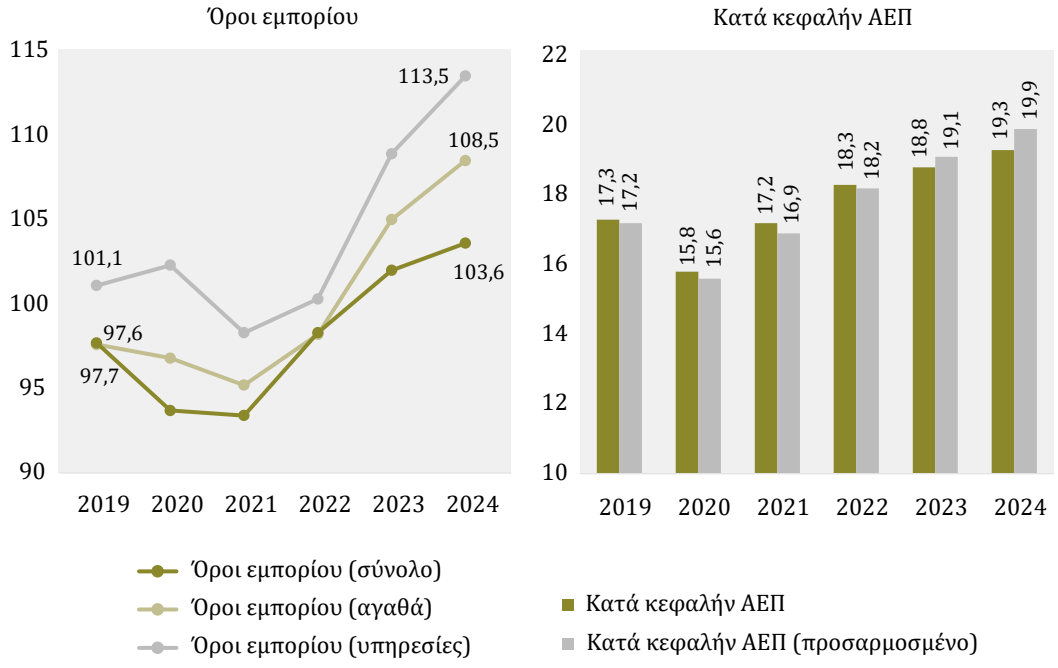
Η ανάλυση που ακολουθεί επικεντρώνεται στους ποσοτικούς και τους ποιοτικούς μετασχηματισμούς από τους οποίους έχει διέλθει το εμπορικό ισοζύγιο μετά το 2019, οι οποίοι κατά τη γνώμη μας είναι ίσως ο ουσιωδέστερος δείκτης αποτίμησης της ποιότητας του εγχώριου παραγωγικού υποδείγματος και της δυναμικής του. Στο πλαίσιο αυτό, η βελτίωση της εξωστρέφειας καθώς και η περαιτέρω διαφοροποίηση του εμπορικού ισοζυγίου σε συνδυασμό με τη βελτίωση της επάρκειας/αυτάρκειας της χώρας σε βασικά διατροφικά αγαθά ανάγονται σε κρίσιμες παραμέτρους της ασφάλειας και της ανθεκτικότητας της ελληνικής οικονομίας ειδικά στην τρέχουσα γεωοικονομική συγκυρία όξυνσης του οικονομικού εθνικισμού, με απρόβλεπτες συνέπειες για τη δομή του παγκόσμιου εμπορίου και τη διεθνή πολιτική οικονομία.

21. Βλ. ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2019, 2020, 2024).

2.2 Ποιοτικά και ποσοτικά χαρακτηριστικά του εξωτερικού εμπορίου

Στο αριστερό μέρος του Διαγράμματος 2.1 παρουσιάζεται η εξέλιξη των όρων εξωτερικού εμπορίου, που ορίζονται ως ο λόγος της τιμής των εξαγωγών ως προς την τιμή των εισαγωγών, και δείχνει την ποσότητα των εισαγόμενων αγαθών που μπορεί να αγοραστεί από μία μονάδα εξαγωγών. Παρατηρούμε ότι μετά την πανδημία η Ελλάδα επιτυγχάνει μια βελτίωση των όρων εμπορίου στο σύνολο των αγαθών και των υπηρεσιών, η οποία για την περίοδο 2019-2024 εκτιμάται στις 10,9 μονάδες και προκύπτει περισσότερο από το ισοζύγιο υπηρεσιών (12,4 μονάδες) και δευτερευόντως από το ισοζύγιο των αγαθών (5,9 μονάδες). Ως αποτέλεσμα, τα τελευταία χρόνια σημειώνεται άνοδος του κατά κεφαλήν ΑΕΠ προσαρμοσμένου ως προς τους όρους εξωτερικού εμπορίου συγκριτικά με το μη προσαρμοσμένο εμφανίζοντας σωρευτικά την περίοδο 2019-2024 ένα θετικό όφελος στο κατά κεφαλήν πραγματικό εισόδημα κατά 200 ευρώ.[22]

Διάγραμμα 2.1: Όροι εμπορίου και κατά κεφαλήν ΑΕΠ
(έτος βάσης 2015, ΑΕΠ σε σταθερές τιμές)

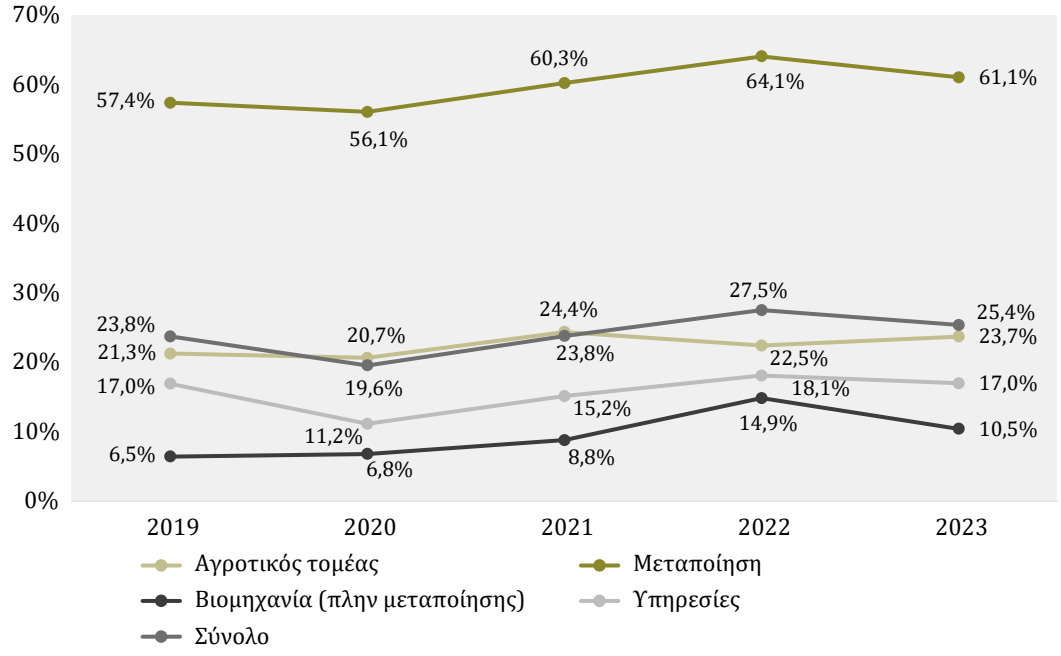

Πηγή: AMECO (πρόσβαση 03.04.2025)

22. *Η εκτίμηση προκύπτει από τη σωρευτική διαφορά μεταξύ των δύο κατά κεφαλήν ΑΕΠ κατά την περίοδο 2019-2024.*

Η βελτίωση των όρων εμπορίου συνοδεύτηκε και από μια βελτίωση της εξωστρέφειας, όπως φαίνεται από την εξαγωγική ένταση της εγχώριας παραγωγής (Διάγραμμα 2.2), παρά το αρχικό πλήγμα της πανδημίας. Τη μείωση της εξαγωγικής έντασης τον πρώτο χρόνο της υγειονομικής κρίσης κατά 4,2% ακολούθησε μια αξιοσημείωτη ανάκαμψη το 2023 προσεγγίζοντας το 25,4% (από 23,8% το 2019) με την καλύτερη επίδοση να εμφανίζεται το 2022 (27,5%). Η βελτίωση της εξωστρέφειας εκκινεί από τον τομέα της Μεταποίησης του οποίου η εξαγωγική ένταση αυξάνεται την ίδια περίοδο από 57,4% το 2019 στο 61,1% το 2023. Βελτίωση της εξωστρέφειας εμφανίζουν και δύο άλλοι βασικοί τομείς, ο αγροτικός τομέας (23,7% από 21,3%) και η πλην της Μεταποίησης βιομηχανία (10,5% από 6,5%). Αντιθέτως, οι υπηρεσίες που βρίσκονται στην αιχμή των εξαγωγών εμφανίζουν στασιμότητα, που, ως έναν βαθμό, αντανακλά και ένα όριο στη συμβολή τους στις εξαγωγές.

Διάγραμμα 2.2: Εξαγωγική ένταση της εγχώριας παραγωγής (2019-2023)

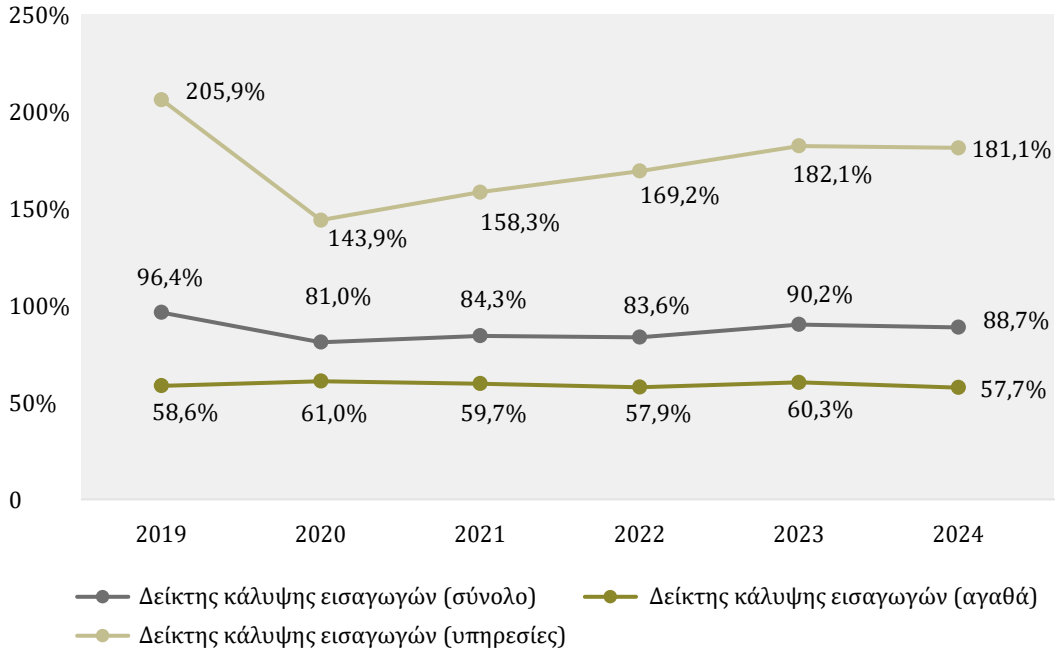
Πηγή: Eurostat (πρόσβαση 04.04.2025) (εκτιμήσεις ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Σημείωση: Η εξαγωγική ένταση εκτιμάται ως ο λόγος των εξαγωγών στις συνολικές πωλήσεις.

Παρ' όλη τη βελτίωση των όρων εμπορίου και της εξωστρέφειας, η θετική αυτή μεταβολή δεν οδήγησε και σε βελτίωση του εμπορικού ισοζυγίου, καθώς, όπως

φαίνεται στο Διάγραμμα 2.3, ο δείκτης κάλυψης εισαγωγών από εξαγωγές, δηλαδή ο λόγος εξαγωγών-εισαγωγών μειώνεται από 96,4% σε 88,7%. Πιο αναλυτικά, στο Διάγραμμα 2.3 η μείωση του δείκτη κάλυψης εισαγωγών από εξαγωγές αποδίδεται στην απότομη επιδείνωση του ισοζυγίου υπηρεσιών κατά το πρώτο έτος της πανδημίας εξαιτίας της ισχυρής μείωσης της ζήτησης για υπηρεσίες που σχετίζονται με τον τουρισμό (εστίαση, διαμονή, μεταφορές κ.λπ.), όπου, παρά την ανάκαμψη, δεν έχει προσεγγίσει το προ-πανδημίας επίπεδο. Την ίδια στιγμή, ο δείκτης κάλυψης εισαγωγών σε αγαθά παρέμεινε σταθερός, γεγονός που σημαίνει πως δεν αντιστάθμισε τις αρνητικές επιπτώσεις του ισοζυγίου υπηρεσιών στο συνολικό εμπορικό ισοζύγιο, κάτι που, μεταξύ άλλων, θα συνέβαλε και σε περαιτέρω διαφοροποίηση του καλαθιού των εξαγωγών.

Διάγραμμα 2.3: Δείκτης κάλυψης εισαγωγών από εξαγωγές (2019-2024)

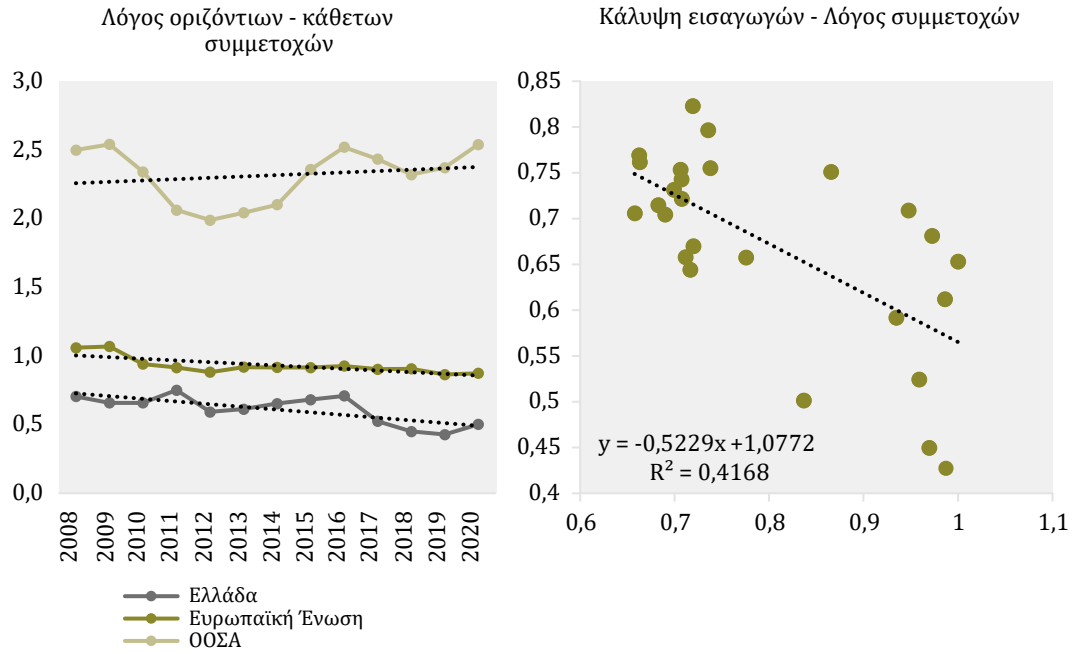

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση 04.04.2025) (εκτιμήσεις ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Κατά την άποψή μας, η βασική αιτία για την οποία, παρ' όλη την αυξανόμενη εξωστρέφεια της ελληνικής οικονομίας, το εμπορικό ισοζύγιο παρέμεινε ελλειμματικό βρίσκεται στην παραγωγική δομή της ελληνικής οικονομίας και στη διαχρονική αδυναμία υποκατάστασης σε εισαγωγές ενδιάμεσων αγαθών που χρησιμοποιούνται στην παραγωγική διαδικασία. Ένας δείκτης που αναδεικνύει την παραπάνω διάσταση είναι ο λόγος της οριζόντιας συμμετοχής (εγχώρια προστιθέμενη

αξία στις εξαγωγές τρίτων χωρών) στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας προς την κάθετη συμμετοχή (εισαγόμενη προστιθέμενη αξία στις εγχώριες εξαγωγές), όπου για τιμές μεγαλύτερες της μονάδας σημαίνει ότι εμφανίζει πλεονεκτική θέση στο παγκόσμιο εμπόριο. Στο Διάγραμμα 2.4 παρουσιάζεται η θέση της Ελλάδας συγκριτικά με τις χώρες-μέλη της ΕΕ και του Οργανισμού Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ), η οποία ήδη πριν από την κρίση χρέους βρισκόταν σε υποδεέστερη θέση στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας. Κατά την περίοδο 2008-2020, η θέση της χώρας επιδεινώνεται περαιτέρω εμφανίζοντας συνολικά πτώση του δείκτη κατά 28,8%. Αυτό, όπως φαίνεται στο δεξιό μέρος του Διαγράμματος 2.4, για την περίοδο 1995-2020 σχετίζεται αρνητικά με τη δυνατότητα κάλυψης εισαγωγών από εξαγωγές, καθώς το εξαγωγικό καλάθι της Ελλάδας συμπεριλαμβάνει κατά βάση αγαθά χαμηλής τεχνολογίας και ελαστικότητας ζήτησης που πιέζονται περισσότερο από τον διεθνή ανταγωνισμό.

Διάγραμμα 2.4: Λόγος κάθετης προς οριζόντια συμμετοχή στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας (2008-2020) και κάλυψη εισαγωγών από εξαγωγές

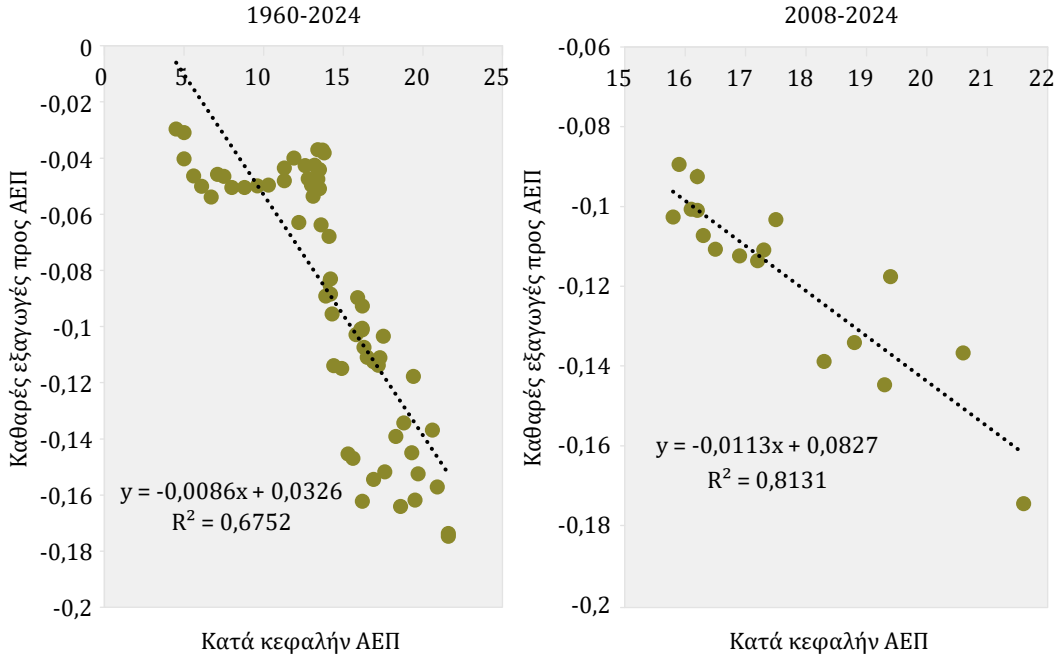
Πηγή: ΟΟΣΑ (πρόσβαση 12.04.2025) (εκτιμήσεις ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Αξίζει να σημειωθεί ότι η αρνητική επίδοση της Ελλάδας ακολουθεί την ΕΕ, όπου ο αντίστοιχος δείκτης μειώνεται την περίοδο 2008-2020 περίπου 13% και είναι πλέον μικρότερος της μονάδας. Η αρνητική αυτή εξέλιξη αναδεικνύει την τεχνολογική/παραγωγική αποδυνάμωση της ΕΕ στις παγκόσμιες αλυσίδες αξίας, αφού το 1995 ο ίδιος δείκτης ήταν 1,47. Την ίδια περίοδο στις χώρες-μέλη του ΟΟΣΑ ο δείκτης ήταν κατά μέσο όρο 2,5 φορές μεγαλύτερος, γεγονός το οποίο καταδεικνύει ακόμα περισσότερο την αποδυνάμωση της ΕΕ στον διεθνή καταμερισμό εργασίας.

Στην περίπτωση της Ελλάδας, η κρίση χρέους καθώς και οι πολιτικές λιτότητας που επιβλήθηκαν την προηγούμενη δεκαετία, μεταξύ άλλων, προκάλεσαν ένα ισχυρό κύμα αποεπένδυσης το οποίο αποδυνάμωσε το εγχώριο παραγωγικό σύστημα και αύξησε την εξάρτησή του από εισαγωγές. Το αποτέλεσμα αυτό εξηγεί το γιατί η ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας των τελευταίων ετών συνοδεύεται από διεύρυνση του εμπορικού ελλείμματος λόγω της αύξησης της ζήτησης για καταναλωτικά και κεφαλαιουχικά αγαθά. Σημειώνεται ότι το συγκεκριμένο πρόβλημα είναι διαχρονικό και αποδίδεται στην αδυναμία της ελληνικής βιομηχανίας, ήδη από τις πρώτες μεταπολεμικές δεκαετίες, να έχει μια ορισμένη επάρκεια στην παραγωγή ενδιάμεσων ή κεφαλαιακών αγαθών, η οποία έγινε όλο και πιο περιορισμένη. Αυτό είναι εμφανές στο αριστερό μέρος του Διαγράμματος 2.5, όπου βλέπουμε ότι η αύξηση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ συνδέεται σε σημαντικό βαθμό με επιδείνωση στην κατάσταση του εμπορικού ισοζυγίου αγαθών (λόγος καθαρών εξαγωγών προς ΑΕΠ), σε όλη σχεδόν τη μεταπολεμική περίοδο.[23] Ωστόσο, μετά το 2008, οπότε προκύπτει η παγκόσμια χρηματοπιστωτική κρίση και στη συνέχεια η κρίση χρέους της Ελλάδας, η σχέση μεταξύ κατά κεφαλήν ΑΕΠ και εμπορικού ελλείμματος στο ισοζύγιο αγαθών γίνεται ακόμα πιο έντονη, όπως φαίνεται στο δεξιό μέρος του Διαγράμματος 2.5 εξαιτίας των παραγωγικών και των τεχνολογικών περιορισμών που αντιμετωπίζει η οικονομία.

23. Στην περίπτωση στην οποία λαμβάνονται υπόψη και οι υπηρεσίες στο εμπορικό ισοζύγιο ο συντελεστής προσδιορισμού μειώνεται στο 0,26. Αυτό αναδεικνύει περαιτέρω ότι το πρόβλημα βρίσκεται στο ισοζύγιο αγαθών όπου γίνονται αντικείμενο εμπορίου τα κεφαλαιουχικά αγαθά.

Διάγραμμα 2.5: Σχέση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ με εμπορικό ισοζύγιο αγαθών

Πηγή: AMECO (πρόσβαση 08.05.2025) (εκτιμήσεις ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

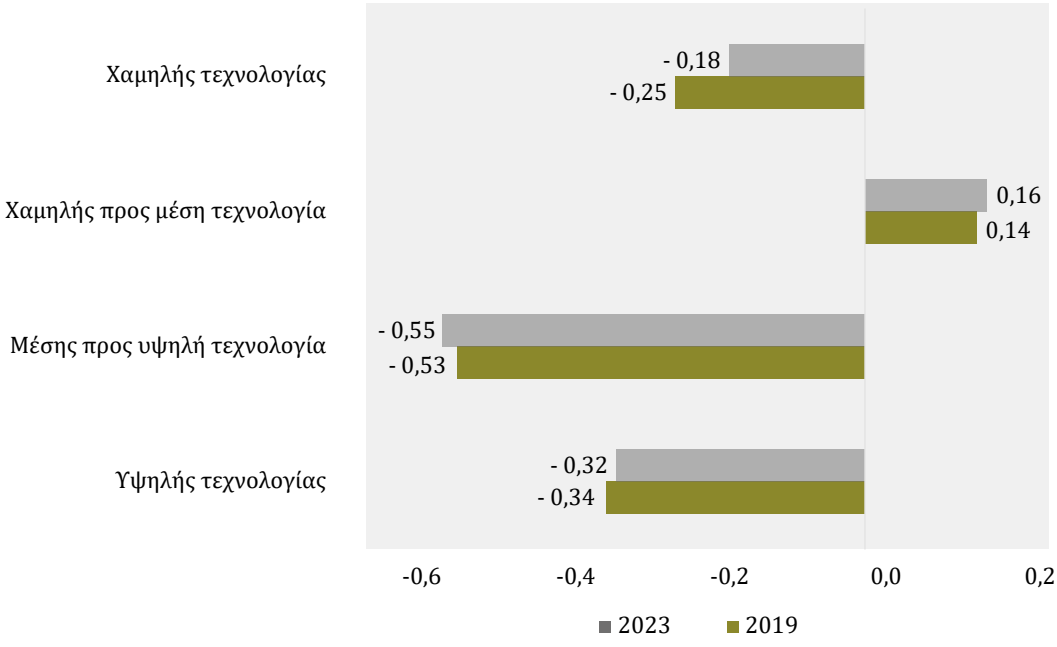
Ο αδύναμος κρίκος σε αυτή την κατάσταση είναι η ιδιαίτερα δυσμενής καθαρή εξαγωγική θέση[24] στον τομέα των προϊόντων μέσης προς υψηλή τεχνολογία, ο οποίος περιλαμβάνει ενδιάμεσα κεφαλαιουχικά αγαθά υψηλής προστιθέμενης αξίας, όπως χημικά προϊόντα, μηχανήματα, μεταφορικά μέσα κ.ά. Όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 2.6, η αρνητική θέση σε απόλυτες τιμές είναι ιδιαίτερα υψηλή και μάλιστα με τάση επιδείνωσης, καθώς από -0,53 το 2019 μειώνεται στο -0,55 το 2023. Όπως είχαμε αναφέρει στην προηγούμενη Ετήσια Έκθεσή μας,[25] ο τομέας της Μεταποίησης εμφανίζει σημαντική υστέρηση συγκριτικά με τον μέσο όρο της ΕΕ και η περαιτέρω ανάπτυξή του πρέπει να βρίσκεται στο επίκεντρο μιας σχεδιασμένης και σύγχρονης βιομηχανικής στρατηγικής για τον περιορισμό του εμπορικού ελλείμματος.

24. *Η καθαρή εξαγωγική θέση εκτιμάται από τον λόγο των καθαρών εξαγωγών, δηλαδή τη διαφορά μεταξύ εξαγωγών και εισαγωγών προς το άθροισμα των εξαγωγών και των εισαγωγών. Το εύρος τιμών είναι από -1 έως 1. Στην ακραία περίπτωση όπου η καθαρή εξαγωγική θέση λαμβάνει την τιμή -1, τότε η οικονομία δεν πραγματοποιεί καθόλου εξαγωγές, στην περίπτωση της τιμής 1 δεν πραγματοποιεί καθόλου εισαγωγές, ενώ, όταν λαμβάνει την τιμή 0, η αξία των εξαγωγών ισοδυναμεί με εκείνη των εισαγωγών.*

25. *ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2024).*

Η τεχνολογική υστέρηση του εγχώριου παραγωγικού υποδείγματος αντανακλάται και στην αξιοσημείωτα αρνητική θέση του τομέα υψηλής τεχνολογίας, ο οποίος ωστόσο δείχνει περιορισμένη βελτίωση την περίοδο 2019-2023, που αποδίδεται στην αύξηση της σχετικής συμβολής του στην προστιθέμενη αξία της Μεταποίησης.[26] Τέλος, αξιοσημείωτη βελτίωση εμφανίζει η εξαγωγική θέση του τομέα χαμηλής τεχνολογίας, όπου η αρνητική θέση περιορίζεται από το -0,25 το 2019 στο -0,18 το 2023. Η θετική αυτή μεταβολή αποδίδεται στον κλάδο της Παραγωγής τροφίμων, ποτών και καπνού, του οποίου η καθαρή εξαγωγική θέση από αρνητική που ήταν το 2019 γίνεται μηδενική το 2023. Ο μοναδικός τομέας που παρουσιάζει θετική καθαρή εξαγωγική θέση και μάλιστα με τάση βελτίωσης (από 0,14 το 2019 σε 0,16 το 2023) είναι των προϊόντων χαμηλής προς μέση τεχνολογία. Αυτό αποδίδεται στην ιδιαίτερα ισχυρή επέκταση του κλάδου της Παραγωγής οπτάνθρακα και προϊόντων διύλισης πετρελαίου, ήδη από την περίοδο της κρίσης, του οποίου η προστιθέμενη αξία κατά τη δεκαετία 2013-2022 αυξήθηκε σε σταθερές τιμές κατά 837,5%.[27]

Διάγραμμα 2.6: Καθαρή εξαγωγική θέση στους κλάδους της Μεταποίησης ανά επίπεδο τεχνολογίας (2019 και 2023)

Πηγή: ΕΛΣΤΑΤ (πρόσβαση 06.02.2025) (εκτιμήσεις ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

26. ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2024).

27. ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2024).

2.3 Διαρθρωτικά χαρακτηριστικά του εξωτερικού εμπορίου

Στον Πίνακα 2.1 το εμπορικό ισοζύγιο αγαθών αναλύεται σε 21 κατηγορίες αγαθών, συμπεριλαμβανομένου και του πρωτογενούς τομέα. Παρατηρούμε ότι στις 13 από τις 21 κατηγορίες αγαθών παρουσιάζεται βελτίωση της καθαρής εξαγωγικής θέσης με τις καλύτερες επιδόσεις σε απόλυτες τιμές να σημειώνονται στον «Οπλισμό», στα «Έργα τέχνης και αντίκες» και στα «Ζωικά και φυτικά παραπροϊόντα». Ωστόσο, η συμβολή της παραπάνω βελτίωσης στο εμπορικό πλεόνασμα είναι περιορισμένη, καθώς αθροιστικά οι εξαγωγές τους αντιστοιχούν μόλις στο 3,6% του συνόλου. Από την άλλη πλευρά, τη μεγαλύτερη επιδείνωση της καθαρής εξαγωγικής τους θέσης είχαν τα «Πολύτιμα ορυκτά και μέταλλα» και ακολουθούν τα «Μεταλλικά προϊόντα» και τα «Πλαστικά και Ελαστικά», των οποίων όμως οι εισαγωγές αντιστοιχούσαν το 2023 στο 12,1%.

Όσον αφορά αυτό καθαυτό το επίπεδο της καθαρής εξαγωγικής θέσης, το 2023 μόλις τέσσερις κατηγορίες αγαθών εμφανίζουν θετική θέση (αύξηση κατά μία κατηγορία σε σχέση με το 2019), όπου όμως μόνο τα δύο αγαθά συνιστούν μεταποιητικά προϊόντα. Εξ αυτών στην πρώτη θέση βρίσκεται ο «Οπλισμός» (0,78) και ακολουθούν τα «Ζωικά και φυτικά παραπροϊόντα» (0,49), τα «Τρόφιμα» (0,05) και τα «Φυτικά προϊόντα» (0,04). Από την άλλη πλευρά, τη χειρότερη καθαρή εξαγωγική θέση εμφανίζει ο «Εξοπλισμός για μεταφορές» (-0,79), όπου η Ελλάδα τείνει να γίνει καθαρός εισαγωγέας, και ακολουθούν τα «Υποδήματα και καλύμματα κεφαλής» (-0,69) και τα «Προϊόντα ξυλείας» (-0,59). Συνοψίζοντας τα ευρήματα του Πίνακα 2.1, παρ' όλη τη βελτίωση της καθαρής θέσης στα περισσότερα εμπορεύματα, αναδεικνύεται και σε αυτή την περίπτωση η περιορισμένη επάρκεια σε ενδιάμεσα και τελικά αγαθά της ελληνικής οικονομίας και ταυτόχρονα η υψηλή εξάρτησή της από προϊόντα υψηλότερης τεχνολογίας, όπως τα οχήματα, τα μηχανήματα και τα εργαλεία, ενώ σχετικά καλύτερες είναι οι εξαγωγικές επιδόσεις στην παραγωγή χημικών προϊόντων.

Πίνακας 2.1: Καθαρή εξαγωγική θέση σε 21 κατηγορίες αγαθών (2019 και 2023)

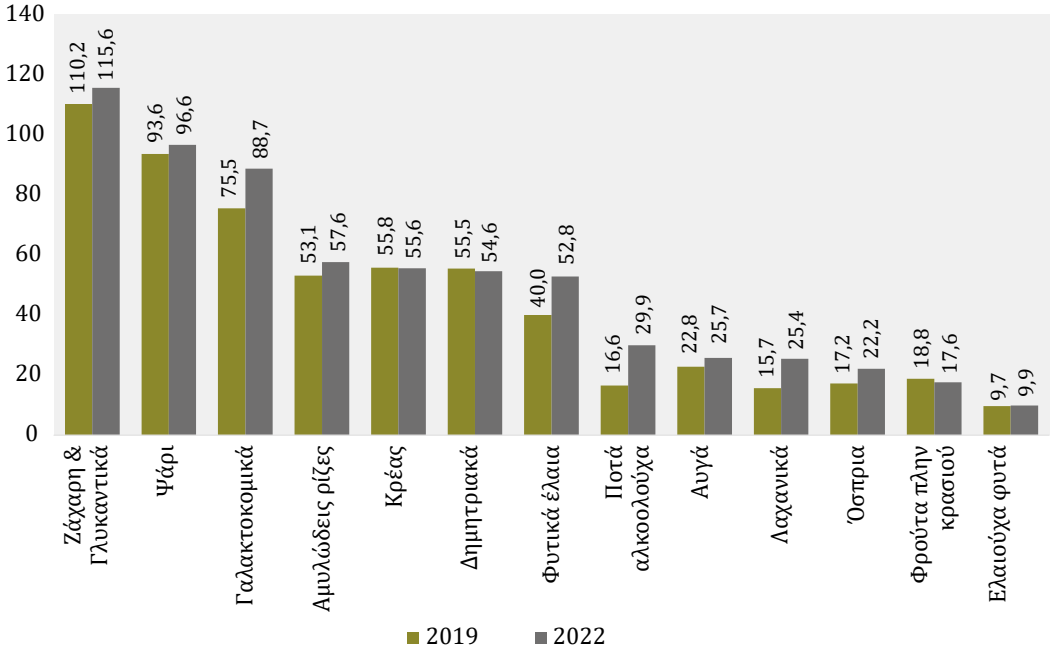
Κατηγορίες αγαθών	Εξαγωγές 2023	Εισαγωγές 2023	Εξαγωγική θέση (2023)	Εξαγωγική θέση (2019)	Μεταβολή εξαγωγικής θέσης
Ζωικά παράγωγα	4,9%	4,3%	-0,18	-0,27	0,09
Φυτικά προϊόντα	4,8%	2,8%	0,04	-0,04	0,08
Ζωικά και φυτικά παραπροϊόντα	3,2%	0,7%	0,49	0,21	0,28
Τρόφιμα	9,0%	5,0%	0,05	0,04	0,01
Ορυκτά προϊόντα	35,0%	28,3%	-0,14	-0,20	0,06
Χημικά προϊόντα	10,3%	11,5%	-0,29	-0,34	0,05
Πλαστικά και Ελαστικά	3,2%	4,2%	-0,36	-0,29	-0,07
Δέρματα ζώων	0,4%	0,6%	-0,43	-0,37	-0,06
Προϊόντα ξυλείας	0,3%	0,7%	-0,59	-0,61	0,03
Χαρτικά προϊόντα	1,7%	2,0%	-0,33	-0,42	0,09
Κλωστοϋφαντουργικά προϊόντα	3,1%	4,2%	-0,39	-0,38	0,00
Υποδήματα και καλύμματα κεφαλής	0,4%	1,3%	-0,69	-0,66	-0,03
Προϊόντα από πέτρα και γυαλί	0,9%	1,0%	-0,30	-0,24	-0,06
Πολύτιμα ορυκτά και μέταλλα	0,3%	0,3%	-0,16	-0,07	-0,09
Μεταλλικά προϊόντα	10,7%	7,6%	-0,08	0,00	-0,07
Μηχανήματα	7,4%	14,2%	-0,52	-0,50	-0,01
Εξοπλισμός για μεταφορές	1,3%	6,9%	-0,79	-0,84	0,05
Εργαλεία	1,4%	2,2%	-0,43	-0,47	0,04
Οπλισμός	0,2%	0,0%	0,78	0,17	0,61
Διάφορα προϊόντα	1,4%	2,3%	-0,46	-0,55	0,09
Έργα τέχνης και αντίκες	0,1%	0,1%	-0,17	-0,54	0,37

Πηγή: The Observatory of Economic Complexity (πρόσβαση 10.04.2025) (εκτιμήσεις ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Τα παραπάνω ευρήματα αναδεικνύουν τη στρατηγική σημασία της ποιοτικής αναβάθμισης και της ποσοτικής επέκτασης του εγχώριου παραγωγικού συστήματος με άξονα τη σχετική επάρκεια/εισαγωγική εξάρτηση σε βασικά ενδιάμεσα και τελικά αγαθά μέσω πολιτικών υποκατάστασης των εισαγωγών. Στο ίδιο πλαίσιο σημαντική πληροφόρηση δίνουν τα στοιχεία των ισοζυγίων τροφίμων σχετικά με την εξάρτηση της οικονομίας από τις εισαγωγές και τον βαθμό της παραγωγικής της αυτάρκειας, τουλάχιστον στον αγροτοκτηνοτροφικό τομέα. Στο Διάγραμμα 2.7 παρουσιάζεται η εξέλιξη του δείκτη εξάρτησης από εισαγωγές σε 14 βασικά προϊόντα του αγροτοκτηνοτροφικού τομέα μεταξύ των ετών 2019 και 2022. Παρατηρούμε ότι οι περισσότερες κατηγορίες τροφίμων σημείωσαν αύξηση της εξάρτησής τους από τις εισαγωγές, μια τάση η οποία εντοπίζεται τουλάχιστον από το 2010.[28] Η υψηλότερη αύξηση εντοπίζεται στα «Αλκοολούχα ποτά» (13,3%) και ακολουθούν τα «Γαλακτοκομικά προϊόντα» (13,2%) και τα «Φυτικά έλαια» (12,8%). Από την άλλη πλευρά, μόνο η κατηγορία «Φρούτα πλην κρασιού» σημείωσε οριακή βελτίωση (-1,2%), ενώ σχεδόν αμετάβλητη παρέμεινε η εισαγωγική εξάρτηση στο «Κρέας», στα «Δημητριακά» και στα «Ελαιούχα φυτά». Η κατάσταση της εισαγωγικής εξάρτησης το 2022 –ενδεικτική πιθανόν και για την τρέχουσα περίοδο– είναι η εξής: Την υψηλότερη εξάρτηση από τις εισαγωγές παρουσιάζουν οι κατηγορίες: «Ζάχαρη & γλυκαντικά» (115,6%), «Ψάρι» (96,6%) και «Γαλακτοκομικά» (88,7%). Στον αντίποδα, τη χαμηλότερη εξάρτηση από τις εισαγωγές παρουσιάζουν τα «Ελαιούχα φυτά» (9,9%) και ακολουθούν τα «Φρούτα πλην κρασιού» (17,6%) και τα «Όσπρια» (22,2%).

28. ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2022).

Διάγραμμα 2.7: Κατάταξη των βασικών κατηγοριών τροφίμων σύμφωνα με τον δείκτη εξάρτησης από τις εισαγωγές (%)

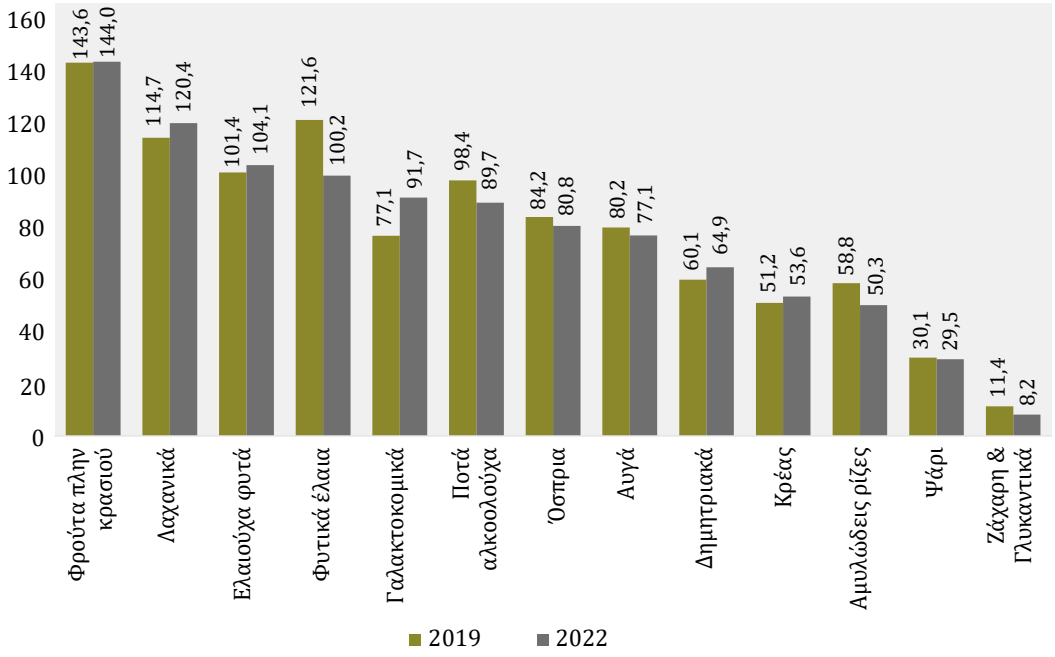
Πηγή: FAO, Food Balance Sheets (πρόσβαση 07.05.2025) (εκτιμήσεις ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Σημείωση: Κατάταξη κατά μέγεθος του έτους 2022.

Στο Διάγραμμα 2.8 συγκρίνεται η τιμή του δείκτη αυτάρκειας σε βασικά προϊόντα μεταξύ των ετών 2019 και 2022. Παρατηρούμε ότι στα μισά σχεδόν προϊόντα προκύπτει μείωση της αυτάρκειας με τη μεγαλύτερη να σημειώνεται στα «Φυτικά έλαια» (-21,4%) ακολουθούμενα από τα «Αλκοολούχα ποτά» (-8,7%) και τις «Αμυλώδεις ρίζες» (-8,5%). Από την άλλη πλευρά, η μεγαλύτερη αύξηση της αυτάρκειας παρατηρείται στα «Γαλακτοκομικά» (14,6%), στα «Λαχανικά» (5,7%) και στα «Δημητριακά» (4,8%). Κάνοντας μια συνολική αποτίμηση του Διαγράμματος 2.8, μόλις τέσσερις κατηγορίες χαρακτηρίζονται από πλήρη αυτάρκεια, δηλαδή με ποσοστό άνω του 100%: Τα «Φρούτα πλην κρασιού» (144,0%), τα «Λαχανικά» (120,4%), τα «Ελαιούχα φυτά» (104,1%) και τα «Φυτικά έλαια» (100,2%), με τον αριθμό να παραμένει σταθερός συγκριτικά με το 2019.[29] Την ίδια στιγμή η χαμηλότερη αυτάρκεια εντοπίζεται στη «Ζάχαρη & γλυκαντικά» (8,2%) και ακολουθεί το «Ψάρι» (29,5%) και οι «Αμυλώδεις ρίζες» (50,3%).

29. *Σε αντίστοιχη ανάλυση που είχε γίνει στην Ετήσια Έκθεση του ΙΝΕ ΓΣΕΕ για το έτος 2022 εμφανίζονταν τρία προϊόντα με αυτάρκεια. Η διαφορά οφείλεται στην αναθεώρηση των στοιχείων από τη FAO.*

Διάγραμμα 2.8: Κατάταξη των βασικών κατηγοριών τροφίμων σύμφωνα με τον δείκτη αυτάρκειας (%)

Πηγή: FAO, Food Balance Sheets (πρόσβαση 07.05.2025) (εκτιμήσεις ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Σημείωση: Κατάταξη κατά μέγεθος του έτους 2022.

Κεφάλαιο 3
Η κατάσταση της αγοράς εργασίας

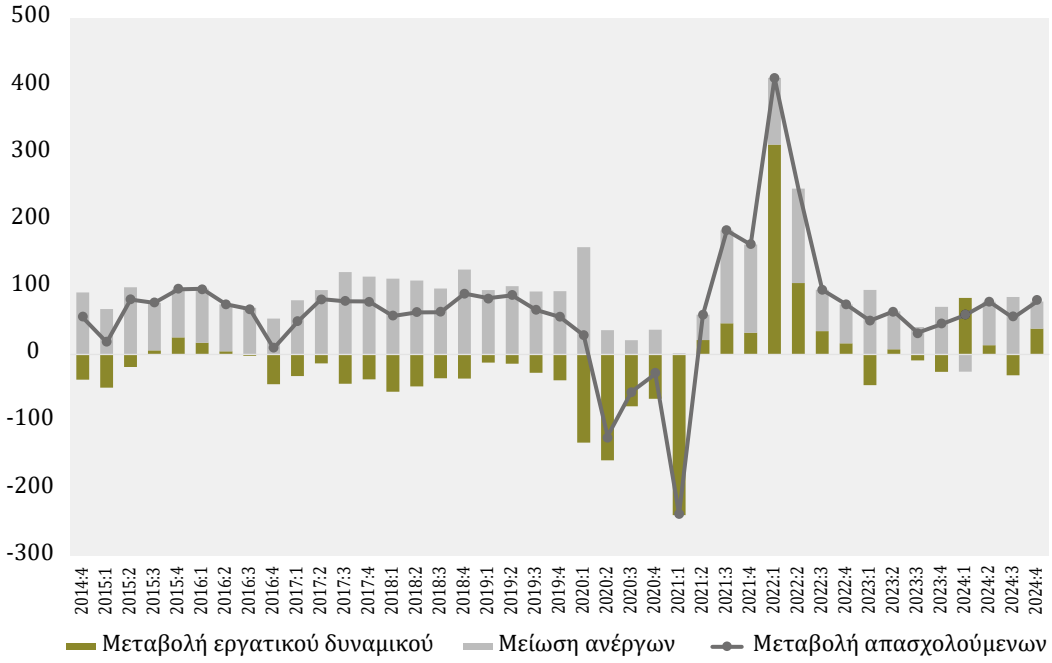
3.1 Εισαγωγή

Παρά τις μακροοικονομικές αβεβαιότητες που δημιουργεί η εντεινόμενη γεωοικονομική και γεωπολιτική αστάθεια, τα συμβατικά ποσοτικά μεγέθη της αγοράς εργασίας συνέχισαν και το 2024 να εμφανίζουν βελτίωση. Όμως, η εξέλιξη αυτή δεν έχει αποτυπωθεί σε μια αντίστοιχη βελτίωση του επιπέδου ευημερίας των εργαζομένων. Δεκαπέντε και πλέον χρόνια μετά το ξέσπασμα της κρίσης χρέους, οι μισθοί στη χώρα μας εξακολουθούν να είναι καθηλωμένοι σε επίπεδα που δεν διασφαλίζουν ένα επίπεδο αξιοπρεπούς διαβίωσης για μεγάλο τμήμα του κόσμου της εργασίας. Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τη χαμηλή ποιότητα της εργασίας, υποσκάπτει την ανθεκτικότητα της οικονομίας και τη διατηρησιμότητα των ρυθμών μεγέθυνσής της. Στο σημερινό εξαιρετικά σύνθετο διεθνές περιβάλλον, η αναδόμηση των θεσμών προστασίας της εργασίας, η ενεργός στήριξη του διαθέσιμου εισοδήματος των εργαζομένων και η βελτίωση των συνθηκών απασχόλησής τους αποτελούν αναγκαίες παρεμβάσεις για την ανάσχεση των αυξανόμενων αβεβαιοτήτων, την ενίσχυση της μακρο-χρηματοπιστωτικής σταθερότητας της οικονομίας και την άνοδο της ευημερίας των πολιτών.

3.2 Η εξέλιξη των βασικών ποσοτικών δεικτών της αγοράς εργασίας

Το δ΄ τρίμηνο του 2024 ο συνολικός αριθμός των απασχολουμένων στη χώρα μας αυξήθηκε κατά 78,7 χιλ. άτομα έναντι του αντίστοιχου τριμήνου του 2023, συνεχίζοντας έτσι τη θετική πορεία που κατέγραψε, σε ετήσια βάση, και τα υπόλοιπα τρίμηνα του 2024 (Διάγραμμα 3.1). Στο σύνολο του έτους, ο αριθμός των απασχολουμένων ενισχύθηκε κατά 67,7 χιλ. άτομα έναντι του 2023 και ανήλθε στα 4.145,9 χιλ. άτομα. Όπως φαίνεται στο διάγραμμα στη συνολική αύξηση της απασχόλησης το 2024 συνέβαλαν αφενός η μείωση του αριθμού των ανέργων το β΄, το γ΄ και το δ΄ τρίμηνο του έτους και αφετέρου η αύξηση του εργατικού δυναμικού το α΄ εξάμηνο και το δ΄ τρίμηνο του 2024. Θετική επίσης εξέλιξη αποτελεί το γεγονός ότι, βάσει των στοιχείων της Eurostat, από τις 67,7 χιλ. άτομα που μετέβησαν συνολικά το 2024 σε καθεστώς απασχόλησης οι 43,2 χιλ. ήταν γυναίκες, ενώ μεγαλύτερη μείωση σε σχέση με τον αντίστοιχο αριθμό των ανδρών εμφάνισε και ο αριθμός των άνεργων γυναικών (-31,1 χιλ. άτομα, έναντι μείωσης 10,2 χιλ. άνεργων ανδρών).

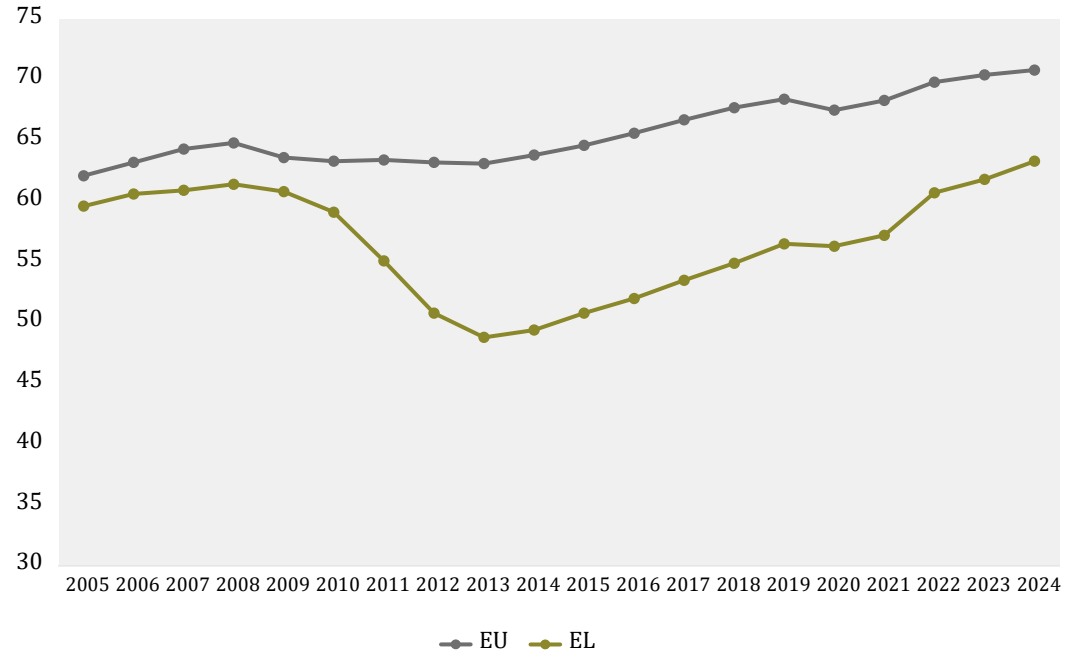
Διάγραμμα 3.1: Μεταβολή αριθμού απασχολουμένων και προσδιοριστικοί παράγοντές της (χιλ. άτομα, σε ετήσια βάση, 2014:4-2024:4)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 25.04.2025) (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Η αύξηση των θέσεων εργασίας αποτυπώθηκε και στην εξέλιξη του ποσοστού απασχόλησης, το οποίο το 2024 ανήλθε στη χώρα μας στο 63,3% (Διάγραμμα 3.2), αυξημένο κατά 1,5 ποσοστιαίες μονάδες έναντι του 2023 και 6,8 ποσοστιαίες μονάδες έναντι του προ-πανδημικού επίπεδου του (2019). Αξίζει όμως να επισημανθεί ότι το ποσοστό απασχόλησης στη χώρα μας, αν και πλέον βρίσκεται στο υψηλότερο επίπεδο που έχει καταγραφεί τουλάχιστον από το 1995 και ύστερα, εξακολουθεί να υπολείπεται σημαντικά έναντι του μέσου όρου της ΕΕ. Συγκεκριμένα, το 2024 η απόκλιση αυτή ανήλθε στις 7,5 ποσοστιαίες μονάδες, μειωμένη ωστόσο σε σχέση με το 2023 και το 2019.

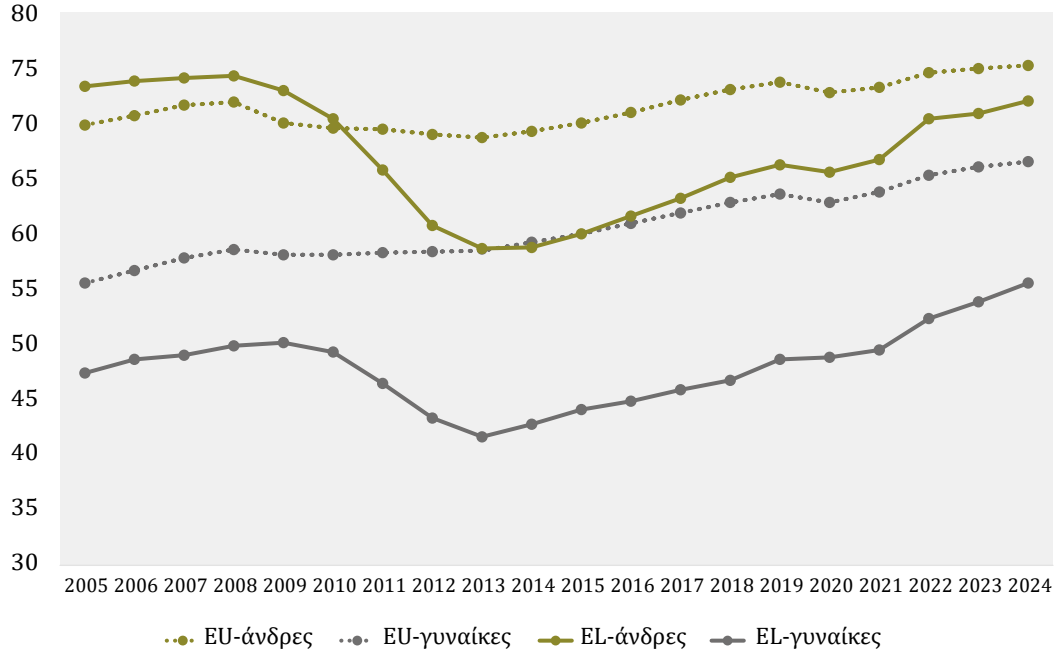
Διάγραμμα 3.2: Ποσοστό απασχόλησης στην Ελλάδα και στην ΕΕ (ηλικίες 15-64 ετών, 2005-2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 25.04.2025)

Αντίστοιχη βελτίωση παρουσίασαν το 2024 και τα ποσοστά απασχόλησης επιμέρους πληθυσμιακών ομάδων. Ειδικότερα, το ποσοστό αυτό όσον αφορά τον ανδρικό πληθυσμό διαμορφώθηκε στο 72%, συγκριτικά με 70,8% το 2023 και 65,9% το 2019 (Διάγραμμα 3.3), με την απόκλισή του από το αντίστοιχο ποσοστό στο σύνολο της ΕΕ να διαμορφώνεται πλέον στις 3,4 ποσοστιαίες μονάδες, έναντι 4,3 ποσοστιαίων μονάδων το 2023. Αρκετά χαμηλότερο ωστόσο σε σχέση με τον μέσο όρο της ΕΕ (11,6 ποσοστιαίες μονάδες) συνέχισε να είναι στην Ελλάδα το ποσοστό απασχόλησης των γυναικών, το οποίο διαμορφώθηκε το 2024 στο χαμηλό 52,8%, παρά την αυξητική του τάση τα τελευταία χρόνια. Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα η διαφορά του ποσοστού απασχόλησης μεταξύ ανδρών και γυναικών στη χώρα μας να διαμορφωθεί το 2024 στις 17,4 ποσοστιαίες μονάδες, τιμή οριακά χαμηλότερη από εκείνη του 2023 και του 2019.

Διάγραμμα 3.3: Ποσοστό απασχόλησης ανδρών και γυναικών στην Ελλάδα και στην ΕΕ (ηλικίες 15-64 ετών, 2005-2024)

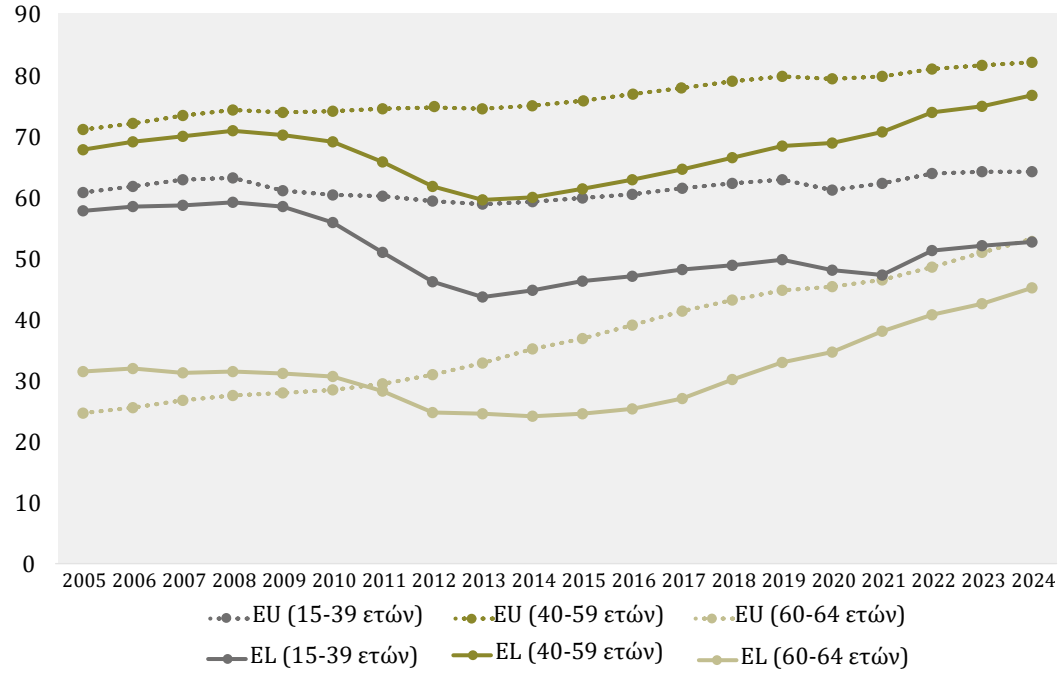

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 25.04.2025)

Τονίζεται όμως ότι συνολικά την περίοδο 2014-2024 η μέση απόκλιση του ποσοστού απασχόλησης των ανδρών από το αντίστοιχο των γυναικών ανήλθε στην Ελλάδα στις 18 ποσοστιαίες μονάδες, όταν την ίδια περίοδο στο σύνολο της ΕΕ ήταν 10,3 ποσοστιαίες μονάδες. Το γεγονός ότι, παρά τις μικρές του διακυμάνσεις, το κενό αυτό απασχόλησης μεταξύ ανδρών και γυναικών διατηρείται στα πολύ υψηλά αυτά επίπεδα και μάλιστα για σχετικά μεγάλο χρονικό διάστημα υποδηλώνει ότι στη χώρα μας η έμφυλη ανισότητα, τουλάχιστον όσον αφορά τις ευκαιρίες απασχόλησης, έχει διαρθρωτικά χαρακτηριστικά. Η αντιμετώπιση του συγκεκριμένου προβλήματος αποτελεί συνεπώς μια σημαντική πρόκληση όχι μόνο για λόγους συμπερίληψης και ισότητας ευκαιριών μεταξύ των δύο φύλων, αλλά και για να ενισχυθεί το διαθέσιμο εισόδημα των νοικοκυριών.

Αξιοσημείωτες αποκλίσεις καταγράφονται και στο ποσοστό απασχόλησης μεταξύ διαφορετικών ηλικιακών ομάδων (Διάγραμμα 3.4). Ειδικότερα, το 2024 στη χώρα μας το ποσοστό απασχόλησης των ατόμων ηλικίας 40-59 ετών διαμορφώθηκε στο 76,6%, παρουσιάζοντας αύξηση 1,8 και 8,3 ποσοστιαίων μονάδων σε σχέση με το 2023 και το 2019 αντίστοιχα. Παρά όμως την αύξησή του τα τελευταία έτη, το ποσοστό αυτό συνεχίζει να είναι σημαντικά χαμηλότερο (5,4 ποσοστιαίες μονάδες) συγκριτικά με το αντίστοιχο στην ΕΕ.

Διάγραμμα 3.4: Ποσοστό απασχόλησης ανά επιλεγμένες ηλικιακές ομάδες (2005-2024)

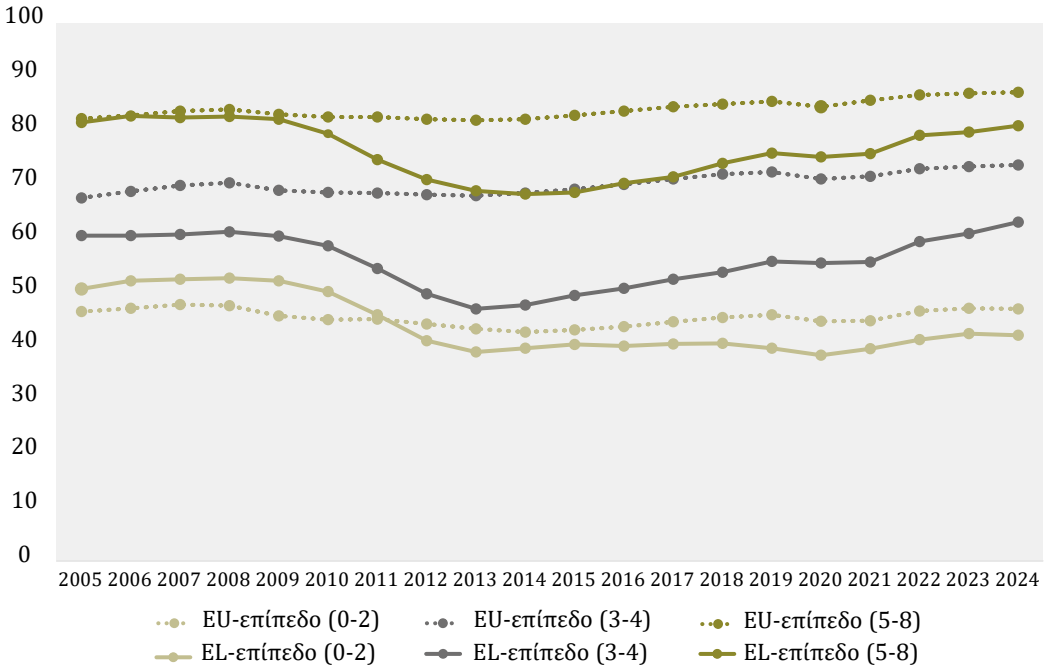

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 25.04.2025)

Όσον αφορά τα άτομα μεγαλύτερης ηλικίας (60-64 ετών), το ποσοστό απασχόλησής τους διαμορφώθηκε πέρυσι στη χώρα μας στο 45,1% έναντι 42,5% το 2023 και 53,1% στο σύνολο της ΕΕ. Από τα στοιχεία του Διαγράμματος 3.4 φαίνεται επίσης ότι η συγκεκριμένη πληθυσμιακή ομάδα κατέγραψε από το 2019 και ύστερα τη μεγαλύτερη βελτίωση των ποσοστών απασχόλησης. Αντίθετα, ιδιαίτερα βραδεία ήταν τα τελευταία έτη η αύξηση του ποσοστού απασχόλησης για τα άτομα νεότερης ηλικίας (15-39 ετών), το οποίο το 2024 ανήλθε μόλις στο 52,6%, τιμή οριακά υψηλότερη έναντι του 2023. Θα πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες ηλικιακές ομάδες, το ποσοστό απασχόλησης των νέων (ηλικίας 15-39 ετών) παρέμεινε το 2024 σε επίπεδα αρκετά χαμηλότερα έναντι της προ οικονομικής κρίσης περιόδου, ενώ υπολείπεται σημαντικά του αντίστοιχου ποσοστού στον μέσο όρο της ΕΕ.

Εξετάζοντας την εξέλιξη του ποσοστού απασχόλησης ανά εκπαιδευτικό επίπεδο, παρατηρούμε ότι το χαμηλότερο ποσοστό καταγράφεται μεταξύ των ατόμων χαμηλότερης ειδίκευσης (εκπαιδευτικό επίπεδο 0-2), το οποίο το 2024 σημείωσε πτώση της τάξης των 0,3 ποσοστιαίων μονάδων και διαμορφώθηκε στο 41,4%, ποσοστό χαμηλότερο κατά 4,9 ποσοστιαίες μονάδες από τον μέσο όρο της ΕΕ (Διάγραμμα 3.5).

Διάγραμμα 3.5: Ποσοστό απασχόλησης ανά εκπαιδευτικό επίπεδο (ηλικίες 15-64 ετών, 2005-2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 25.04.2025)

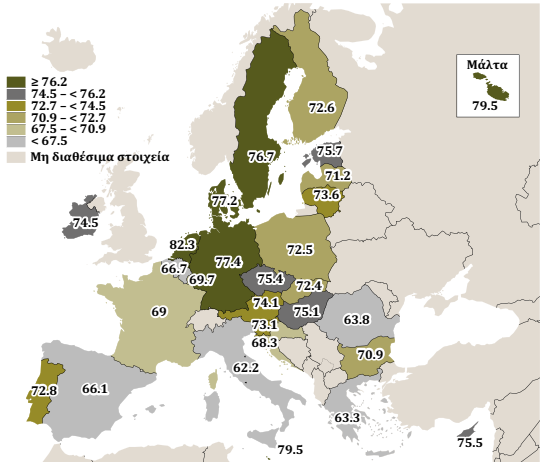
Όσον αφορά τους αποφοίτους ανώτερης δευτεροβάθμιας και μεταδευτεροβάθμιας μη τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (εκπαιδευτικό επίπεδο 3-4), το αντίστοιχο ποσοστό ανήλθε το 2024 στο 62,4% (έναντι 60,3% το 2023 και 73% στο σύνολο της ΕΕ), ενώ για τα άτομα υψηλής ειδίκευσης, δηλαδή τους αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης, το ποσοστό απασχόλησής τους το 2024 ήταν 80,3% (έναντι 79,1% το 2023 και 86,5% στην ΕΕ). Από τα στοιχεία του διαγράμματος φαίνεται επίσης ότι, με εξαίρεση το ποσοστό των αποφοίτων ανώτερης δευτεροβάθμιας και μεταδευτεροβάθμιας μη τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (εκπαιδευτικό επίπεδο 3-4), τα ποσοστά απασχόλησης όλων των υπόλοιπων υπό εξέταση πληθυσμιακών ομάδων το 2024 δεν είχε ανακάμψει στα προ οικονομικής κρίσης επίπεδα.

Η υστέρηση που παρουσιάζουν ακόμη τα ποσοστά απασχόλησης στη χώρα μας γίνεται πιο αντιληπτή όταν συγκριθούν με τα αντίστοιχα των κρατών-μελών της ΕΕ. Το Διάγραμμα 3.6 απεικονίζει δείκτες απασχόλησης τόσο για το σύνολο του πληθυσμού όσο και για συγκεκριμένες πληθυσμιακές ομάδες το 2024 στα κράτη-μέλη της ΕΕ. Βλέπουμε ότι η χώρα μας πέρυσι κατέγραψε το δεύτερο χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης, εμφανίζοντας καλύτερη επίδοση μόνο σε σχέση με την Ιταλία. Ίδια είναι η εικόνα και όσον αφορά τη διαφορά του ποσοστού απασχόλησης μεταξύ ανδρικού και γυναικείου πληθυσμού, με την Ελλάδα να εμφανίζει και

σε αυτή την κατηγορία τη δεύτερη μεγαλύτερη απόκλιση των εν λόγω ποσοστών στην ΕΕ-27. Στην τρίτη θέση κατατάσσεται η χώρα μας όσον αφορά την απόκλιση του ποσοστού απασχόλησης μεταξύ της ηλικιακής ομάδας 40-64 ετών και των νέων 15-39 ετών. Επίσης, όπως φαίνεται στο τέταρτο μέρος του Διαγράμματος 3.6, η Ελλάδα εμφάνισε το 2024 και το χαμηλότερο ποσοστό απασχόλησης σε αποφοίτους τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (80,3%) μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ.

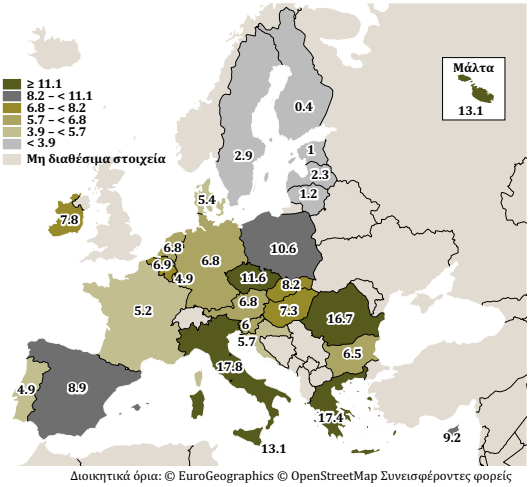
Διάγραμμα 3.6: Επιλεγμένοι δείκτες απασχόλησης στα κράτη-μέλη της ΕΕ (2024)

α. Ποσοστό απασχόλησης (ηλικίες 15-64 ετών)

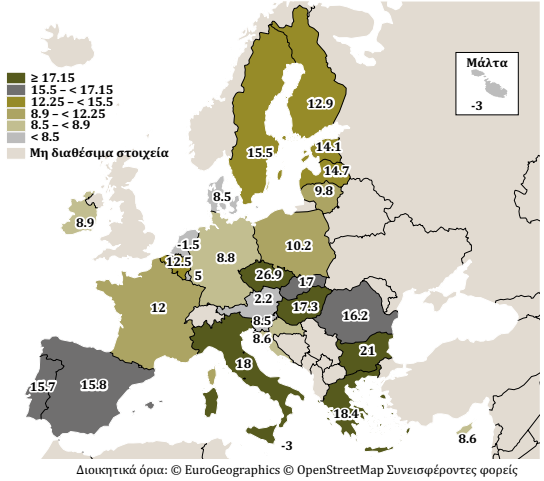
Διοικητικά όρια: © EuroGeographics © OpenStreetMap Συνεισφέροντες φορείς
Χαρτογράφηση: Eurostat

β. Απόκλιση ποσοστού απασχόλησης ανδρών - γυναικών (ηλικίες 15-64 ετών)

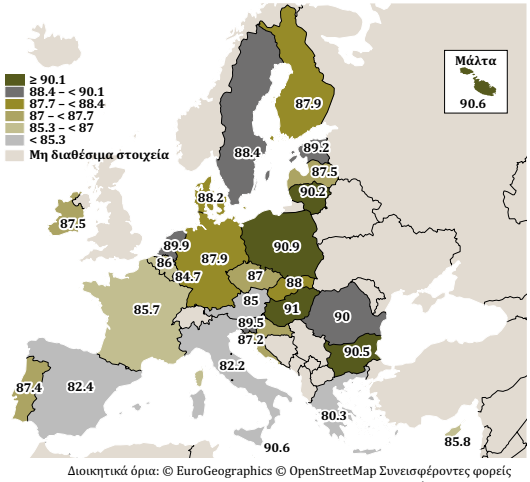
Διοικητικά όρια: © EuroGeographics © OpenStreetMap Συνεισφέροντες φορείς
Χαρτογράφηση: Eurostat

γ. Απόκλιση ποσοστού απασχόλησης ατόμων ηλικίας 40-64 και 15-39 ετών

Διοικητικά όρια: © EuroGeographics © OpenStreetMap Συνεισφέροντες φορείς
Χαρτογράφηση: Eurostat

δ. Ποσοστό απασχόλησης αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ηλικίες 15-64 ετών)

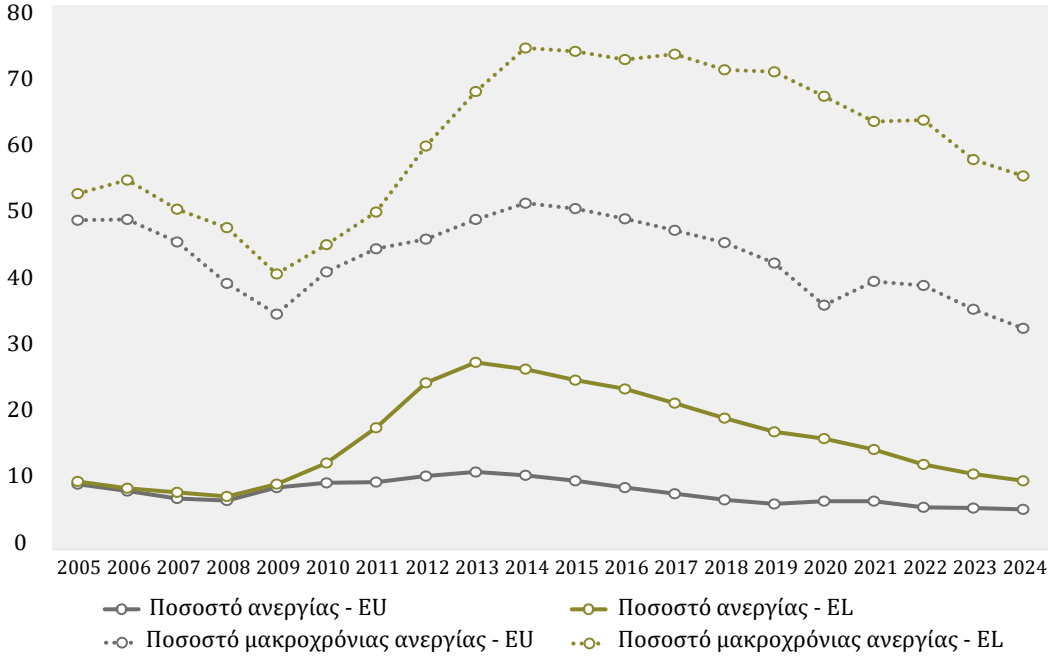

Διοικητικά όρια: © EuroGeographics © OpenStreetMap Συνεισφέροντες φορείς
Χαρτογράφηση: Eurostat

Πηγή: Eurostat

Ταυτόχρονα με την αύξηση της απασχόλησης, βελτίωση παρουσίασε το 2024 και το ποσοστό ανεργίας στη χώρα μας, το οποίο κατήλθε στο 10,1% – από 11,1% το 2023 και 17,3% το 2019 (Διάγραμμα 3.7). Αν και το ποσοστό ανεργίας ακολουθεί εδώ και χρόνια πτωτική πορεία και σταδιακά προσεγγίζει τα προ οικονομικής κρίσης επίπεδά του, εξακολουθεί να είναι ιδιαίτερα υψηλό, τόσο σε απόλυτο αριθμό όσο και συγκριτικά με τον μέσο όρο της ΕΕ, με τον συνολικό αριθμό των εγγεγραμμένων ανέργων στη χώρα μας το 2024 να ανέρχεται στα 479,8 χιλ. άτομα. Ιδιαίτερα οξύ όμως παραμένει το πρόβλημα της μακροχρόνιας ανεργίας, με το ποσοστό των ατόμων ηλικίας 15-74 ετών που παρέμεναν σε καθεστώς ανεργίας για πάνω από 12 μήνες να ανέρχεται το 2024 στο ακόμη υψηλό 54,9%, όταν στο σύνολο της ΕΕ το ίδιο έτος ήταν 32,5%.

Διάγραμμα 3.7: Ποσοστό ανεργίας και ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας στην Ελλάδα και στην ΕΕ (ηλικίες 15-74 ετών, 2005-2024)

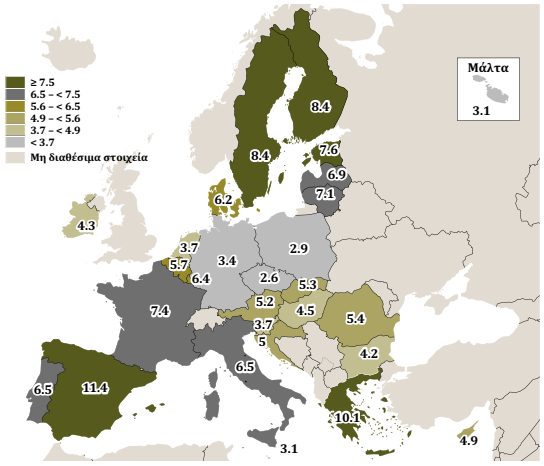
Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 28.04.2025)

Σημείωση: Το ποσοστό ανεργίας εκφράζεται ως το ποσοστό των ανέργων προς το εργατικό δυναμικό, ενώ το αντίστοιχο της μακροχρόνιας ανεργίας ως το ποσοστό των μακροχρόνια ανέργων προς τον συνολικό αριθμό των ανέργων.

Όπως και στην περίπτωση του ποσοστού απασχόλησης, έτσι και σε αυτή του ποσοστού ανεργίας, η χώρα μας εξακολουθεί να καταγράφει μία από τις χειρότερες επιδόσεις μεταξύ των 27 κρατών-μελών της ΕΕ (βλ. Διάγραμμα 3.8).

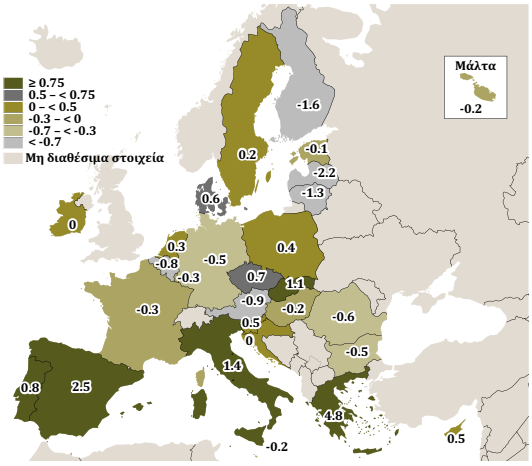
Διάγραμμα 3.8: Επιλεγμένοι δείκτες ανεργίας στα κράτη-μέλη της ΕΕ (2024)

α. Ποσοστό ανεργίας (ηλικίες 15-74 ετών)

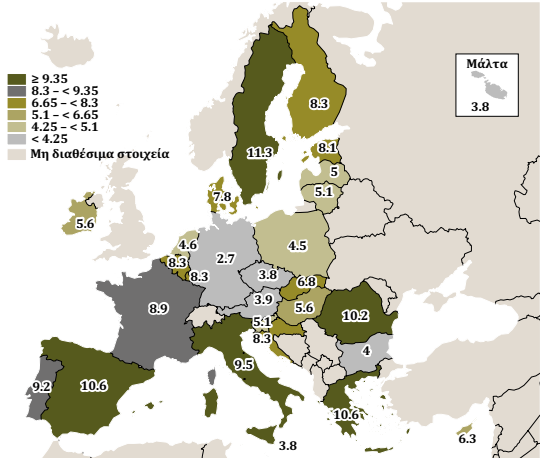
Διοικητικά όρια: © EuroGeographics © OpenStreetMap Συνεισφέροντες φορείς
Χαρτογράφηση: Eurostat

β. Απόκλιση ποσοστού ανεργίας ανδρών-γυναικών (ηλικίες 15-74 ετών)

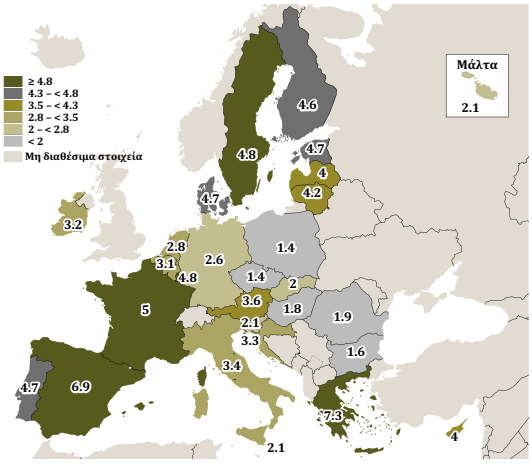
Διοικητικά όρια: © EuroGeographics © OpenStreetMap Συνεισφέροντες φορείς
Χαρτογράφηση: Eurostat

γ. Απόκλιση ποσοστού ανεργίας ηλικιών 15-29 και 30-74 ετών

Διοικητικά όρια: © EuroGeographics © OpenStreetMap Συνεισφέροντες φορείς
Χαρτογράφηση: Eurostat

δ. Ποσοστό ανεργίας αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (ηλικίες 15-74 ετών)

Διοικητικά όρια: © EuroGeographics © OpenStreetMap Συνεισφέροντες φορείς
Χαρτογράφηση: Eurostat

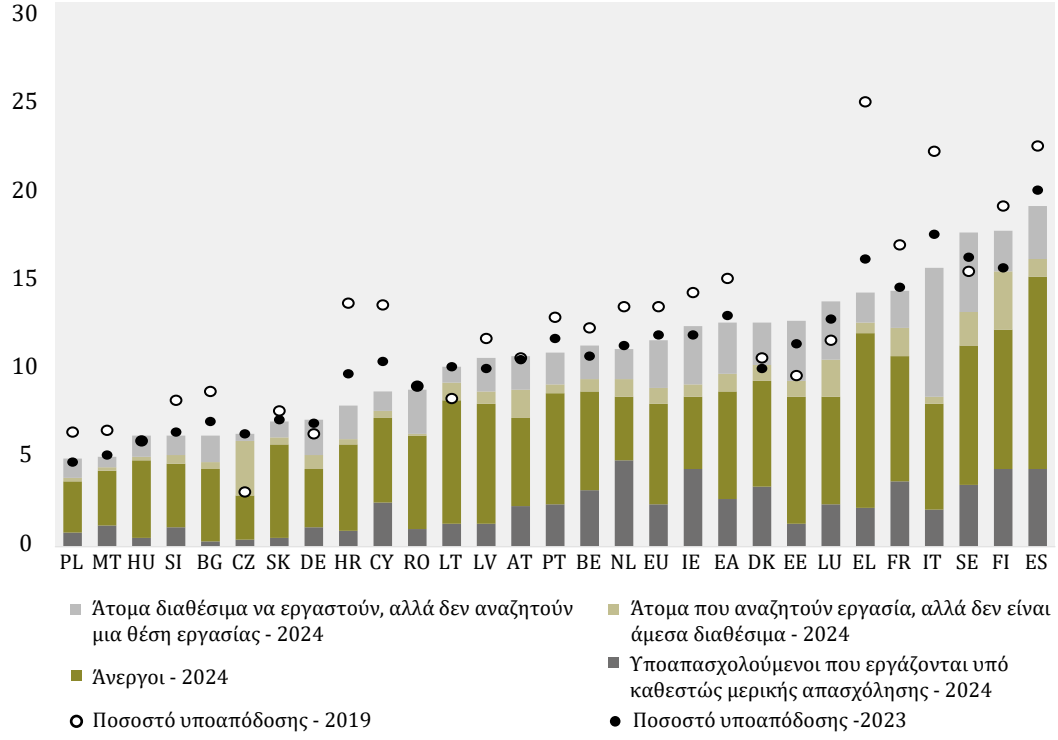
Πηγή: Eurostat

Πιο συγκεκριμένα, το 2024 το ποσοστό ανεργίας των ατόμων ηλικίας 15-74 ετών στην Ελλάδα ήταν το δεύτερο υψηλότερο στην ΕΕ, ενώ υπερέβαινε σημαντικά το αντίστοιχο σε οικονομίες που αντιμετώπισαν και αυτές την προηγούμενη δεκαε-

τία κρίση δημόσιου χρέους (Πορτογαλία, Κύπρο και Ιρλανδία). Επιπλέον, η Ελλάδα εμφάνισε το ίδιο έτος το υψηλότερο ποσοστό ανεργίας μεταξύ των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (7,3%), τη μεγαλύτερη απόκλιση των ποσοστών ανεργίας μεταξύ γυναικών και ανδρών (4,8 ποσοστιαίες μονάδες) και τη δεύτερη μεγαλύτερη απόκλιση μεταξύ νέων ηλικίας 15-29 ετών και ατόμων ηλικίας 30-74 ετών. Υπογραμμίζεται ότι, σύμφωνα με τα στοιχεία της Eurostat, το 2024 το ποσοστό ανεργίας μεταξύ των νέων ηλικίας 15-29 ετών (19,1%) ήταν το δεύτερο υψηλότερο στην ΕΕ, ενώ όσων εξ αυτών ήταν εκτός απασχόλησης και δεν συμμετείχαν σε προγράμματα εκπαίδευσης ή κατάρτισης (14,2%) το τέταρτο υψηλότερο.

Τα υψηλά ποσοστά ανεργίας στη χώρα μας είχαν ως αποτέλεσμα η Ελλάδα να εμφανίζει και ένα από τα υψηλότερα ποσοστά υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας στην ΕΕ (Διάγραμμα 3.9). Πιο συγκεκριμένα, το 2024 το ποσοστό αυτό διαμορφώθηκε στο 14,4%, επίδοση η οποία, αν και χαμηλότερη από εκείνη το 2023, κατατάσσει την Ελλάδα στην έκτη θέση μεταξύ των 27 κρατών-μελών της ΕΕ, πίσω από την Ισπανία (19,3%), τη Φινλανδία (17,9%), τη Σουηδία (17,8%), την Ιταλία (15,8%) και τη Γαλλία (14,5%).

Διάγραμμα 3.9: Ποσοστό υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας στα κράτη-μέλη της ΕΕ (ηλικίες 15-74 ετών)

Πηγή: Eurostat

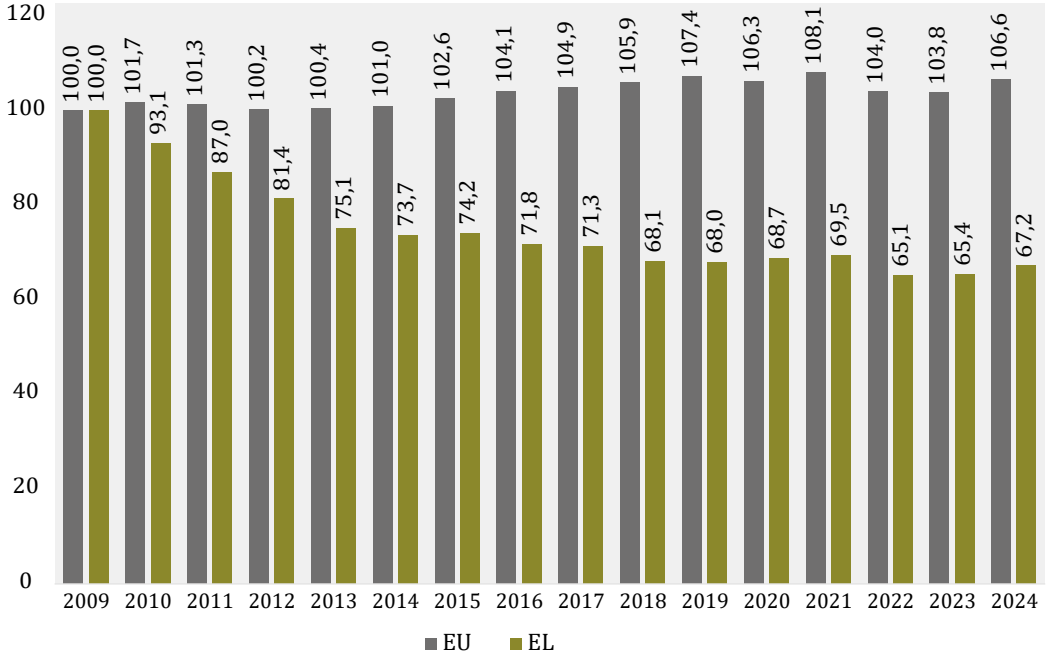
Εκτός από το υψηλό ποσοστό ανεργίας (9,9% του διευρυμένου εργατικού δυναμικού), στην επίδοση αυτή συμβολή είχε και το σχετικά υψηλό ποσοστό υποαπασχολούμενων που εργάζονται υπό καθεστώς μερικής απασχόλησης (2,2%), ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των ατόμων που, αν και ήταν διαθέσιμα να εργαστούν, δεν αναζητούσαν ενεργά μια θέση εργασίας ανήλθε το 2024 στο 1,7% του διευρυμένου εργατικού δυναμικού. Αρκετά μικρότερη ήταν τέλος η συμβολή του ποσοστού όσων αναζητούσαν εργασία, αλλά δεν ήταν άμεσα διαθέσιμοι να εργαστούν, το οποίο το 2024 διαμορφώθηκε στο 0,6%. Αξίζει να υπογραμμίσουμε ότι στη χώρα μας η συμμετοχή του ποσοστού ανεργίας στη διαμόρφωση του συνολικού ποσοστού υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας ανήλθε το 2024 στο 68,8% και ήταν η τρίτη μεγαλύτερη στην ΕΕ. Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει το μέγεθος του προβλήματος της ανεργίας στην Ελλάδα και συνεπώς την ανάγκη άμεσης αντιμετώπισής του ώστε να βελτιωθεί η λειτουργία της αγοράς εργασίας.

3.3 Η εξέλιξη των αμοιβών των εργαζομένων

Παρά τη σχετική εξασθένιση του πληθωριστικού σοκ την τελευταία περίοδο και την αύξηση της απασχόλησης και των ονομαστικών μισθών, οι πραγματικές αποδοχές των εργαζομένων στη χώρα μας εξακολουθούν να παρουσιάζουν σημαντική υστέρηση τόσο σε απόλυτο μέγεθος όσο και σε σύγκριση με τις αντίστοιχες στην ΕΕ. Το Διάγραμμα 3.10 δείχνει τον δείκτη εξέλιξης του μέσου πραγματικού μισθού την περίοδο 2009-2024 στην Ελλάδα και στον μέσο όρο της ΕΕ. Παρατηρούμε ότι την εν λόγω περίοδο οι μέσες πραγματικές αποδοχές των μισθωτών στην Ελλάδα έχουν σημειώσει συνολική μείωση της τάξης του 32,8%, αναδεικνύοντας την κύρια αιτία της κρίσης αξιοπρεπούς διαβίωσης των εργαζομένων στη χώρα μας.

Ιδιαίτερα μεγάλες απώλειες καταγράφονται, όπως είναι φυσικό, την περίοδο εφαρμογής των μέτρων εισοδηματικής και δημοσιονομικής λιτότητας που επέβαλαν τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής της χώρας, με τον μέσο ετήσιο πραγματικό μισθό να καταγράφει ποσοστιαία μείωση 31,9% το διάστημα 2009-2018. Αξίζει ωστόσο να υπογραμμίσουμε ότι και την περίοδο 2019-2024 οι μέσες ετήσιες αποδοχές των μισθωτών σε πραγματικούς όρους έχουν καταγράψει πτώση, η οποία, όπως φαίνεται στα στοιχεία του Διαγράμματος 3.10, οφείλεται στην προσαρμογή που λαμβάνει χώρα τη διετία 2022-2023 εξαιτίας της συνδυαστικής επίπτωσης της κρίσης κόστους ζωής και της ανεπαρκούς αύξησης των ονομαστικών μισθών. Αντίθετη με την Ελλάδα είναι η πορεία των μέσων ετήσιων πραγματικών μισθών στο σύνολο της ΕΕ, οι οποίοι συνολικά το διάστημα 2009-2024 έχουν σημειώσει αύξηση της τάξης του 6,6%. Ως αποτέλεσμα της εξέλιξης αυτής είναι ο μέσος ετήσιος πραγματικός μισθός στη χώρα μας να αντιστοιχεί πλέον (2024) στο 52% του μέσου ευρωπαϊκού, όταν το 2019 αντιστοιχούσε στο 52,2% και το 2009 στο 82,5%.

Διάγραμμα 3.10: Εξέλιξη μέσων ετήσιων πραγματικών μισθών και ημερομισθίων στην Ελλάδα και στην ΕΕ (2009-2024, σε ευρώ, 2009:100)

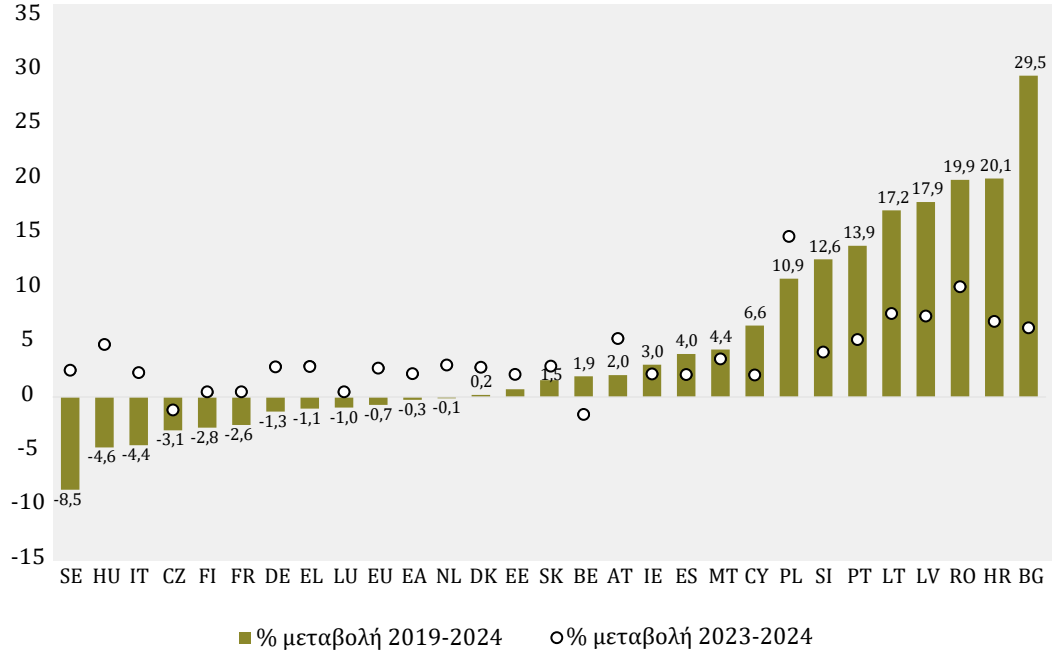
Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 31.03.2025) (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Σημείωση: Αποπληθωρισμένα στοιχεία με τον ΕνΔΤΚ (έτος βάσης 2015).

Το Διάγραμμα 3.11 εξειδικεύει περισσότερο τα παραπάνω στοιχεία, παρουσιάζοντας τη μεταβολή του μέσου ετήσιου πραγματικού μισθού κατά τις περιόδους 2019-2024 και 2023-2024 στο σύνολο των κρατών-μελών της ΕΕ. Από τα στοιχεία του διαγράμματος φαίνεται ότι η Ελλάδα συγκαταλέγεται μεταξύ των 12 χωρών της ΕΕ που την περίοδο 2019-2024 εμφάνισαν πτώση των μέσων ετήσιων πραγματικών μισθών, καταγράφοντας την όγδοη μεγαλύτερη.

Στον αντίποδα, το ίδιο διάστημα η μεγαλύτερη αύξηση του εν λόγω δείκτη σημειώθηκε σε οικονομίες της ανατολικής Ευρώπης και των Βαλκανίων, εξέλιξη που υποδεικνύει ότι, σε αντίθεση με τη χώρα μας, στις συγκεκριμένες οικονομίες παρατηρείται τα τελευταία έτη μια δυναμική σύγκλισης του βιοτικού επιπέδου των εργαζομένων με τον αντίστοιχο ευρωπαϊκό μέσο όρο. Ειδικότερα, τη μεγαλύτερη άνοδο των μέσων ετήσιων πραγματικών μισθών επέδειξαν η Βουλγαρία (29,5%), η Κροατία (20,1%) και η Ρουμανία (19,9%), ενώ εξίσου σημαντική ενίσχυση των πραγματικών αποδοχών των μισθωτών σημειώθηκε την ίδια περίοδο και σε χώρες της Βαλτικής, όπως στη Λετονία (17,9%) και στη Λιθουανία (17,2%).

Διάγραμμα 3.11: Ποσοστιαία μεταβολή μέσων ετήσιων πραγματικών μισθών και ημερομισθίων στα κράτη-μέλη της ΕΕ (2019-2024 και 2023-2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 31.03.2025) (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Σημείωση: Αποπληθωρισμένα στοιχεία με τον ΕνΔΤΚ (έτος βάσης 2015).

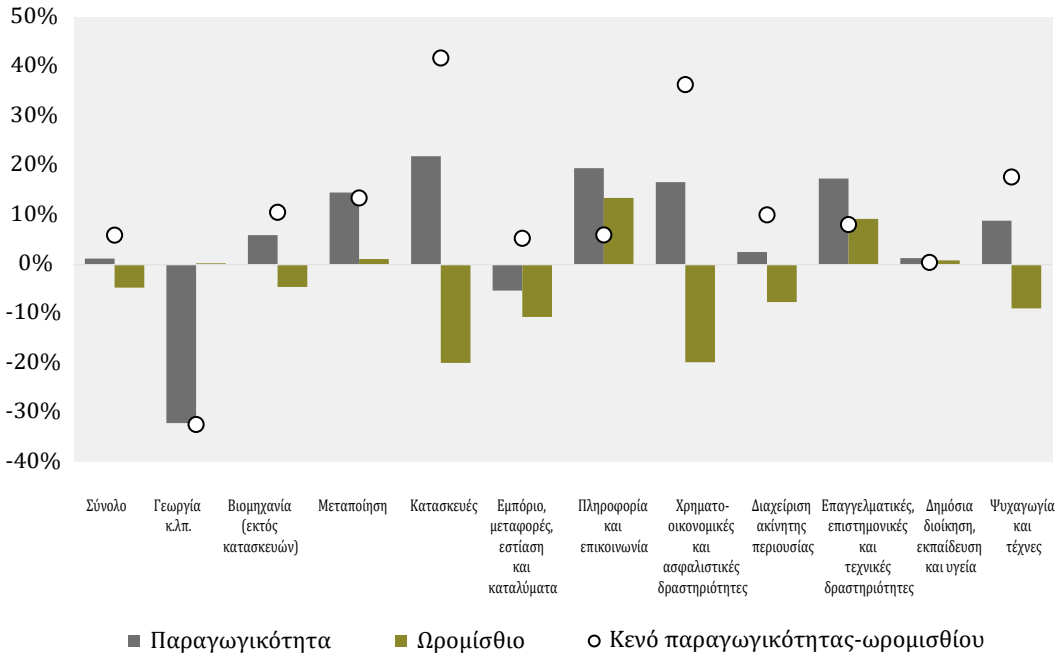
Όσον αφορά τέλος την περίοδο 2023-2024, στη χώρα μας ο μέσος ετήσιος πραγματικός μισθός αυξήθηκε κατά 2,9%, εξέλιξη που τροφοδοτήθηκε, μεταξύ άλλων, από την ενίσχυση του μέσου ονομαστικού μισθού κατά 6% και τη σχετική αποκλιμάκωση του πληθωρισμού. Θετική εξέλιξη αποτελεί επίσης το γεγονός ότι, αν και οριακά, η αύξηση αυτή ήταν υψηλότερη από την αντίστοιχη στον μέσο όρο της ΕΕ (2,7%).

Αναφορικά με τη σχέση παραγωγικότητας της εργασίας και μισθών, οι εξελίξεις ήταν αρνητικές για τη μισθωτή εργασία, καθώς η εξέλιξη των ωρομισθίων δεν ακολούθησε αυτήν της παραγωγικότητας. Συγκεκριμένα, η επενδυτική δραστηριότητα των τελευταίων ετών[30] είχε ως αποτέλεσμα μια ήπια ενίσχυση της παραγωγικότητας της εργασίας, η οποία μεταξύ 2019 και 2024 αυξήθηκε κατά 1,2% σε πραγματικούς όρους (Διάγραμμα 3.12). Σε κλαδικό επίπεδο, η παραγωγικότητα ενισχύθηκε θεαματικά στον κλάδο των Κατασκευών (52,2%), της Πληροφορίας

30. Βλ. Κεφάλαιο 1.

και επικοινωνίας (20%) και στις Χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες (45,4%), ενώ στη Μεταποίηση και στις Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες, η παραγωγικότητα της εργασίας αυξήθηκε κατά 15% και 17% αντίστοιχα. Η παραγωγικότητα μειώθηκε μόνο στην περίπτωση του αγροτικού τομέα.

Διάγραμμα 3.12: Ποσοστιαία (%) μεταβολή της πραγματικής παραγωγικότητας εργασίας και του μέσου πραγματικού ωρομισθίου ανά κλάδο οικονομικής δραστηριότητας μεταξύ 2019 και 2024 (Ελλάδα, σταθερές τιμές 2015)

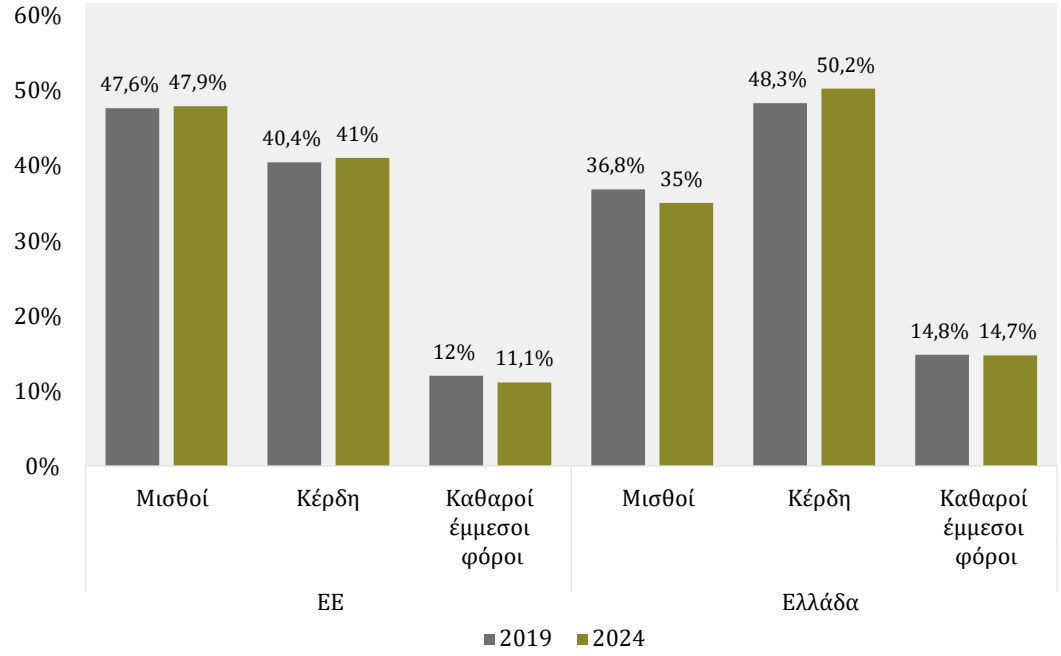
Πηγή: Eurostat (επεξεργασία στοιχείων ΙΝΕ ΓΣΕΕ) (πρόσβαση: 02.05.2025)

Σημείωση: Η παραγωγικότητα έχει υπολογιστεί με βάση τις ώρες εργασίας του συνόλου των απασχολουμένων και το ωρομίσθιο με βάση τις ώρες εργασίας των μισθωτών.

Σε πλήρη αντίθεση, το πραγματικό ωρομίσθιο στο ίδιο διάστημα μειώθηκε στους περισσότερους κλάδους. Στις Κατασκευές και στις Χρηματοοικονομικές και ασφαλιστικές δραστηριότητες μειώθηκε κατά 19,9% και 19,7% αντίστοιχα, στη Μεταποίηση έμεινε στάσιμο, ενώ στον κλάδο του Εμπορίου, μεταφορών, εστίασης και παροχής καταλυμάτων μειώθηκε κατά 10,6%. Συνολικά, το μέσο πραγματικό ωρομίσθιο μειώθηκε κατά 4,7%, δημιουργώντας ένα κενό παραγωγικότητας-ωρομισθίου ύψους 5,9%. Δηλαδή, το μέσο πραγματικό ωρομίσθιο θα μπορούσε να αυξηθεί κατά 5,9% επιπλέον διατηρώντας σταθερή τη διανομή εισοδήματος

μεταξύ μισθών και κερδών. Αυτό όμως που συνέβη είναι η ενίσχυση του μεριδίου κερδών. Το κενό παραγωγικότητας-ωρομισθίου είναι υψηλό στους περισσότερους κλάδους, υπερβαίνοντας στην πλειονότητά τους το 10%. Σημαντικοί κλάδοι όπου το κενό είναι σχετικά μικρό είναι αυτοί στους οποίους το μέσο πραγματικό ωρομίσθιο αυξήθηκε, δηλαδή στους κλάδους της Πληροφορίας και επικοινωνίας και στις Επαγγελματικές, επιστημονικές και τεχνικές δραστηριότητες.

Διάγραμμα 3.13: Μερίδιο μισθών, κερδών και καθαρών έμμεσων φόρων στο ΑΕΠ στην Ελλάδα και στην ΕΕ (2019 και 2024)

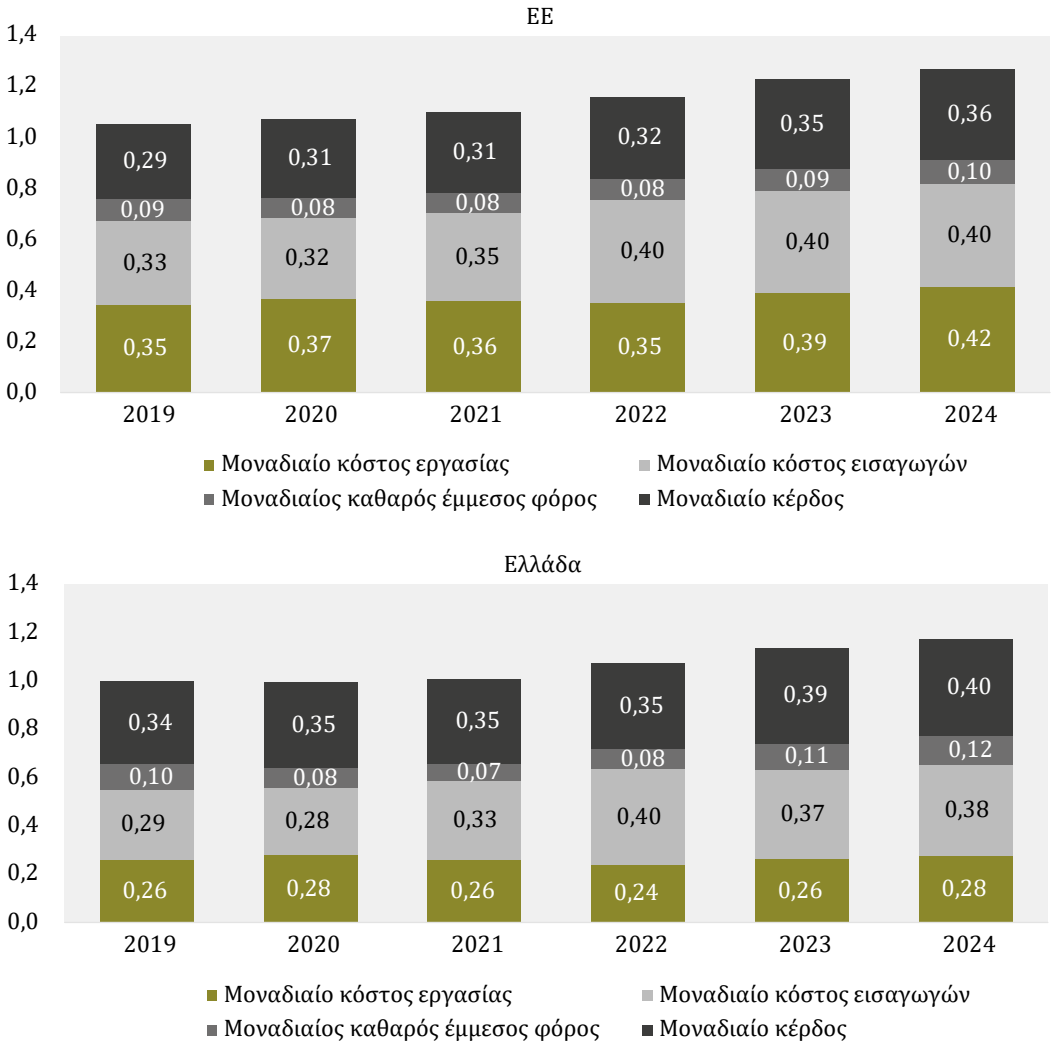

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 23.04.2025)

Η άνιση αυτή διανομή εισοδήματος μεταφράζεται σε περιορισμό του μεριδίου μισθών και αύξηση του μεριδίου κερδών. Όπως αποτυπώνεται στο Διάγραμμα 3.13, την περίοδο 2019-2024 στην ΕΕ παρατηρείται υποχώρηση του μεριδίου καθαρών έμμεσων φόρων και συνακόλουθη αύξηση των μεριδίων κερδών και μισθών. Στην περίπτωση της ελληνικής οικονομίας, το μερίδιο καθαρών έμμεσων φόρων έμεινε σχετικά σταθερό, ενώ υποχώρησε το μερίδιο μισθών κατά 1,8 ποσοστιαίες μονάδες και αυξήθηκε το μερίδιο κερδών κατά τις ίδιες περίπου ποσοστιαίες μονάδες. Σημειώνεται ότι το μερίδιο μισθών στην Ελλάδα το 2019 ήταν 10,8 ποσοστιαίες μονάδες χαμηλότερο από το αντίστοιχο στην ΕΕ, με τη διαφορά να αυξάνεται το 2024 σε 12,9 ποσοστιαίες μονάδες. Επιπλέον, η αυξημένη κερδοφο-

ρία δεν συνεπάγεται αντίστοιχου ύψους επενδύσεις, καθώς η επενδυτική δραστηριότητα στην Ελλάδα βασίζεται σε υπέρμετρο βαθμό στις επενδυτικές χορηγήσεις στο πλαίσιο του Ταμείου Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας.[31]

Διάγραμμα 3.14: Συμβολή των πηγών κόστους στην εξέλιξη του αποπληθωριστή του ΑΕΠ, προσαρμοσμένου στο κόστος εισαγωγών, στην Ελλάδα και στην ΕΕ (2019-2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 13.05.2025) (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

31. Βλ. Κεφάλαιο 1.

Η άνιση εξέλιξη των μισθών και των κερδών αντανακλάται και στη μεταβολή των τιμών. Οι ολιγοπωλιακές δομές σε πολλούς κλάδους της ελληνικής οικονομίας[32] επέτρεψαν την αύξηση του μεριδίου κερδών σε επίπεδο μεγαλύτερο της αύξησης του κόστους των εισαγόμενων προϊόντων και υπηρεσιών. Αποτέλεσμα αυτής της κατάστασης είναι ακόμα και σήμερα, με τη σχετική σταθεροποίηση των τιμών, το μερίδιο του κέρδους στον αποπληθωριστή ΑΕΠ (μοναδιαίο κέρδος) να είναι πολύ υψηλότερο από το προ-πανδημικής κρίσης επίπεδο. Το Διάγραμμα 3.14 καταγράφει την εξέλιξη του αποπληθωριστή ΑΕΠ, προσαρμοσμένου στο κόστος εισαγωγών, στην ΕΕ και στην Ελλάδα. Παρατηρούμε ότι μεταξύ 2019 και 2024 η συμβολή του μοναδιαίου κόστους εργασίας, του μοναδιαίου κέρδους και του μοναδιαίου κόστους εισαγωγών στην ΕΕ ήταν παρόμοια, καθώς καθένας από αυτούς τους παράγοντες αυξήθηκε κατά 0,7 μονάδες. Δηλαδή υπήρξε συμμετρική συμμετοχή και των τριών παραγόντων στην αύξηση του επιπέδου των τιμών.

Στην Ελλάδα το μοναδιαίο κόστος εργασίας το 2024 ανήλθε στο επίπεδο του 2020, το οποίο ήταν 0,02 μονάδες υψηλότερο από το αντίστοιχο του 2019. Το μοναδιαίο κόστος εισαγωγών το 2024 ήταν 0,09 μονάδες μεγαλύτερο από το 2019, ενώ το μοναδιαίο κέρδος ήταν 0,06 μονάδες υψηλότερο στο ίδιο διάστημα. Πιο σημαντικό είναι ότι, με εξαίρεση το 2022, το μεγαλύτερο μέρος του αποπληθωριστή ΑΕΠ προσδιορίζεται από τα κέρδη (0,4 μονάδες το 2024), ακολουθούμενο από το κόστος εισαγωγών (0,38 μονάδες το ίδιο έτος), ενώ το μισθολογικό κόστος είναι μόλις ο τρίτος προσδιοριστικός παράγοντας στην εξέλιξη των τιμών.

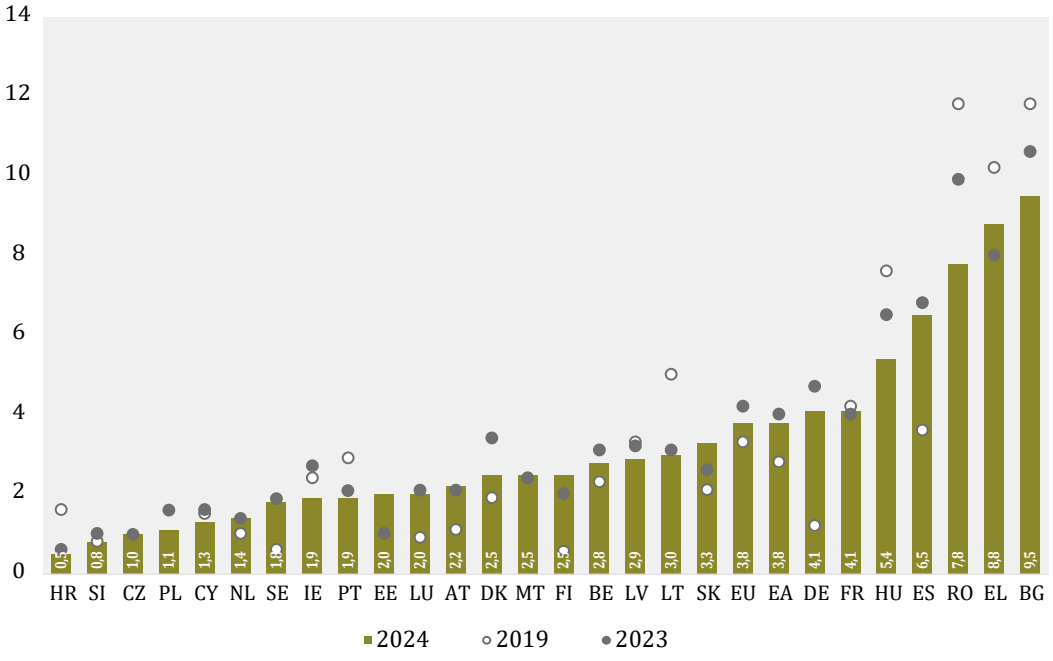
3.4 Οι συνθήκες διαβίωσης των εργαζομένων το 2024

Παρά τη βελτίωση των βασικών ποσοτικών δεικτών της αγοράς εργασίας, η μειωμένη αγοραστική δύναμη μεγάλου τμήματος των εργαζομένων συνεχίζει να επηρεάζει αρνητικά τις συνθήκες διαβίωσης στη χώρα μας. Η διαπίστωση αυτή επιβεβαιώνεται στο Διάγραμμα 3.15 το οποίο αποτυπώνει το ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης των μισθωτών στα κράτη-μέλη της ΕΕ. Από τα στοιχεία βλέπουμε ότι το 2024 το ποσοστό αυτό στη χώρα μας ανήλθε στο 8,8%, έναντι 8% το 2023 και 3,8% στο σύνολο της ΕΕ. Αν και χαμηλότερο του αντίστοιχου το 2019 (10,2%), το συγκεκριμένο ποσοστό είναι το δεύτερο υψηλότερο στην ΕΕ, με την Ελλάδα να καταγράφει καλύτερη επίδοση μόνο σε σύγκριση με τη Βουλγαρία (9,5%) και να υπολείπεται άλλων οικονομιών της περιφέρειας (π.χ. Ισπανία, Πορτογαλία και Κύπρος), αλλά και χωρών της ανατολικής Ευρώπης, όπως η Ρουμανία (7,8%), η Ουγγαρία (5,4%) και η Σλοβακία (3,3%).

32. *Βλ. Theodoropoulou et al. (2024).*

Στον Πίνακα 3.1 παρουσιάζονται στοιχεία για την εξέλιξη του συγκεκριμένου δείκτη σε επιλεγμένες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού και του πληθυσμού. Παρατηρούμε ότι όσον αφορά το σύνολο των εργαζομένων το ποσοστό αυτό διαμορφώθηκε το 2024 στο 9,1%, ενώ για τους εργαζομένους πλην μισθωτών στο 9,6% και για τους ανέργους στο 41%. Τέλος, για τους συνταξιούχους και τα υπόλοιπα μη οικονομικά ενεργά άτομα το ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης το 2024 ανήλθε στο 9,1% και στο 20,6%, αντίστοιχα. Σημειώνεται ότι σε όλες τις υπό εξέταση επιμέρους πληθυσμιακές ομάδες τα αντίστοιχα ποσοστά σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης στη χώρα μας κατέγραψαν το 2024 αύξηση έναντι του 2023, ενώ ήταν σχεδόν διπλάσια εκείνων στο σύνολο της ΕΕ.

Διάγραμμα 3.15: Ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης μισθωτών στα κράτη-μέλη της ΕΕ (ηλικίες 16 ετών και άνω, 2019, 2023 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 30.04.2025)

Σημείωση: Μη διαθέσιμα στοιχεία για την Ιταλία.

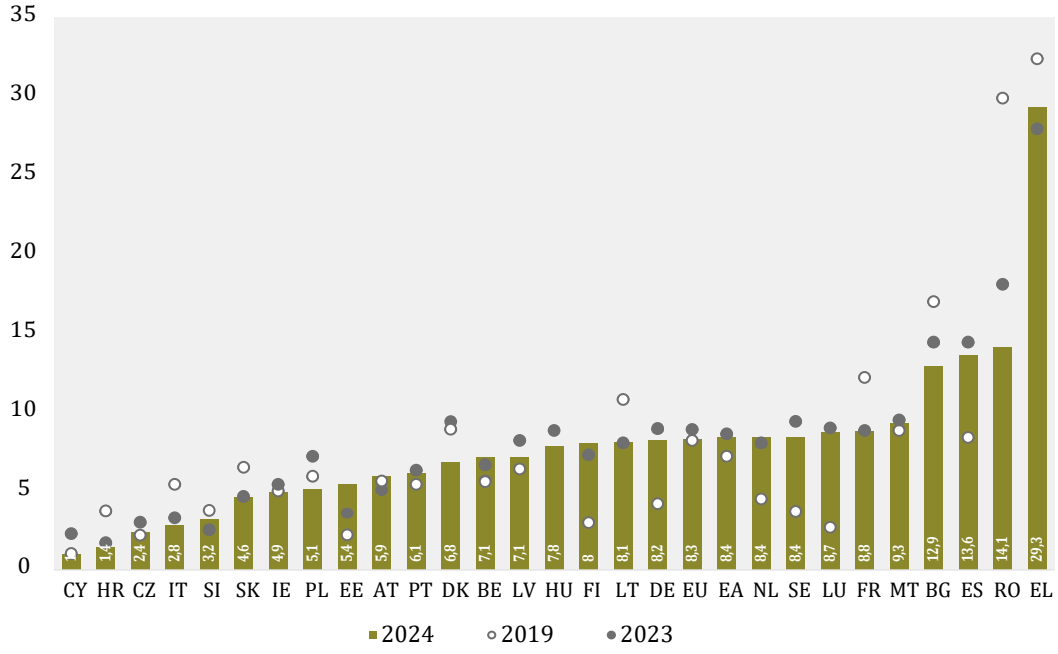
Πίνακας 3.1: Ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης επιλεγμένων κατηγοριών του εργατικού δυναμικού και του πληθυσμού (ηλικίες 16 ετών και άνω)

	EL			EU
	2019	**2023**	**2024**	**2024**
Σύνολο εργαζομένων	10,5	8,2	9,1	3,8
Εργαζόμενοι πλην μισθωτών	11,2	8,6	9,6	3,4
Άνεργοι	38,3	38,3	41,0	23,7
Συνταξιούχοι	9,8	8,3	9,1	4,8
Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί (πλην συνταξιούχων)	18,8	19,6	20,6	10,7

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 30.04.2025)

Το Διάγραμμα 3.16 παρουσιάζει το ποσοστό των μισθωτών που αντιμετωπίζει δυσκολίες να καλύψει μια βασική ανάγκη διαβίωσης, τη δυσκολία δαπάνης ενός μικρού ποσού χρημάτων κάθε εβδομάδα για τον εαυτό του. Παρατηρούμε ότι το ποσοστό των μισθωτών που δήλωναν στην Ελλάδα το 2024 ότι αδυνατούν να ξοδέψουν ένα μικρό ποσό χρημάτων για τον εαυτό τους αυξήθηκε από 27,9% το 2023 στο 29,3%. Αν και χαμηλότερο σε σχέση με το 2019, το ποσοστό αυτό ήταν με διαφορά το υψηλότερο μεταξύ των 27 κρατών-μελών, υπερβαίνοντας μάλιστα κατά 21 ποσοστιαίες μονάδες τον μέσο όρο της ΕΕ.

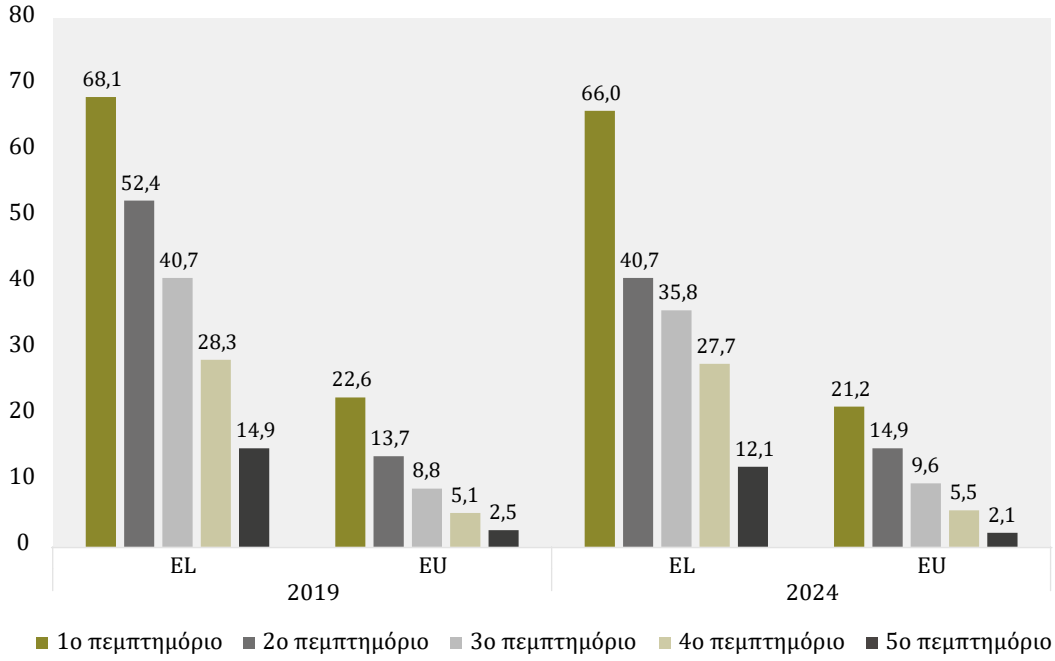
Διάγραμμα 3.16: Ποσοστό μισθωτών που αδυνατούν να δαπανήσουν ένα μικρό ποσό κάθε εβδομάδα για τον εαυτό τους στα κράτη-μέλη της ΕΕ (2019, 2023 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 30.04.2025)

Αξίζει επίσης να αναφέρουμε ότι για τους φτωχότερους μισθωτούς, δηλαδή για εκείνους που ανήκουν στο 1ο πεμπτημόριο της εισοδηματικής κατανομής, το αντίστοιχο ποσοστό το 2024 διαμορφώθηκε στη χώρα μας στο υψηλό 66%, καταγράφοντας μόνο μια σχετικά οριακή βελτίωση έναντι του 2019 (Διάγραμμα 3.17). Ενδεικτικό της οικονομικής δυσπραγίας που αντιμετωπίζουν αρκετοί μισθωτοί στη χώρα μας είναι το γεγονός ότι το ποσοστό όσων ανήκουν στο 2ο πλουσιότερο εισοδηματικό πεμπτημόριο (4ο πεμπτημόριο) και δηλώνουν ότι δεν μπορούν να πραγματοποιήσουν τέτοιου είδους δαπάνες είναι υψηλότερο από το αντίστοιχο ποσοστό των πιο φτωχών μισθωτών στο σύνολο της ΕΕ.

Διάγραμμα 3.17: Ποσοστό μισθωτών που αδυνατούν να δαπανήσουν ένα μικρό ποσό κάθε εβδομάδα για τον εαυτό τους στην Ελλάδα και στην ΕΕ ανά εισοδηματικό πεμπτημόριο (2019 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 30.04.2025)

Μεγάλες αποκλίσεις μεταξύ Ελλάδας και ΕΕ εντοπίζονται όμως και σε άλλες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού (Πίνακας 3.2). Για παράδειγμα, το 2024 το ποσοστό των εργαζομένων πλην μισθωτών, που αντιμετώπιζαν δυσκολίες να ξοδέψουν ένα μικρό ποσό για τον εαυτό τους ανερχόταν στην Ελλάδα στο 31,4% (έναντι μόλις 7,5% στο σύνολο της ΕΕ), ενώ για τους ανέργους στο 61,7%, τιμή σχεδόν διπλάσια από τον μέσο όρο της ΕΕ. Όσον αφορά τους μη οικονομικά ενεργούς πολίτες (πλην συνταξιούχων), το αντίστοιχο ποσοστό ανήλθε το 2024 στο 41,3% (έναντι 16% στην ΕΕ), ενώ πιο χαμηλά, στο 30,4%, διαμορφώθηκε το ίδιο έτος το ποσοστό αυτό για τους συνταξιούχους (έναντι μόλις 9% στην ΕΕ).

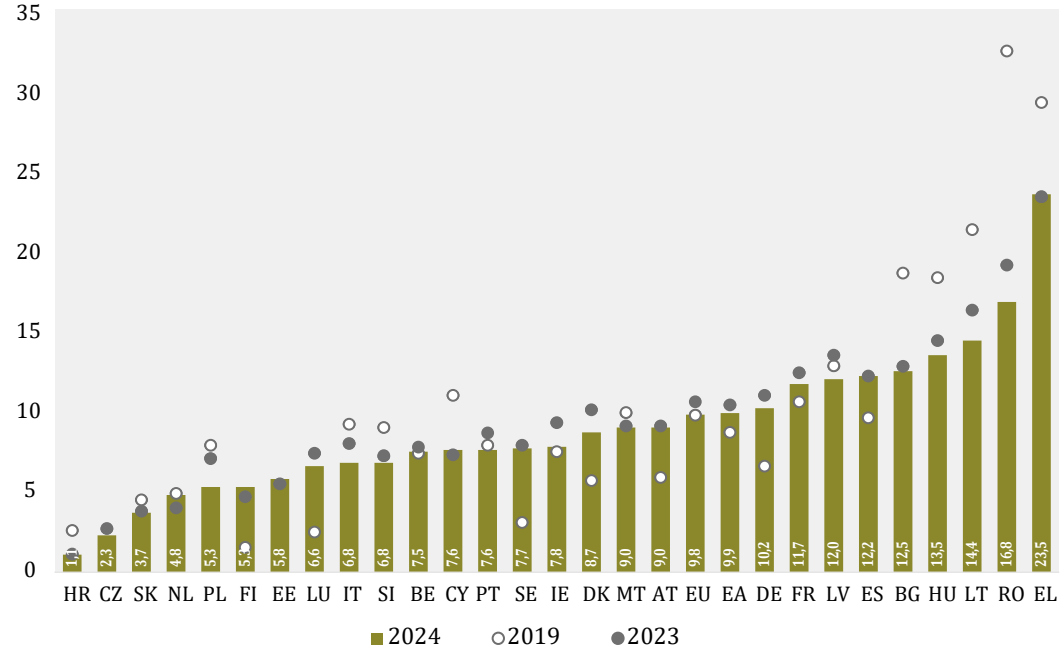
Πίνακας 3.2: Ποσοστό ατόμων που αδυνατούν να δαπανήσουν ένα μικρό ποσό κάθε εβδομάδα για τον εαυτό τους σε επιλεγμένες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού και του πληθυσμού στην Ελλάδα και στην ΕΕ

	EL			EU
	2019	**2023**	**2024**	**2024**
Σύνολο εργαζομένων	33,8	28,8	29,9	8,2
Εργαζόμενοι πλην μισθωτών	36,8	31,3	31,4	7,5
Άνεργοι	67,5	61,3	61,7	32,2
Συνταξιούχοι	33,7	29,8	30,4	9,0
Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί (πλην συνταξιούχων)	47,0	41,8	41,3	16,0

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 01.05.2025)

Ένας δεύτερος προσδιοριστικός παράγοντας του επιπέδου των συνθηκών διαβίωσης είναι η αδυναμία συμμετοχής τακτικά σε δραστηριότητες αναψυχής. Στο Διάγραμμα 3.18 παρατηρούμε ότι το ποσοστό των μισθωτών στη χώρα μας που δήλωνε το 2024 ότι αντιμετώπιζε τέτοια δυσκολία ανήλθε στο 23,5%, με την Ελλάδα, παρά τη μείωση του ποσοστού αυτού συγκριτικά με το 2019, να έχει και σε αυτόν τον δείκτη τη χειρότερη επίδοση στην ΕΕ με διαφορά μάλιστα 6,7 ποσοστιαίων μονάδων από τη δεύτερη χειρότερη επίδοση, την οποία καταγράφει η Ρουμανία.

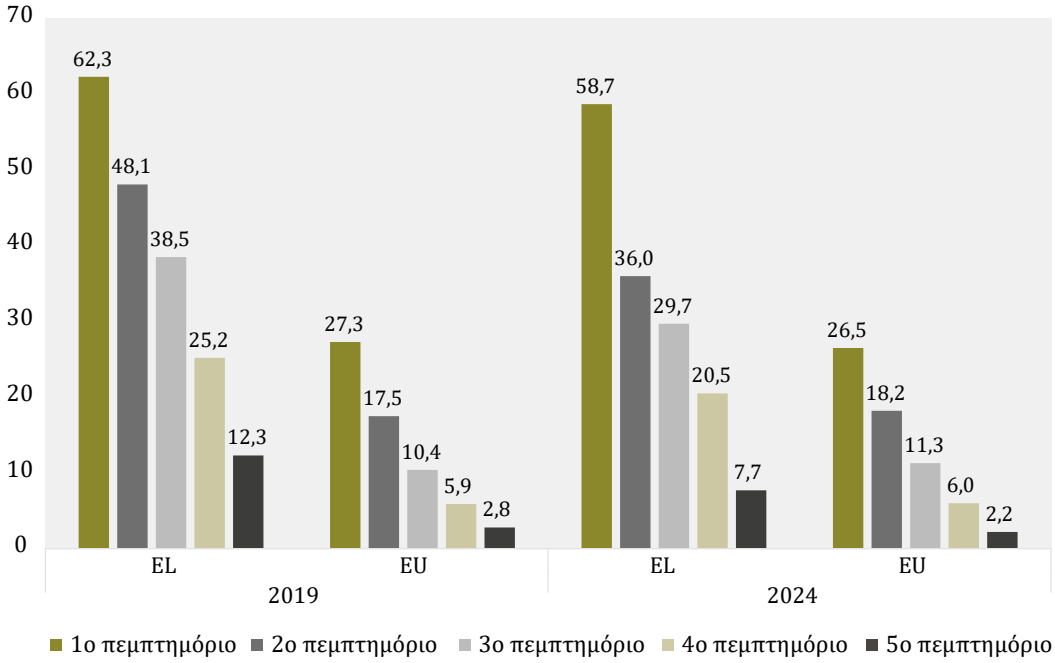
Διάγραμμα 3.18: Ποσοστό μισθωτών που αδυνατούν να συμμετέχουν τακτικά σε δραστηριότητες αναψυχής στα κράτη-μέλη της ΕΕ (2019, 2023 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 30.04.2025)

Για τους φτωχότερους μισθωτούς το ποσοστό αυτό το ίδιο έτος ανήλθε στη χώρα μας στο 58,7% (έναντι 26,5% στην ΕΕ), για όσους ανήκουν στο 2ο και στο 3ο εισοδηματικό πεμπτημόριο στο 36% και στο 29,7% αντίστοιχα, ενώ για τους μισθωτούς με τις υψηλότερες συγκριτικά αποδοχές (4ο και 5ο εισοδηματικό πεμπτημόριο) το ποσοστό αδυναμίας συμμετοχής τακτικά σε δραστηριότητες αναψυχής διαμορφώθηκε στο 20,5% και 7,7%, έναντι 6% και 2,2% στην ΕΕ (Διάγραμμα 3.19).

Διάγραμμα 3.19: Ποσοστό μισθωτών που αδυνατούν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες αναψυχής στην Ελλάδα και στην ΕΕ ανά εισοδηματικό πεμπτημόριο (2019 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 30.04.2025)

Απογοητευτικά, παρά τη μείωσή τους σε σχέση με το 2019, εξακολουθούν να είναι και τα αντίστοιχα ποσοστά για το σύνολο των εργαζομένων στη χώρα μας (Πίνακας 3.3). Στη χειρότερη θέση όσον αφορά τη δυνατότητα συμμετοχής σε τέτοιες δραστηριότητες το 2024 βρίσκονται οι άνεργοι με το αντίστοιχο ποσοστό να διαμορφώνεται στο 56,3% (έναντι 37,4% στην ΕΕ), ακολουθούμενοι από τα μη οικονομικά ενεργά άτομα (πλην συνταξιούχων) και τους εργαζομένους πλην μισθωτών με τα σχετικά ποσοστά να διαμορφώνονται στο 31,7% και στο 24,1% αντίστοιχα.

Πίνακας 3.3: Ποσοστό ατόμων που αδυνατούν να συμμετέχουν σε δραστηριότητες αναψυχής σε επιλεγμένες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού και του πληθυσμού στην Ελλάδα και στην ΕΕ

	EL			EU
	2019	**2023**	**2024**	**2024**
Σύνολο εργαζομένων	29,8	23,3	23,7	9,6
Εργαζόμενοι πλην μισθωτών	31,1	23,2	24,1	8,6
Άνεργοι	60,8	55,4	56,3	37,4
Συνταξιούχοι	21,8	17,8	19,0	9,7
Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί (πλην συνταξιούχων)	33,5	33,1	31,7	16,9

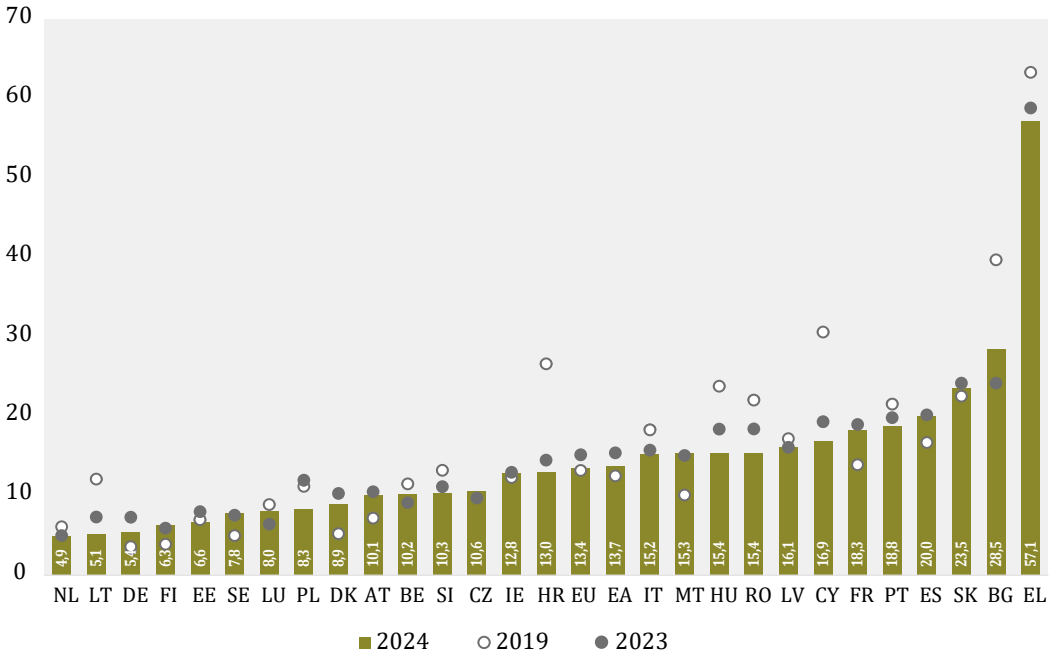
Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 01.05.2025)

Πιο βελτιωμένη είναι η εικόνα που καταγράφεται στην ομάδα των συνταξιούχων, με το ποσοστό όσων δήλωνε το 2024 αδυναμία συμμετοχής τακτικά σε δραστηριότητες αναψυχής να περιορίζεται στο 19%, παραμένοντας όμως σημαντικά υψηλότερο έναντι του αντίστοιχου ποσοστού στο σύνολο της ΕΕ (απόκλιση 9,3 ποσοστιαίων μονάδων).

Ιδιαίτερα διαφωτιστικός σχετικά με τις συνθήκες διαβίωσης των εργαζομένων στη χώρα μας είναι ο δείκτης της υποκειμενικής φτώχειας, που δείχνει το ποσοστό όσων ατόμων δηλώνουν ότι τα βγάζουν πέρα οικονομικά με δυσκολία ή με μεγάλη δυσκολία.[33] Το Διάγραμμα 3.20 καταγράφει τις τιμές του συγκεκριμένου δείκτη όσον αφορά την κατηγορία των μισθωτών στα κράτη-μέλη της ΕΕ τα τελευταία χρόνια. Παρατηρούμε ότι το 2024 το ποσοστό αυτό ανήλθε στην Ελλάδα στο 57,1%, σημειώνοντας μικρή μόνο βελτίωση τόσο έναντι του 2023 (58,8%) όσο και έναντι του 2019 (63,3%). Παρά το γεγονός ότι σε ορισμένες οικονομίες της ΕΕ τα αντίστοιχα ποσοστά σημείωσαν μια σχετική αύξηση την περίοδο 2019-2024, σημαντική είναι η μείωσή τους σε κράτη-μέλη που στο παρελθόν κατέγραφαν πολύ υψηλά ποσοστά (π.χ. Βουλγαρία, Κύπρος, Κροατία). Η εξέλιξη αυτή είχε ως αποτέλεσμα η απόκλιση μεταξύ Ελλάδας και Βουλγαρίας όσον αφορά την τιμή του συγκεκριμένου δείκτη να αυξηθεί από τις 23,6 ποσοστιαίες μονάδες το 2019 στις 28,6 το 2024.

33. Βλ. σχετικά: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Subjective_poverty_statistics

Διάγραμμα 3.20: Ποσοστό υποκειμενικής φτώχειας μισθωτών στα κράτη-μέλη της ΕΕ (ηλικίες 18 και άνω, 2019, 2023 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 30.04.2025)

Μεγάλα ποσοστά υποκειμενικής φτώχειας κατέγραψαν το 2024 και άλλες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού, όπως οι εργαζόμενοι πλην μισθωτών (62,2% στην Ελλάδα, έναντι μόλις 13,6% στην ΕΕ) και οι άνεργοι (84,4% στην Ελλάδα, έναντι 42% στην ΕΕ), ενώ στο σύνολο των απασχολουμένων στη χώρα μας το αντίστοιχο ποσοστό ανήλθε το 2024 στο 58,4% συγκριτικά με 13,5% στο σύνολο της ΕΕ (Πίνακας 3.4). Όσον αφορά τους συνταξιούχους το ποσοστό εκείνων που δήλωναν ότι τα έβγαζαν πέρα με δυσκολία ή μεγάλη δυσκολία ανήλθε το 2024 στο 65,4%, ποσοστό πάνω από τέσσερις φορές υψηλότερο του αντίστοιχου στην ΕΕ, ενώ για όσους βρίσκονταν εκτός εργατικού δυναμικού, πλην των συνταξιούχων, το ποσοστό έφτασε στο 80,2%, έναντι 24,7% στον μέσο όρο της ΕΕ.

Πίνακας 3.4: Ποσοστό υποκειμενικής φτώχειας σε επιλεγμένες κατηγορίες του εργατικού δυναμικού και του πληθυσμού στην Ελλάδα και στην ΕΕ

	EL			EU
	2019	**2023**	**2024**	**2024**
Σύνολο εργαζομένων	64,8	59,1	58,4	13,5
Εργαζόμενοι πλην μισθωτών	68,2	60,1	62,2	13,6
Άνεργοι	87,6	86,7	84,4	42,0
Συνταξιούχοι	64,6	65,9	65,4	14,2
Λοιποί μη οικονομικά ενεργοί (πλην συνταξιούχων)	77,1	78,4	80,2	24,7

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 01.05.2025)

3.5 Οι Συλλογικές Συμβάσεις Εργασίας (ΣΣΕ) κατά το έτος 2024

Από τη συλλογή και την ανάλυση των στοιχείων του Υπουργείου Εργασίας[34] και του Οργανισμού Μεσολάβησης και Διαιτησίας (ΟΜΕΔ),[35] προκύπτει ότι και κατά τη διάρκεια του 2024 δεν σημειώθηκε κάποια σημαντική αλλαγή αναφορικά με την αναμόρφωση του θεσμικού πλαισίου των συλλογικών διαπραγματεύσεων και την αύξηση του αριθμού των ΣΣΕ. Τον Δεκέμβριο του 2024 ψηφίστηκε ο νόμος 5163 για την ενσωμάτωση της Ευρωπαϊκής Οδηγίας 2022/2041 για τους «επαρκείς κατώτατους μισθούς στην ΕΕ»[36] στο εθνικό Δίκαιο, η οποία στο άρθρο 4 προβλέπει ότι τα κράτη-μέλη στα οποία η κάλυψη από συλλογικές διαπραγματεύσεις υπολείπεται του 80% των εργαζομένων, όπως η Ελλάδα, οφείλουν να θεσπίσουν πλαίσιο με τους αναγκαίους και πρόσφορους όρους για τις συλλογικές διαπραγματεύσεις, καθώς και να εκπονήσουν σχέδιο δράσης για την προώθησή τους.

Στην Ελλάδα, έχοντας ως αφετηρία το έτος 2010, πριν την οικονομική κρίση, όπου η κάλυψη των εργαζομένων από ΣΣΕ προσέγγιζε το 100% σύμφωνα και με τον ΟΟΣΑ[37] και παρατηρώντας την ετήσια διαχρονική εξέλιξη των ΣΣΕ από το 2010 έως και το 2024 (Πίνακας 3.5), διαπιστώνεται ότι για περισσότερο από μία δεκαετία ο θεσμός των ελεύθερων συλλογικών διαπραγματεύσεων παραμένει απο-

34. *Βλ. https://ypergasias.gov.gr/category/sillogikes_rythmiseis_ergasias/*

35. *Βλ. https://www.omed.gr/el/syllogikes-rythmiseis και Μαλαγαρδή και Σταμπουλής (2025).*

36. *Το επίσημο κείμενο της Οδηγίας είναι προσβάσιμο στο https://eur-lex.europa.eu/legal- content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020PC0682*

37. *Βλ. https://stats.oecd.org/index.aspx?DataSetCode=CBC*

δυναμωμένος με μικρό αριθμό ΣΣΕ. Ειδικότερα, κατά το 2024 υπογράφηκαν και κυρώθηκαν από το Υπουργείο Εργασίας και Κοινωνικής Ασφάλισης 18 ΣΣΕ κλαδικού ή ομοιοεπαγγελματικού, εθνικού ή τοπικού χαρακτήρα. Εξ αυτών οι 9 είναι εθνικές κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ και οι 9 είναι τοπικές κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ. Για το 2024 έχει υπογραφεί και η Εθνική Γενική Συλλογική Σύμβαση Εργασίας (ΕΓΣΣΕ) μεταξύ των εθνικών κοινωνικών εταίρων, καθώς και 238 επιχειρησιακές ΣΣΕ. Επιπρόσθετα, για τα πληρώματα πλοίων, για τα οποία εφαρμόζονται ειδικές διατάξεις (νόμος 3276/1944), κατά το έτος 2024 ισχύουν οι 4 ομοιοεπαγγελματικές συμβάσεις υποχρεωτικού χαρακτήρα που υπεγράφησαν το 2023 και οι οποίες καλύπτουν το σύνολο των ναυτικών εργαζομένων. Σημειώνεται ότι οι συμβάσεις αυτές κατατίθενται και επικυρώνονται από τον Υπουργό Εμπορικής Ναυτιλίας.

Πίνακας 3.5: Συλλογικές συμβάσεις εργασίας (2010-2024)

Έτος	ΕΓΣΣΕ	Εθνικές κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ	Τοπικές κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ	Επιχειρησιακές ΣΣΕ	Σύνολο	Ποσοστό (%) συμμετοχής επιχειρησιακών συμβάσεων στο σύνολο των ΣΣΕ
2010	1	64	14	227	305	74,43
2011		38	7	170	215	79,07
2012		23	6	976	1005	97,11
2013	1	13	10	409	432	94,68
2014	1	13	5	286	304	94,08
2015	1	11	7	263	281	93,59
2016	1	8	7	318	333	95,50
2017	1	14	6	244	264	92,42
2018	1	22	11	300	333	90,09
2019		15	6	196	217	90,32
2020	1	12	5	174	191	91,10
2021	1	16	9	182	207	87,92
2022	1	18	8	217	243	89,30
2023		12	7	209	228	89,67
2024	1	9	9	238	256	89,67

Πηγή: Υπουργείο Εργασίας (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Ως προς την κάλυψη των εργαζομένων από ΣΣΕ σε επιχειρησιακό επίπεδο, με βάση τις μηνιαίες εκθέσεις του Πληροφοριακού Συστήματος «ΕΡΓΑΝΗ» του έτους 2024, οι 238 νέες επιχειρησιακές ΣΣΕ δυνητικά καλύπτουν 168.161 μισθωτούς, σημειώνοντας αύξηση σε σχέση με το 2023, κατά το οποίο υπογράφηκαν 209 νέες επιχειρησιακές ΣΣΕ, που δυνητικά κάλυπταν 137.171 μισθωτούς. Η συντριπτική πλειονότητα των επιχειρησιακών ΣΣΕ του 2024, δηλαδή 156 επιχειρησιακές συμβάσεις (ποσοστό 66%), οι οποίες δυνητικά καλύπτουν 110.747 μισθωτούς εργαζομένους, διατηρούν αμετάβλητες τις αποδοχές και οι υπόλοιπες 82 επιχειρησιακές συμβάσεις (ποσοστό 34%) προβλέπουν μισθολογικές αυξήσεις και αφορούν 57.414 εργαζομένους.

Σε κλαδικό και ομοιοεπαγγελματικό επίπεδο, κατά τη διάρκεια του 2024, θα πρέπει να σημειωθεί ότι ήταν σε ισχύ συνολικά 43 ΣΣΕ. Δηλαδή, εκτός από τις 18 νέες κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ που υπογράφηκαν το 2024, βρίσκονταν σε ισχύ επιπλέον 25 συλλογικές συμβάσεις παρελθόντων ετών (λόγω της δυνατότητας υπογραφής ΣΣΕ έως και τριετούς διάρκειας), οι οποίες είχαν συναφθεί τα έτη 2022 και 2023 και εξακολουθούν να ισχύουν. Επιπρόσθετα, εάν συνυπολογιστούν και οι 4 ΣΣΕ των ναυτικών, οι οποίες διέπονται από ιδιαίτερο νομοθετικό καθεστώς, οι ΣΣΕ ανέρχονται σε 47 (Πίνακας 3.6).

Πίνακας 3.6: Κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ σε ισχύ το 2024

α/α	Κατηγορία εργαζομένων (κλάδος/επάγγελμα)	Έναρξη	Λήξη
1	Ξενοδοχεία όλης της χώρας	1/1/2023	31/12/2024
2	Ξενοδοχεία Ν. Ηρακλείου (Τοπική κλαδική)	1/4/2023	1/4/2024
3	Ξενοδοχεία Ν. Χανίων (Τοπική κλαδική)	1/1/2023	31/12/2024
4	Ξενοδοχεία Ν. Ρόδου (Τοπική κλαδική)		
5	Μη κύρια τουριστικά καταλύματα	1/1/2024	31/12/2024
6	Τουριστικά και επισιτιστικά καταστήματα (εστιατόρια καφενεία)	1/3/2023	28/2/2025
7	Ηλεκτροτεχνίτες ξενοδοχείων	1/1/2023	31/12/2024
8	Επισιτιστικά Ρόδου	1/4/2023	1/4/2025
9	Τουριστικά γραφεία	9/5/2023	8/5/2025
10	Επαγγελματίες Μήλου	1/4/2024	31/3/2025
11	Ξένες αεροπορικές εταιρείες	1/1/2024	31/12/2026
12	Πυροσβέστες συμβασιούχοι πενταετούς υποχρέωσης Π.Ο.ΠΥ.ΣΥ.Π	27/6/2023	31/12/2024

13	Ποντοπόρα φορτηγά πλοία	1/1/2023	31/12/2024
14	Τράπεζες-ΟΤΟΕ	1/1/2022	31/12/2024
15	Τεχνικοί ραδιοφώνου (Ε.Τ.Ε.Ρ) εργαζόμενοι στην Ένωση Ιδιοκτητών Ραδιοφωνικών Σταθμών Αθηνών (Ε.Τ.Ι.Ρ.Α)	21/12/2021	20/12/2024
16	Πρακτορειακές επιχειρήσεις μέλη της Διεθνούς Ναυτικής Ένωσης (Δ.Ν.Ε.)	1/6/2022	31/12/2024
17	Ηλεκτρολόγοι ηλεκτρολογικών καταστημάτων-μελών ΠΟΣΕΗ	1/5/2023	31/12/2024
18	Οδηγοί ταξί Ρόδου	1/4/2024	31/10/2025
19	Ξεναγοί Κρήτης και Σαντορίνης	1/8/2024	31/12/2026
20	Οδηγοί τουριστικών λεωφορείων Κρήτης	30/3/2024	30/3/2027
21	Οδηγοί τουριστικών λεωφορείων Κω	31/3/2024	1/5/2025
22	Οδηγοί τουριστικών λεωφορείων Ρόδου	1/1/2024	31/12/2026
23	Ξεναγοί Ρόδου	1/1/2022	31/12/2024
24	Ξεναγοί Βορείου Ελλάδος	1/3/2024	2/3/2025
25	Ξεναγοί Αθηνών και Πειραιώς	1/6/2024	31/5/2027
26	Ξεναγοί Κέρκυρας	13/1/2023	31/12/2024
27	Ξεναγοί Πάτμου	1/1/2023	31/12/2025
28	Ναυπηγοεπισκευαστικές εργασίες	1/4/2024	30/6/2025
29	Ζαχαρώδη προϊόντα (εργαστήρια) όλης της χώρας	1/1/2024	31/12/2025
30	Ζαχαρώδη προϊόντα (βιομηχανίες και βιοτεχνίες) όλης της χώρας	1/1/2023	31/12/2025
31	Αρτοποιεία	6/3/2023	5/3/3025
32	Πετρελαιοειδή	1/4/2023	31/3/2026
33	Καπνοβιομηχανίες	1/1/2023	31/12/2024
34	Οικοδόμοι	1/4/2022	30/9/2024
35	Ναυτιλιακά πρακτορεία και επιχειρήσεις όλης της χώρας	1/6/2022	31/12/2024
36	Ασφαλιστικές επιχειρήσεις ιδιωτικού τομέα (Δ.Α. Κλαδική)	1/1/2023	31/12/2024
37	Δημοτικές επιχειρήσεις Ύδρευσης και Αποχέτευσης	1/1/2024	31/12/2025

38	Αισθητικοί σε επιχειρήσεις καλλυντικών – σύμβουλοι ομορφιάς	1/6/2024	31/5/2026
39	Ηθοποιοί (ΣΕΗ) Εθνικού Θεάτρου		
40	Έκτακτοι αρχαιολόγοι (ΣΕΚΑ)	24/9/2021	23/9/2024
41	Τεχνικοί ιδιωτικών τηλεοπτικών σταθμών	9/6/2023	9/6/2024
42	Τεχνικοί κινηματογράφου και τηλεόρασης	3/12/2024	3/12/2027
43	Συντάκτες Δημοσίου	1/1/2024	31/12/2025
44	Πληρώματα πορθμείων εσωτερικού	1/2/2023	31/1/2025
45	Πληρώματα ακτοπλοϊκών επιβατηγών πλοίων	1/1/2023	31/12/2024
46	Πληρώματα μεσογειακών και τουριστικών επιβατηγών πλοίων	1/1/2023	31/12/2024
47	Πληρώματα ρυμουλκών	1/1/2023	31/12/2024

Οι 47 κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ που βρίσκονται σε ισχύ εκτιμάται ότι καλύπτουν δυνητικά περίπου 711.500 εργαζομένους, δηλαδή περίπου το 28% του συνόλου των μισθωτών εργαζομένων (2.519.726 άτομα).[38] Τα δεδομένα αυτά προκύπτουν από τα στοιχεία που χορηγήθηκαν από τα συνδικάτα και τους εκπροσώπους των συνδικαλιστικών οργανώσεων σε συνδυασμό με τον αριθμό των μισθωτών του ιδιωτικού τομέα, όπως έχει αποτυπωθεί στο Πληροφοριακό Σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ» του έτους 2024.[39]

Ωστόσο, είναι κρίσιμο να επισημανθεί ότι το πραγματικό ποσοστό κάλυψης των εργαζομένων από κλαδικές και ομοιοεπαγγελματικές ΣΣΕ μειώνεται ακόμα περισσότερο, εάν ληφθεί υπόψη ότι από το σύνολο των 47 ΣΣΕ, μόνο 7 συλλογικές συμβάσεις έχουν κηρυχτεί γενικά υποχρεωτικές, δηλαδή υποχρεωτικά εφαρμοστέες σε όλους τους εργαζομένους από το σύνολο των επιχειρήσεων του κλάδου ή του επαγγέλματος. Οι ΣΣΕ αυτές αφορούν ξενοδοχεία, τουριστικά και επισιτιστικά καταστήματα, ιδιωτική ασφάλιση και πληρώματα πλοίων (ναυτικά επαγγέλματα) και καλύπτουν περίπου 502.630 εργαζομένους (20% του συνόλου των μισθωτών εργαζομένων).

38. «ΕΡΓΑΝΗ»: Ετήσιο Ειδικό Τεύχος 2024.

39. Πληροφοριακό Σύστημα «ΕΡΓΑΝΗ».

Κεφάλαιο 4
Περιφερειακές αποκλίσεις στην Ελλάδα της πολυκρίσης

4.1 Εισαγωγή

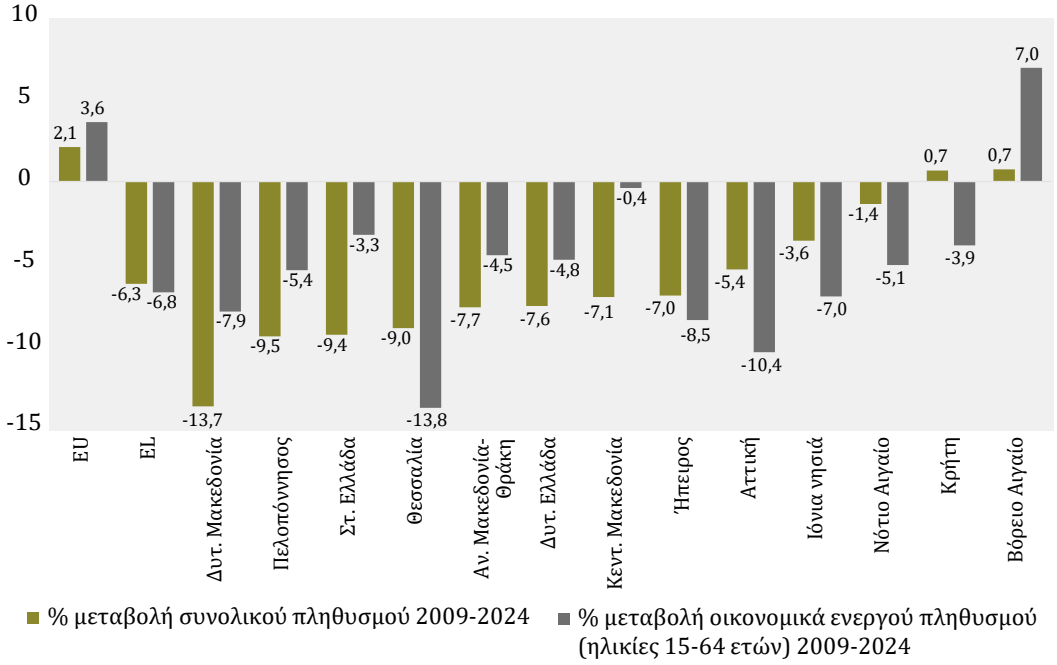
Ένα ζήτημα το οποίο έχει αρχίσει τελευταία να επανέρχεται στο επίκεντρο του δημόσιου και του επιστημονικού προβληματισμού είναι αυτό της περιφερειακής ανάπτυξης. Η αλληλουχία των κρίσεων που έχουν ξεσπάσει τα τελευταία δεκαπέντε χρόνια και ο ετερογενής αντίκτυπός τους, σε συνδυασμό με τους πολυεπίπεδους μετασχηματισμούς που αναπόφευκτα προκαλούν τα σύγχρονα megatrends (κλιματική κρίση, αυτοματοποίηση, μετανάστευση, μεταβολές στο παραγωγικό υπόδειγμα των οικονομίων), έχουν ήδη αφήσει το αποτύπωμά τους στην αναπτυξιακή δυναμική των περιφερειών, επιδρώντας ανισομερώς στη δημογραφική τους εξέλιξη, στη διάρθρωση και την ανθεκτικότητα του παραγωγικού τους συστήματος, στο επίπεδο του εισοδήματος, στις συνθήκες απασχόλησης και διαβίωσης των πολιτών τους. Στο πλαίσιο αυτό, θεωρούμε εξαιρετικά κρίσιμο να αναχθεί το ζήτημα της ισόρροπης χωρικής ανάπτυξης της χώρας σε βασικό στρατηγικό στόχο και προτεραιότητα των δημόσιων πολιτικών, ώστε να περιοριστούν οι περιφερειακές ανισότητες, να ενισχυθεί η ανθεκτικότητα των περιφερειών έναντι των σύγχρονων προκλήσεων και να διασφαλιστεί έτσι μια διαδικασία πιο συμπεριληπτικής και πιο διατηρήσιμης και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης. Στην ανάλυση που ακολουθεί παραθέτουμε μια σειρά εμπειρικών ευρημάτων που στοιχειοθετούν το εύρος των αποκλίσεων που υπάρχουν σε ορισμένους βασικούς αναπτυξιακούς δείκτες και δείκτες ευημερίας μεταξύ των περιφερειών.

4.2 Δημογραφική εξέλιξη και οικονομική δραστηριότητα

Μια ιδιαίτερα ανησυχητική εξέλιξη για τις αναπτυξιακές προοπτικές της ελληνικής οικονομίας και των περιφερειών της είναι η μείωση του πληθυσμού στη χώρα μας. Είναι χαρακτηριστικό ότι στο σύνολο της επικράτειας ο πληθυσμός τα χρόνια της πολυκρίσης (2009-2024) μειώθηκε κατά 6,3%, από 11,1 εκατ. κατοίκους το 2009 σε 10,4 εκατ. το 2024 (Διάγραμμα 4.1).

Αντίστοιχα ανησυχητική μείωση παρουσίασε και ο οικονομικά ενεργός πληθυσμός της χώρας, το ύψος του οποίου μειώθηκε την ίδια περίοδο κατά 6,8% ή 335,7 χιλ. άτομα. Η σημαντική αυτή πληθυσμιακή συρρίκνωση δεν σχετίζεται απλώς και μόνο με την τάση φυσικής δημογραφικής γήρανσης της χώρας που καταγράφεται τα τελευταία χρόνια ως απόρροια του αρνητικού ισοζυγίου γεννήσεων και θανάτων. Μπορεί να θεωρηθεί, μεταξύ άλλων, και ως το αναμενόμενο αποτέλεσμα της βαθιάς οικονομικής κρίσης που βίωσε η Ελλάδα την προηγούμενη δεκαετία, η οποία μειώνοντας το πραγματικό διαθέσιμο εισόδημα των πολιτών, ενίσχυσε το αίσθημα αβεβαιότητας και ανασφάλειας για το μέλλον, προκαλώντας την υποχώρηση του δείκτη γεννητικότητας και την αύξηση των ροών μετανάστευσης προς το εξωτερικό.

Διάγραμμα 4.1: Ποσοστιαία μεταβολή πληθυσμού και εργατικού δυναμικού (2009-2024)

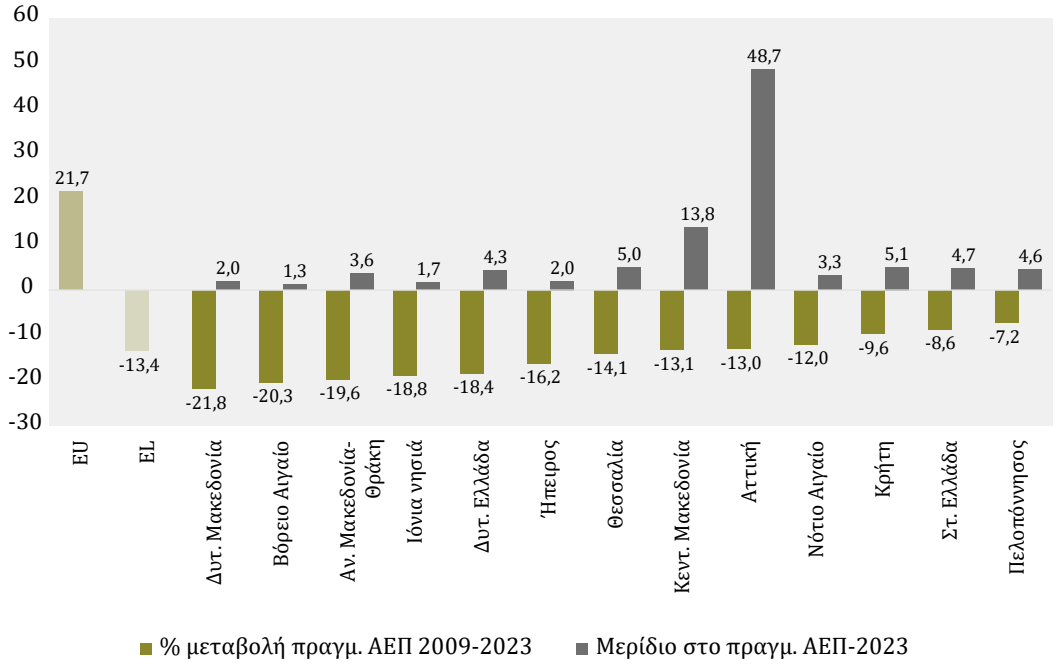
Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 15.06.2025) (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Φθίνουσα δημογραφική εξέλιξη κατέγραψε το ίδιο διάστημα το σύνολο σχεδόν των περιφερειών της χώρας. Ειδικότερα, τη μεγαλύτερη ποσοστιαία μείωση πληθυσμού εμφάνισαν οι περιφέρειες Δυτικής Μακεδονίας (-13,7%), Πελοποννήσου (-9,5%), Στερεάς Ελλάδας (-9,4%) και Θεσσαλίας (-9%), ακολουθούμενες από τις περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, Δυτικής Ελλάδας, Κεντρικής Μακεδονίας και Ηπείρου, οι οποίες εμφάνισαν μείωση πληθυσμού 7% και άνω. Μικρότερη δημογραφική συρρίκνωση κατέγραψαν οι περιφέρειες Αττικής (-5,4%), Ιονίων Νήσων (-3,6%) και Νοτίου Αιγαίου (1,4%), ενώ οριακή αύξηση πληθυσμού (0,7%) παρατηρήθηκε στις περιφέρειες Κρήτης και Βορείου Αιγαίου.

Αξιοσημείωτη ήταν το ίδιο διάστημα και η μείωση του εργατικού δυναμικού σε περιφερειακό επίπεδο. Τη μεγαλύτερη ποσοστιαία πτώση εμφάνισε η Περιφέρεια Θεσσαλίας (-13,8%), μεταβολή που μεταφράζεται σε μείωση ενεργού πληθυσμού κατά 44,6 χιλ. άτομα. Εξίσου μεγάλη συρρίκνωση εργατικού δυναμικού καταγράφηκε και στις περιφέρειες Αττικής (-10,4%), Ηπείρου (-8,5%), Δυτικής Μακεδονίας (-7,9%) και Ιονίων Νήσων (-7%), ενώ σχετικά πιο περιορισμένη ήταν η μείωση του ενεργού πληθυσμού, μεταξύ άλλων, στις περιφέρειες Πελοποννήσου (-5,4%), Νοτίου Αιγαίου (-5,1%) και Δυτικής Ελλάδας (-4,8%). Αξίζει να σημειωθεί

ότι η μοναδική περιφέρεια της χώρας που σημείωσε αύξηση τόσο του πληθυσμού όσο και του εργατικού δυναμικού ήταν η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

Διάγραμμα 4.2: Ποσοστιαία μεταβολή ΑΕΠ και ποσοστό συμμετοχής στο συνολικό ΑΕΠ της οικονομίας ανά περιφέρεια

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 05.06.2025) (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Σημείωση: Στοιχεία αποπληθωρισμένα με τον αποπληθωριστή ΑΕΠ.

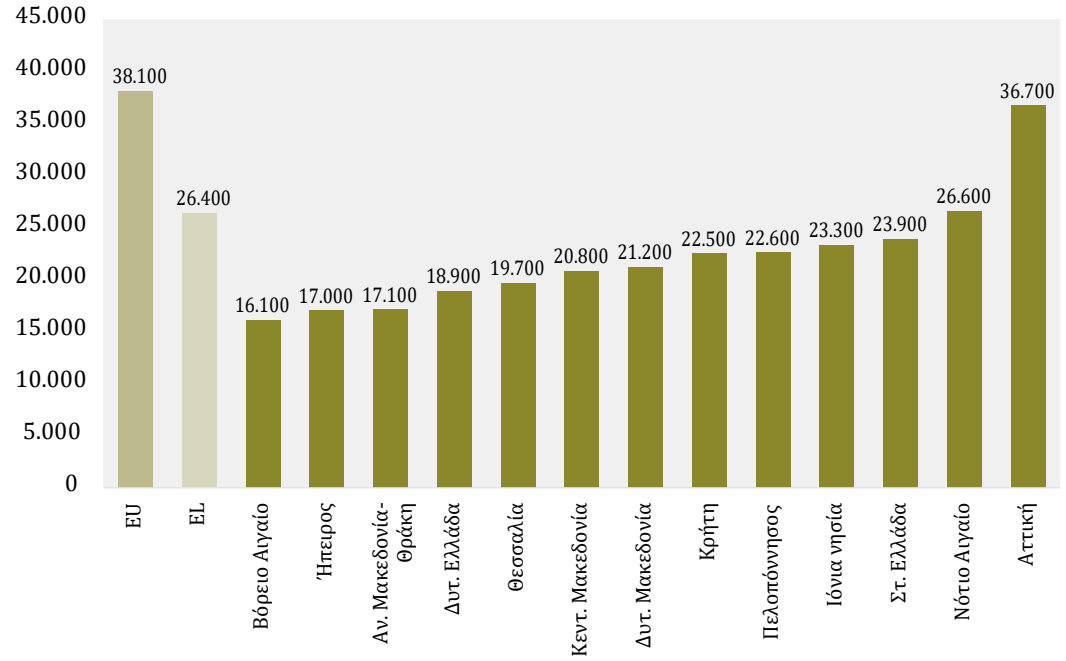
Παράλληλα με την πληθυσμιακή μείωση σημαντικό είναι και το οικονομικό κόστος που επωμίστηκαν οι περιφέρειες της χώρας την περίοδο 2009-2024. Το Διάγραμμα 4.2 επιχειρεί να αποτυπώσει μια πτυχή του κόστους αυτού, καταγράφοντας την ποσοστιαία μεταβολή του πραγματικού ΑΕΠ ανά περιφέρεια της Ελλάδας την περίοδο 2009-2024. Παρατηρούμε ότι συγκριτικά με το 2009, το ΑΕΠ της Περιφέρειας Δυτικής Μακεδονίας το 2023 ήταν, σε τιμές του 2020, χαμηλότερο κατά 21,8%. Αξιοσημείωτη όμως πτώση της οικονομικής δραστηριότητας παρατηρείται και στην πλειονότητα των υπόλοιπων περιφερειών. Μετά τη Δυτική Μακεδονία, τη μεγαλύτερη υποχώρηση πραγματικού ΑΕΠ κατέγραψαν οι περιφέρειες Βορείου Αιγαίου (-20,3%), Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης (-19,6%), Ιονίων Νήσων (-18,8%), Δυτικής Ελλάδας (-18,4%) και Ηπείρου (-16,2%), ενώ η Πελοπόννησος, η Στερεά Ελλάδα και η Κρήτη το 2023 εμφάνισαν τη μικρότερη, μεταξύ

των περιφερειών της χώρας, μείωση του επιπέδου οικονομικής δραστηριότητας συγκριτικά με την προ κρίσης περίοδο (2009).

Τα στοιχεία του Διαγράμματος 4.2 απεικονίζουν επίσης και την ιδιαίτερα ασύμμετρη, σε περιφερειακό επίπεδο, αναπτυξιακή δυναμική της χώρας μας, με δεδομένο ότι το 2023 στην Περιφέρεια Αττικής συγκεντρωνόταν το ήμισυ σχεδόν (48,7%) του συνόλου της οικονομικής δραστηριότητας της ελληνικής οικονομίας. Στον αντίποδα, ιδιαίτερα μικρή συμβολή στο ΑΕΠ της χώρας είχαν το 2023 οι περιφέρειες Βορείου Αιγαίου, Ιονίων Νήσων, Δυτικής Μακεδονίας και Ηπείρου με το παραγόμενο προϊόν τους να μην ξεπερνά το 2% του συνόλου της οικονομίας.

Οι έντονες ανισότητες μεταξύ των περιφερειών της χώρας, αλλά και η συνολική αναπτυξιακή υστέρησή τους αποτυπώνονται και στα στοιχεία του Διαγράμματος 4.3 που δείχνει σε όρους PPS το ύψος τού κατά κεφαλήν εισοδήματος κάθε περιφέρειας σε σύγκριση με εκείνο του συνόλου της χώρας και της ΕΕ. Βλέπουμε ότι το 2023 και οι 13 περιφερειακές ενότητες της Ελλάδας εμφάνισαν κατά κεφαλήν ΑΕΠ σε όρους PPS χαμηλότερο από εκείνο του μέσου όρου της ΕΕ. Οι πιο φτωχές περιφέρειες της χώρας ήταν το Βόρειο Αιγαίο, η Ήπειρος και η Ανατολική Μακεδονία – Θράκη, στις οποίες το μέσο ΑΕΠ ανά κάτοικο κυμάνθηκε μεταξύ 16.100 και 17.100 PPS, επίπεδα που αντιστοιχούν μόλις στο 43,9% και 46,6% εκείνου της Περιφέρειας Αττικής, η οποία κατέγραψε το 2023 το υψηλότερο περιφερειακό κατά κεφαλήν εισόδημα (36.700 PPS). Αξίζει να τονιστεί ότι, αν εξαιρέσουμε την Αττική και το Νότιο Αιγαίο, στις υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας το ΑΕΠ ανά κάτοικο σε όρους PPS ήταν χαμηλότερο του μέσου όρου της οικονομίας. Συγκεκριμένα, στη Δυτική Ελλάδα κυμάνθηκε στο 71,6% της χώρας, στη Θεσσαλία στο 74,6%, ενώ στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας, που καταγράφει σε όρους PPS το τρίτο υψηλότερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ, στο 90,5%.

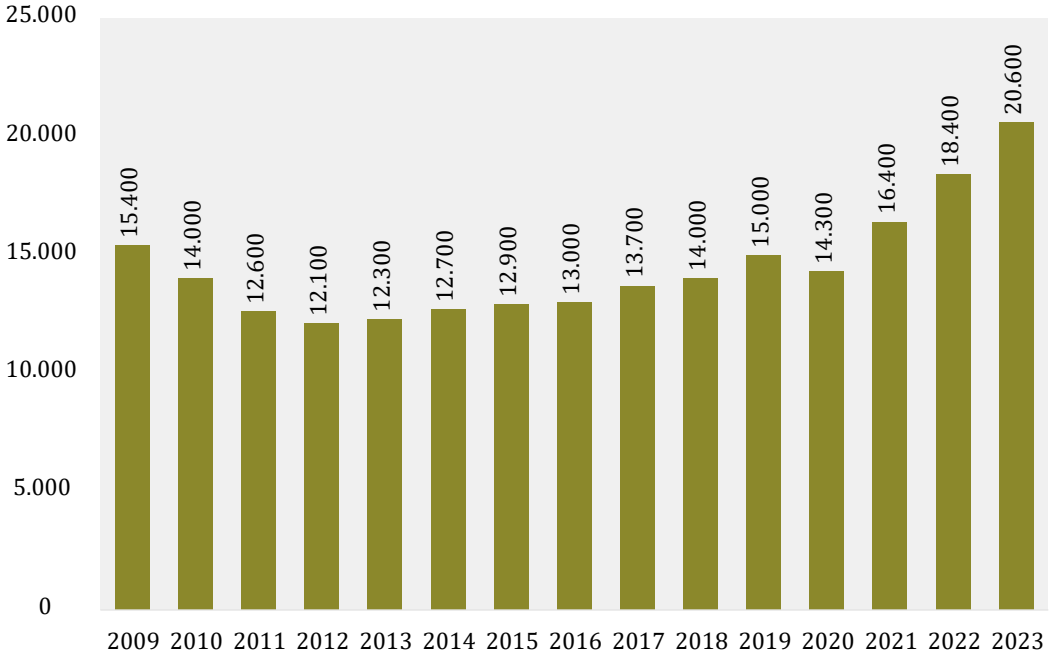
Διάγραμμα 4.3: Κατά κεφαλήν ΑΕΠ στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2023, σε PPS)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 18.03.2025)

Ανησυχητικό όμως στοιχείο ως προς τις προοπτικές μετάβασης της χώρας μας σε ισόρροπη αναπτυξιακή διαδικασία είναι το γεγονός ότι, μετά το υφεσιακό σοκ της περιόδου 2010-2013, η επιστροφή της ελληνικής οικονομίας σε θετικούς ρυθμούς μεγέθυνσης έχει εντείνει τις περιφερειακές αποκλίσεις σε όρους εισοδήματος (Διάγραμμα 4.4). Έτσι, ενώ τα πρώτα χρόνια εφαρμογής των προγραμμάτων οικονομικής προσαρμογής (2010-2013) η απόκλιση του κατά κεφαλήν ΑΕΠ μεταξύ της πιο πλούσιας περιφέρειας (Αττικής) και της πιο φτωχής μειώθηκε σημαντικά, από το 2014 και ύστερα –με εξαίρεση το 2020–, παράλληλα με την ανάκαμψη της οικονομικής δραστηριότητας, οι περιφερειακές εισοδηματικές αποκλίσεις άρχισαν και πάλι να αυξάνονται. Η τάση αυτή μάλιστα εντάθηκε την τριετία 2021-2023, όταν η οικονομία εμφάνισε τους υψηλότερους μέσους ρυθμούς μεγέθυνσης μετά το 2009.

Διάγραμμα 4.4: Απόκλιση κατά κεφαλήν ΑΕΠ της πλουσιότερης και της φτωχότερης περιφέρειας στην Ελλάδα (2009-2023, σε PPS)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 18.03.2025) (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

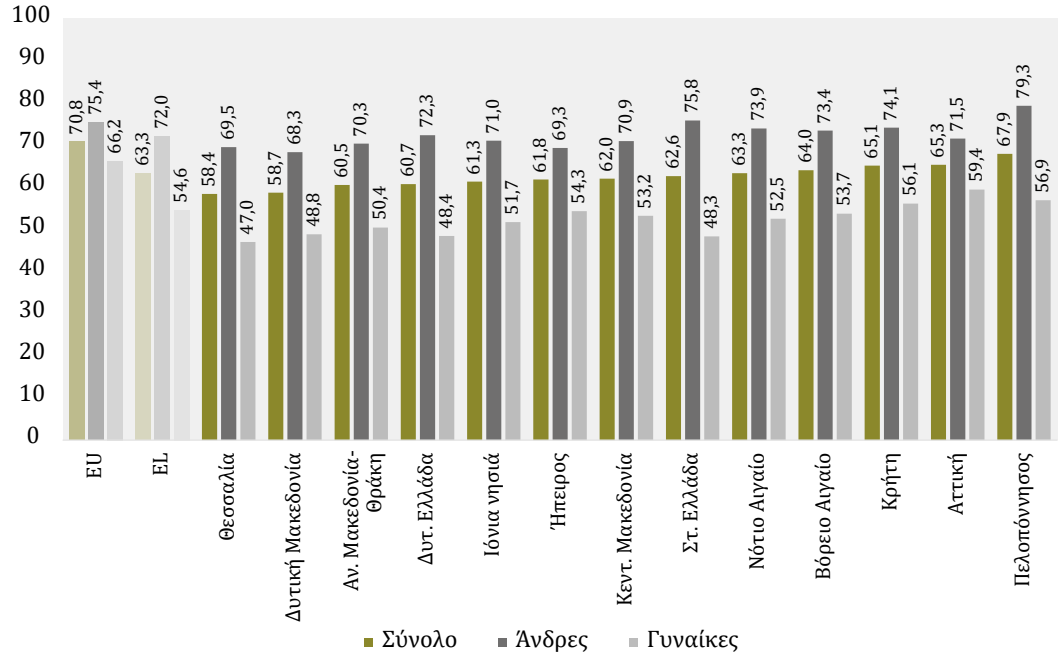
Τα διαθέσιμα στοιχεία υποδεικνύουν μια ενδογενή δυναμική δημιουργίας περιφερειακών αποκλίσεων στην ελληνική οικονομία, με την αύξηση της οικονομικής δραστηριότητας στο σύνολο της χώρας να ευνοεί ανισομερώς συγκεκριμένες περιφέρειές της, επιδρώντας έτσι αρνητικά σε κάθε προοπτική περιφερειακής σύγκλισης. Η αντιστροφή της δυναμικής αυτής προϋποθέτει τη χάραξη και την εφαρμογή μιας συνεκτικής, μακροχρόνιας αναπτυξιακής στρατηγικής που θα περιλαμβάνει δράσεις και διαρθρωτικά μέτρα στα διάφορα υποσυστήματα των λιγότερο αναπτυγμένων περιφερειών, ώστε να επιταχυνθεί ο διαρθρωτικός-παραγωγικός μετασχηματισμός τους και να διασφαλιστεί μια περιφερειακά πιο ισόρροπη οικονομική ανάπτυξη και το βιοτικό επίπεδο των κατοίκων της περιφέρειας.

4.3 Η αγορά εργασίας και η απασχόληση σε περιφερειακό επίπεδο

Σημαντικές ασυμμετρίες σε περιφερειακό επίπεδο εμφανίζονται και όσον αφορά βασικούς ποσοτικούς δείκτες της αγοράς εργασίας. Για παράδειγμα, το Διάγραμμα 4.5 καταγράφει το ποσοστό απασχόλησης ανά περιφέρεια τόσο στο σύνολο του πληθυσμού όσο και μεταξύ ανδρών και γυναικών το 2024. Παρατηρούμε ότι και

οι 13 περιφέρειες της χώρας κατέγραψαν ποσοστά απασχόλησης χαμηλότερα του μέσου όρου της ΕΕ (70,8%), ενώ στις περισσότερες εξ αυτών τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν χαμηλότερα του μέσου όρου της χώρας (63,3%). Ειδικότερα, τα χαμηλότερα ποσοστά απασχόλησης εντοπίζονται στη Θεσσαλία (58,4%) και σε περιφέρειες της βόρειας Ελλάδας, όπως η Δυτική Μακεδονία (58,7%) και η Ανατολική Μακεδονία – Θράκη (60,5%), ενώ υψηλότερα από τον μέσο όρο της χώρας ήταν τα ποσοστά απασχόλησης, μεταξύ άλλων, στην Πελοπόννησο (67,9%), στην Αττική (65,3%) και στην Κρήτη (65,1%). Αξιοσημείωτες διαφορές καταγράφουν όμως και τα ποσοστά απασχόλησης μεταξύ ανδρών και γυναικών, με τη μεγαλύτερη απόκλιση να εντοπίζεται το 2024 στην Περιφέρεια Στερεάς Ελλάδας (27,5 ποσοστιαίες μονάδες) και τη μικρότερη στην Περιφέρεια Αττικής (12,1 ποσοστιαίες μονάδες).

Διάγραμμα 4.5: Ποσοστά απασχόλησης στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (ηλικίες 15-64 ετών, 2024)

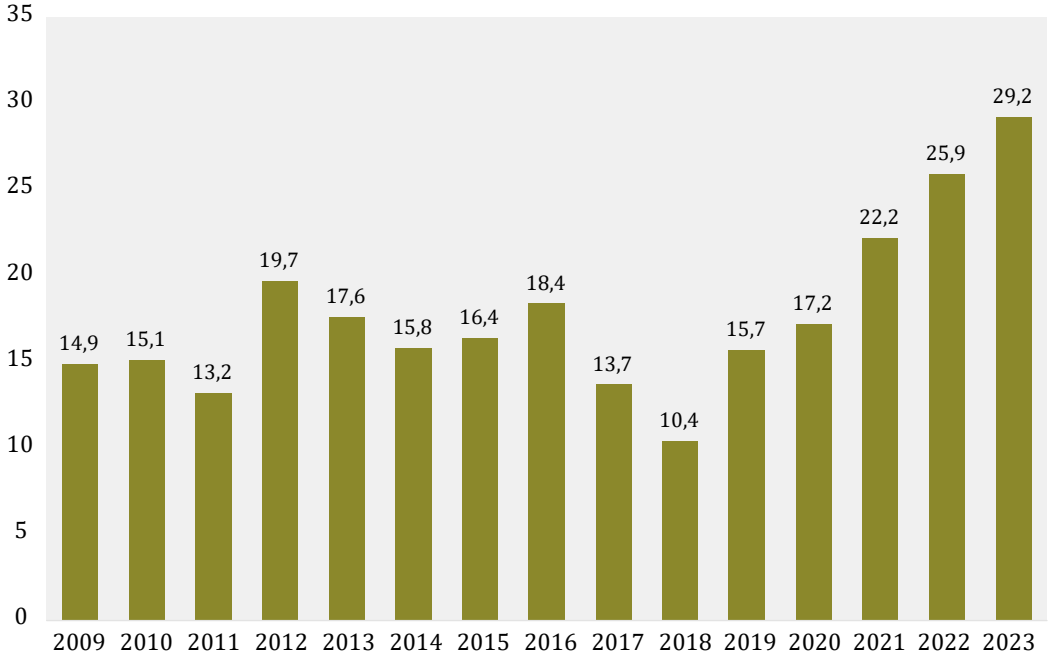

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 22.05.2025)

Αξίζει επίσης να σημειωθεί ότι οι περιφερειακές ανισότητες όσον αφορά την απόκλιση των ποσοστών απασχόλησης ανδρών και γυναικών έχουν αυξηθεί αρκετά τα τελευταία χρόνια στη χώρα μας. Συγκεκριμένα, ενώ το 2018 η διαφορά μεταξύ του υψηλότερου περιφερειακού ποσοστού απασχόλησης για τους άνδρες και

του χαμηλότερου περιφερειακού ποσοστού απασχόλησης για τις γυναίκες ήταν 10,4 ποσοστιαίες μονάδες, το 2023 η διαφορά αυτή ανήλθε στις 29,2 ποσοστιαίες μονάδες, τιμή που είναι η υψηλότερη τουλάχιστον από το 2009 και ύστερα (Διάγραμμα 4.6).

Διάγραμμα 4.6: Απόκλιση υψηλότερου περιφερειακού ποσοστού απασχόλησης για τους άνδρες και χαμηλότερου περιφερειακού ποσοστού απασχόλησης για τις γυναίκες (2009-2023, ποσοστιαίες μονάδες)

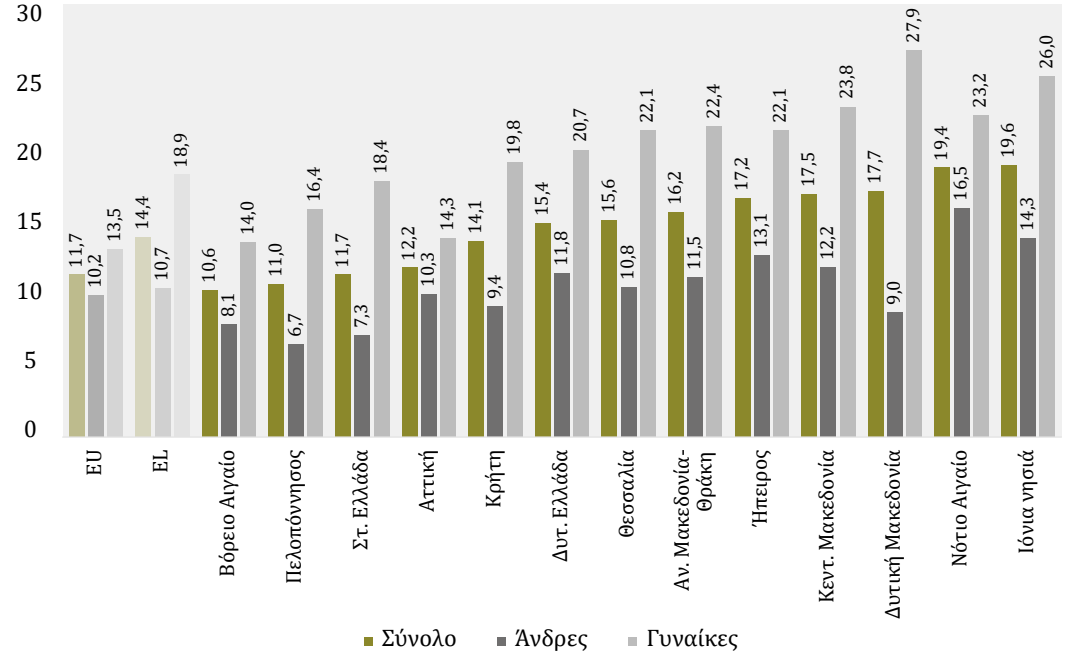
Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 02.04.2024)

Το στοιχείο αυτό αναδεικνύει με πιο εμφατικό τρόπο το εύρος των έμφυλων ανισοτήτων στη χώρα μας όσον αφορά τις ευκαιρίες απασχόλησης και συνεπώς την ανάγκη εφαρμογής στοχευμένων περιφερειακών πολιτικών απασχόλησης για την αντιμετώπισή τους.

Προβληματική, παρά τη βελτίωση που έχει σημειωθεί τα τελευταία χρόνια, παραμένει και η εικόνα όσον αφορά τα ποσοστά υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας σε επίπεδο περιφερειών. Ειδικότερα, το 2024 το υψηλότερο ποσοστό υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας εντοπίζεται στην Περιφέρεια Ιονίων Νήσων (19,6%), με την απόκλιση του ποσοστού αυτού από τον μέσο όρο της χώρας να διαμορφώνεται στις 5,1 ποσοστιαίες μονάδες και από τον ευρωπαϊκό μέσο όρο στις 7,9

μονάδες. Υψηλά ποσοστά υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας κατέγραψαν το 2024 και οι περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου (19,4%), Δυτικής Μακεδονίας (17,7%), Κεντρικής Μακεδονίας (17,5%) και Ηπείρου (17,2%), ενώ τα χαμηλότερα ποσοστά εμφάνισαν το Βόρειο Αιγαίο (10,6%), η Πελοπόννησος (11%) και η Στερεά Ελλάδα (11,7%). Μεγάλες επίσης διαφορές παρουσιάζουν τα αντίστοιχα ποσοστά και μεταξύ των δύο φύλων. Ενδεικτικά, στη Δυτική Μακεδονία η διαφορά αυτή διαμορφώθηκε το 2024 στις 18,9 ποσοστιαίες μονάδες, τιμή σχεδόν εξαπλάσια σε σχέση με εκείνη στο σύνολο της ΕΕ (3,3 ποσοστιαίες μονάδες), ενώ στα Ιόνια Νησιά, στην Κεντρική Μακεδονία, στη Θεσσαλία και στη Στερεά Ελλάδα η αντίστοιχη διαφορά ήταν περίπου τέσσερις φορές υψηλότερη. Ακόμη και στις περιφέρειες Βορείου Αιγαίου και Πελοποννήσου, οι οποίες το 2024 εμφάνισαν ποσοστό υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας χαμηλότερο από το αντίστοιχο της ΕΕ, η διαφορά του ποσοστού αυτού μεταξύ του ανδρικού και του γυναικείου πληθυσμού ήταν αρκετά υψηλότερη σε σχέση με τον ευρωπαϊκό μέσο όρο.

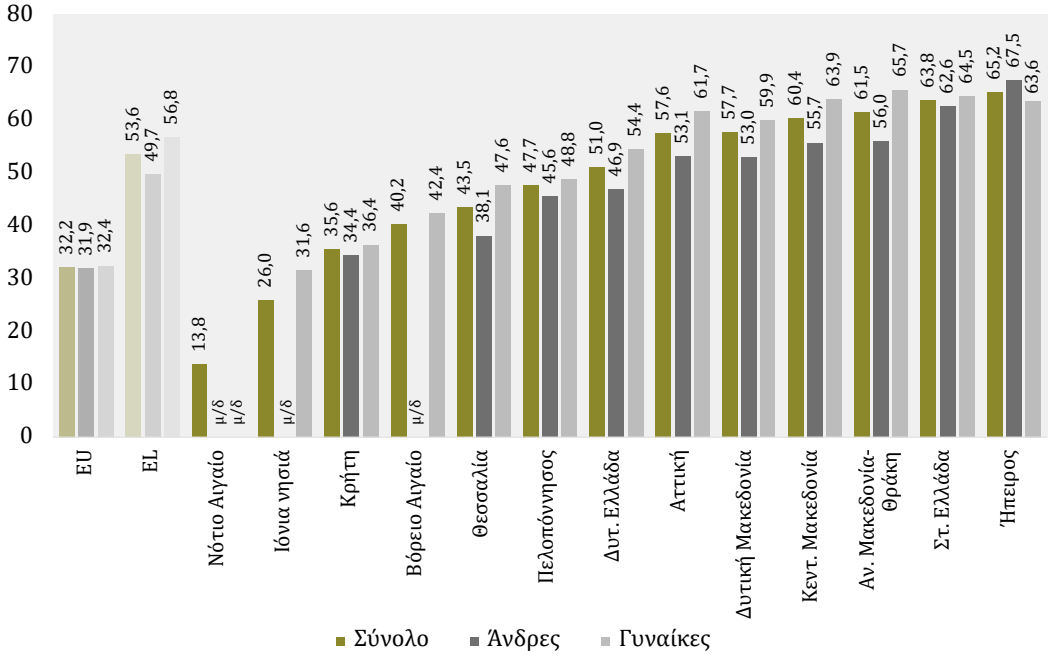
Διάγραμμα 4.7: Ποσοστά υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2024, % του διευρυμένου εργατικού δυναμικού)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 22.05.2025)

Τα σχετικά υψηλά περιφερειακά ποσοστά υποαπόδοσης της αγοράς εργασίας συνδυάζονται και με υψηλά ποσοστά μακροχρόνιας ανεργίας, στοιχείο που αποτελεί μια ακόμη ένδειξη των ιδιαίτερα χαμηλών προοπτικών απασχολησιμότητας σημαντικού μέρους του άνεργου εργατικού δυναμικού στη χώρα μας. Παρά την πρόοδο που έχει σημειωθεί, ιδιαίτερα οξυμμένο είναι το πρόβλημα της μακροχρόνιας ανεργίας στις περιφέρειες Ηπείρου, Στερεάς Ελλάδας, Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης και Κεντρικής Μακεδονίας, όπου το 2024 άνω του 60% των ανέργων αναζητούσαν χωρίς επιτυχία θέση εργασίας για πάνω από 12 μήνες (Διάγραμμα 4.8). Τα ποσοστά μεταξύ του γυναικείου πληθυσμού στις περιφέρειες αυτές κυμαίνονταν κοντά στο 64%, τιμή διπλάσια του αντίστοιχου ποσοστού στον μέσο όρο της ΕΕ. Αξίζει επίσης να επισημανθεί ότι, ενώ, τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και σε επίπεδο περιφερειών,[40] το ποσοστό μακροχρόνιας ανεργίας των γυναικών ήταν το 2024 σημαντικά υψηλότερο από των ανδρών, στην ΕΕ δεν καταγράφονται έμφυλες διαφοροποιήσεις όσον αφορά τη μακροχρόνια ανεργία, με τα αντίστοιχα ποσοστά μεταξύ ανδρικού και γυναικείου πληθυσμού να είναι σχετικά ίδια και αρκετά χαμηλότερα από εκείνα στην Ελλάδα.

Διάγραμμα 4.8: Μακροχρόνια άνεργοι ως ποσοστό στο σύνολο των ανέργων στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2024)

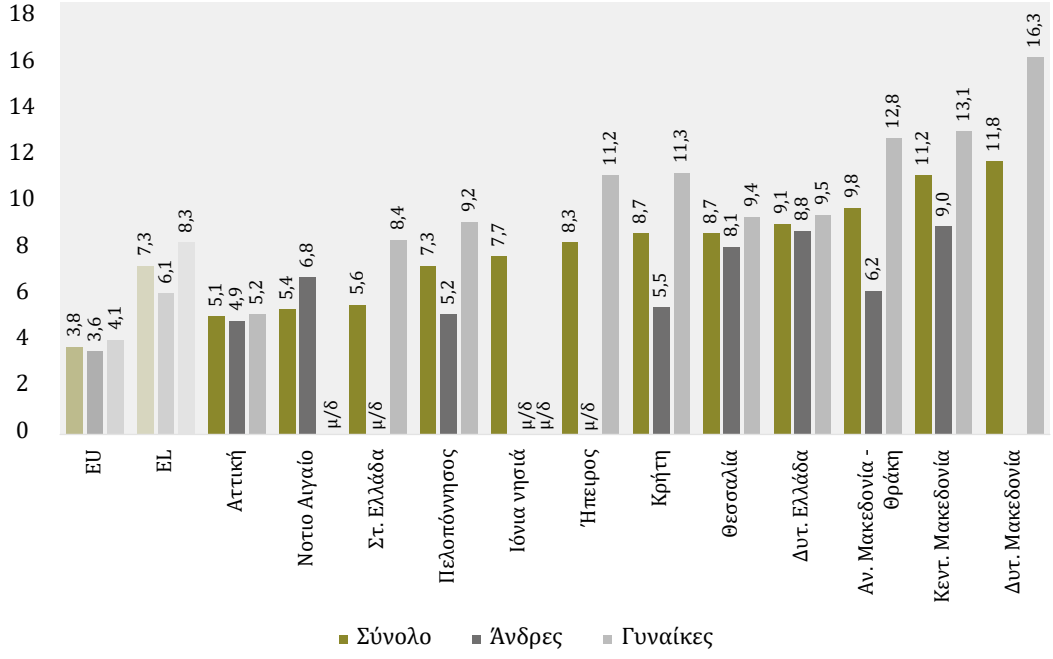

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 23.05.2025)

40. Με εξαίρεση την Περιφέρεια Ηπείρου.

Η ένταση του προβλήματος της ανεργίας σε αρκετές περιφέρειες της χώρας αποτυπώνεται και στο γεγονός ότι αρκετά μεγάλο τμήμα του εργατικού δυναμικού σχετικά υψηλής ειδίκευσης παραμένει χωρίς εργασία. Πιο συγκεκριμένα, όπως φαίνεται στο Διάγραμμα 4.9, το ποσοστό ανεργίας μεταξύ των αποφοίτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης σε περιφέρειες όπως η Δυτική Μακεδονία (11,8%), η Κεντρική Μακεδονία (11,2%), η Ανατολική Μακεδονία – Θράκη (9,8%) ξεπερνούσε το 2024 αρκετά τον –ήδη υψηλό σε σχέση με την ΕΕ– μέσο όρο της χώρας (7,3%).

Διάγραμμα 4.9: Ποσοστά ανεργίας απόφοιτων τριτοβάθμιας εκπαίδευσης στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2024, ηλικίες 15-74 ετών)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 23.05.2025)

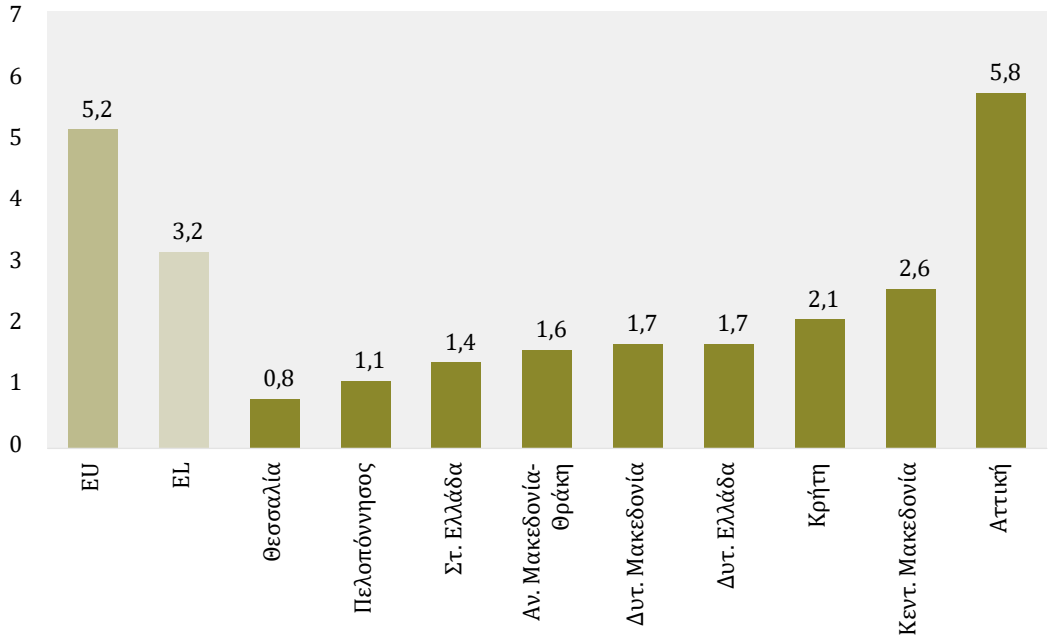
Σημείωση: Μη διαθέσιμα στοιχεία για την Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου.

Ενδεικτικό των μεγάλων περιφερειακών ανισοτήτων στη χώρα μας είναι ότι το 2024 στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας το ποσοστό των άνεργων γυναικών που είχαν λάβει πανεπιστημιακή εκπαίδευση (16,3%) ήταν σχεδόν τριπλάσιο του αντίστοιχου ποσοστού στην Αττική (5,2%) και τέσσερις φορές περίπου υψηλότερο σε σύγκριση με τον μέσο όρο της ΕΕ (4,1%). Αντίστοιχα μεγάλες αποκλίσεις καταγράφονται και στα ποσοστά ανεργίας μεταξύ του ανδρικού πληθυσμού

υψηλής ειδίκευσης. Για παράδειγμα, στην Κεντρική Μακεδονία και στη Δυτική Ελλάδα το ποσοστό αυτό το 2024 ήταν 9% και 8,8% αντίστοιχα, όταν το ίδιο έτος στην Περιφέρεια Αττικής ήταν 4,9% και στο σύνολο της ΕΕ 3,6%.

Τα παραπάνω στοιχεία αποτυπώνουν, μεταξύ άλλων, διαφοροποιήσεις όσον αφορά τη διάρθρωση του παραγωγικού συστήματος κάθε περιφέρειας. Οι διαφοροποιήσεις αυτές γίνονται πιο εμφανείς στο Διάγραμμα 4.10, το οποίο καταγράφει το ποσοστό των απασχολουμένων σε κλάδους υψηλής τεχνολογίας ανά περιφέρεια της χώρας. Παρατηρούμε ότι το 2024 η Περιφέρεια Αττικής συγκέντρωνε, ως ποσοστό της συνολικής απασχόλησης, τις περισσότερες θέσεις εργασίας σε τομείς υπηρεσιών υψηλής τεχνολογίας και έντασης γνώσης και σε μεταποιητικούς κλάδους υψηλής τεχνολογίας, με το ποσοστό αυτό να ανέρχεται στο 5,8%, ποσοστό υψηλότερο τόσο του εθνικού (3,2%) όσο και του ευρωπαϊκού (5,2%) μέσου όρου.

Διάγραμμα 4.10: Ποσοστό θέσεων εργασίας σε κλάδους υψηλής τεχνολογίας στο σύνολο της απασχόλησης στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2024)

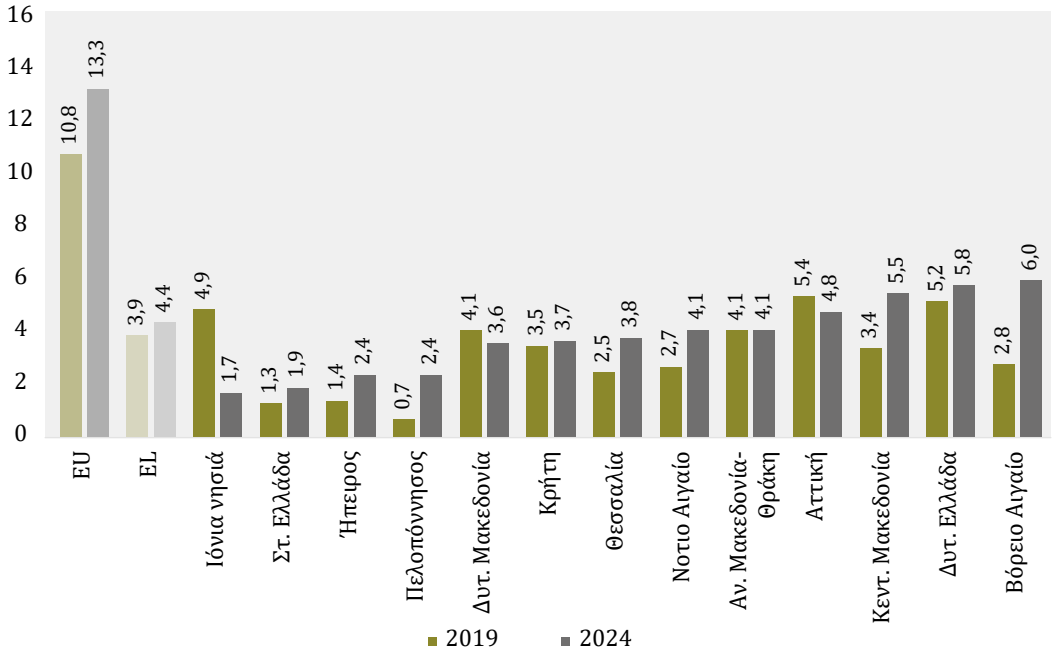
Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 23.05.2025)

Σημείωση: Μη διαθέσιμα στοιχεία για τις περιφέρειες Βορείου Αιγαίου, Νοτίου Αιγαίου, Ηπείρου και Ιονίων Νήσων.

Όσον αφορά τις υπόλοιπες περιφέρειες, τα αντίστοιχα στοιχεία δημιουργούν προβληματισμό. Ειδικότερα, το 2024 στην Περιφέρεια Θεσσαλίας το ποσοστό των εργαζομένων που απασχολούνταν στους συγκεκριμένους κλάδους υψηλής τεχνολογίας ήταν κάτω του 1%, στην Πελοπόννησο ήταν μόλις 1,1%, στη Στερεά Ελλάδα και στην Ανατολική Μακεδονία – Θράκη ήταν 1,4% και 1,6% αντίστοιχα, ενώ στη Δυτική Μακεδονία και στη Δυτική Ελλάδα ήταν 1,7%. Σχετικά υψηλότερο ποσοστό καταγράφεται στην Κρήτη (2,1%), όπως και στην Περιφέρεια Κεντρικής Μακεδονίας (2,6%). Ωστόσο, τα ποσοστά αυτά παραμένουν αρκετά χαμηλότερα από τον μέσο όρο της χώρας και αντιστοιχούν σε λιγότερο από το ήμισυ εκείνου της Αττικής. Τα εμπειρικά αυτά ευρήματα υποδηλώνουν μια σχετική υπερσυγκέντρωση δραστηριοτήτων υψηλής τεχνολογίας στην Περιφέρεια Αττικής, γεγονός που εν μέρει ερμηνεύει το μεγάλο αναπτυξιακό κενό που υπάρχει μεταξύ της συγκεκριμένης περιφέρειας και των υπόλοιπων περιφερειών της χώρας.

Ιδιαίτερα χαμηλές είναι οι επιδόσεις των ελληνικών περιφερειών και όσον αφορά την επένδυση στο ανθρώπινο κεφάλαιο και στο εργατικό δυναμικό. Ενδεικτικά ως προς αυτό είναι τα στοιχεία του Διαγράμματος 4.11, που παρουσιάζουν το ποσοστό ανά περιφέρεια όσων δήλωσαν ότι συμμετείχαν σε προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης τις τελευταίες τέσσερις εβδομάδες. Το υψηλότερο ποσοστό μεταξύ των 13 περιφερειών της χώρας κατέγραψε το 2024 η Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (6%), ποσοστό όμως χαμηλότερο του μισού από εκείνο στο σύνολο της ΕΕ το ίδιο έτος (13,3%). Πολύ χαμηλά ποσοστά συμμετοχής σε προγράμματα κατάρτισης και εκπαίδευσης, αντίθετα, εμφάνισαν το 2024, μεταξύ άλλων, οι περιφέρειες Ιονίων Νήσων (1,7%), Στερεάς Ελλάδας (1,9%), Ηπείρου και Πελοποννήσου (2,4%). Κοντά στον –χαμηλό– εθνικό μέσο όρο ήταν τα ποσοστά αυτά στις περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου και Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης (4,1%) καθώς και στην Αττική (4,8%). Παρ' όλα αυτά, θετικό είναι το στοιχείο ότι το 2024 στις περισσότερες από τις 13 περιφέρειες της χώρας το ποσοστό συμμετοχής σε αντίστοιχα προγράμματα αυξήθηκε έναντι του 2019, με τη μεγαλύτερη αύξηση να σημειώνεται στην Περιφέρεια Βορείου Αιγαίου (από 2,8% το 2019 στο 6% το 2024).

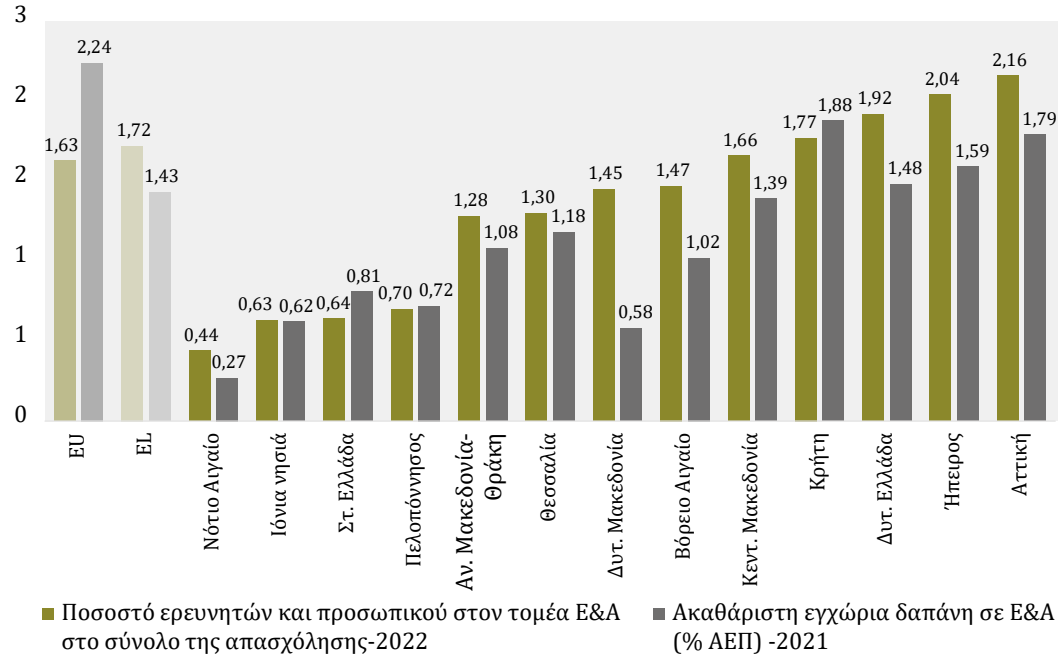
Διάγραμμα 4.11: Ποσοστό συμμετοχής σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης τις τελευταίες τέσσερις εβδομάδες στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2019 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 23.05.2025)

Αξιοσημείωτες αποκλίσεις καταγράφονται ωστόσο και όσον αφορά τους πόρους (σε ανθρώπινο δυναμικό και επενδύσεις) που κατανέμονται ανά περιφέρεια σε δραστηριότητες Ε&Α. Στο Διάγραμμα 4.12 βλέπουμε ότι και σε αυτή την κατηγορία η Περιφέρεια Αττικής εμφάνιζε το 2022 τις καλύτερες επιδόσεις μεταξύ των περιφερειών της χώρας όσον αφορά το ποσοστό των θέσεων εργασίας που είχαν ερευνητική φύση ή που ενέπιπταν στον τομέα της Ε&Α (2,16%). Θετικές είναι όμως και οι επιδόσεις των περιφερειών Ηπείρου (2,04%), Δυτικής Ελλάδας (1,92%), Κρήτης (1,77%) και Κεντρικής Μακεδονίας (1,66%) με τα ποσοστά τους να υπερβαίνουν εκείνο του μέσου όρου της ΕΕ.

Διάγραμμα 4.12: Ποσοστό ερευνητών και προσωπικού που απασχολείται σε δραστηριότητες Ε&Α στο σύνολο των απασχολουμένων και ακαθάριστη εγχώρια δαπάνη για δραστηριότητες Ε&Α ως ποσοστά του ΑΕΠ στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας

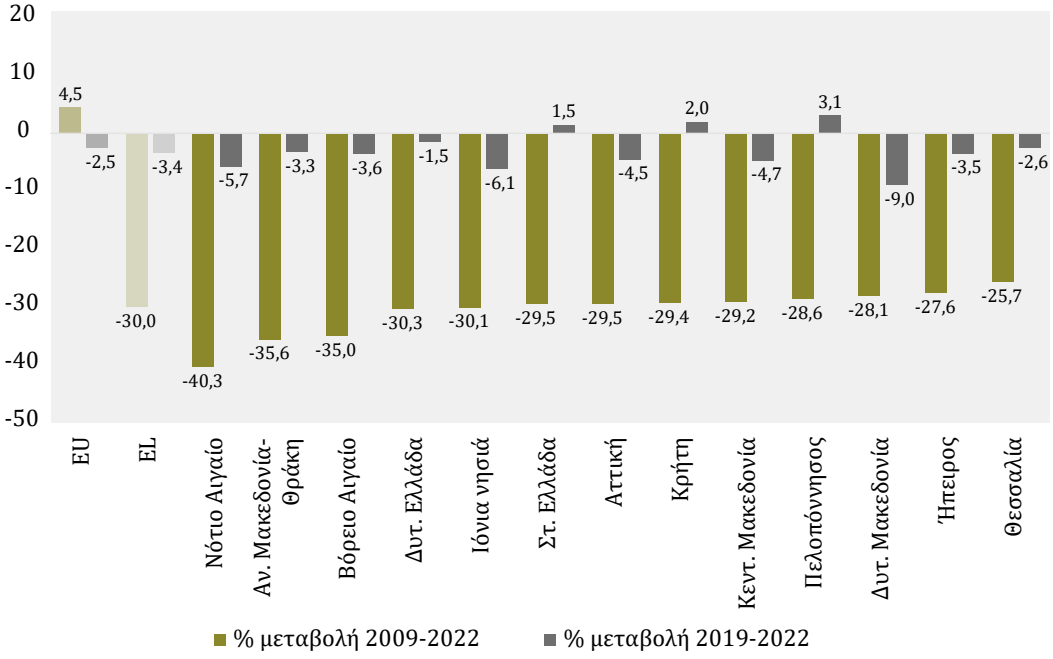
Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 03.04.2024)

Αντίθετα, οι λιγότερες θέσεις εργασίας σε αντίστοιχες δραστηριότητες στο σύνολο των θέσεων απασχόλησης το 2022 εντοπίζονταν στις περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου (0,44%), Ιονίων Νήσων (0,63%) και Στερεάς Ελλάδας (0,64%). Από τα στοιχεία του διαγράμματος φαίνεται επίσης ότι η χώρα μας, παρά το σχετικά υψηλότερο ποσοστό ερευνητών και άλλου προσωπικού που απασχολούνται στον τομέα της Ε&Α, δαπανούσε –τουλάχιστον– το 2021 σε συγκεκριμένες δραστηριότητες λιγότερους πόρους συγκριτικά με την ΕΕ (1,43% του ΑΕΠ έναντι 2,24% στην ΕΕ). Η υψηλότερη ακαθάριστη εγχώρια δαπάνη σε Ε&Α ως ποσοστό του ΑΕΠ καταγράφηκε το 2021 στις περιφέρειες Κρήτης (1,88%) και Αττικής (1,79%), ενώ η χαμηλότερη στις περιφέρειες Νοτίου Αιγαίου (0,27%) και Δυτικής Μακεδονίας (0,58%).

Αποκαλυπτικά των επιπτώσεων που προκάλεσε η περίοδος της πολυκρίσης στο βιοτικό επίπεδο των πολιτών και των εργαζομένων που ζουν στις περιφέρειες της χώρας είναι τα στοιχεία του Διαγράμματος 4.13, το οποίο καταγράφει τη μεταβολή των μέσων πραγματικών αμοιβών εξαρτημένης εργασίας ανά ώρα απασχό-

λησης.[41] Παρατηρούμε ότι συγκριτικά με το 2009 οι περιφέρειες της χώρας στο σύνολό τους κατέγραψαν το 2022 μείωση αμοιβών που υπερέβαινε το 25%.

Διάγραμμα 4.13: Ποσοστιαία μεταβολή μέσων πραγματικών αμοιβών εξαρτημένης εργασίας ανά ώρα εργασίας στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2009-2022 και 2019-2022)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 03.04.2025) (επεξεργασία ΙΝΕ ΓΣΕΕ)

Σημείωση: Στοιχεία αποπληθωρισμένα με τον ΕνΔΤΚ.

Η μεγαλύτερη μείωση παρατηρείται στην Περιφέρεια Νοτίου Αιγαίου (-40,3%) και ακολουθούν οι περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης (-35,6%), Βορείου Αιγαίου (-35%), Δυτικής Ελλάδας (-30,3%) και Ιονίων Νήσων (-30,1%). Αντίστοιχα μεγάλη πτώση των αμοιβών εξαρτημένης εργασίας ανά ώρα εργασίας σε πραγματικούς όρους κατέγραψαν και οι υπόλοιπες περιφέρειες της χώρας, ενώ η μικρότερη μείωση σημειώθηκε στην Περιφέρεια Θεσσαλίας (-25,7%).

Αξίζει να τονιστεί ότι, παρά την έξοδο της χώρας από τα προγράμματα οικονομικής προσαρμογής και την αύξηση των ονομαστικών μισθών, οι πραγματικές αμοι-

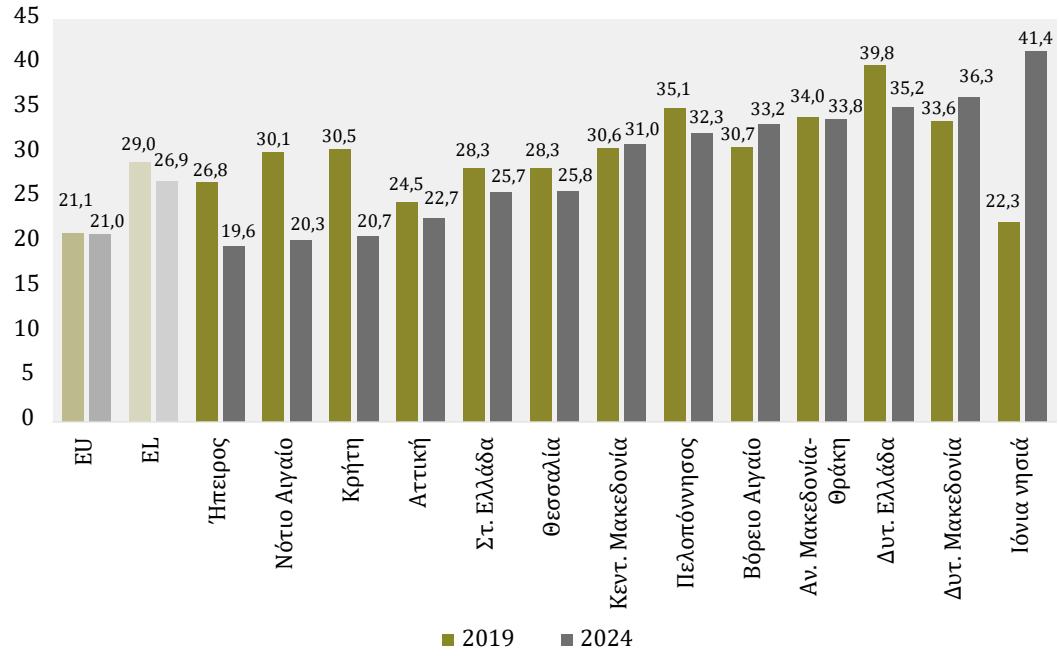
41. Οι αμοιβές εξαρτημένης εργασίας (D.1) περιλαμβάνουν τους μισθούς και τα ημερομίσθια των μισθωτών (D.11) –συμπεριλαμβανομένων των κοινωνικών εισφορών που πληρώνουν οι εν λόγω εργαζόμενοι– και τις εργοδοτικές εισφορές (D.12). Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Labour_cost_structural_statistics_-_levels

βές εξαρτημένης εργασίας ανά ώρα εργασίας, τόσο στο σύνολο της χώρας όσο και στην πλειονότητα των περιφερειών της, σημείωσαν πτώση και την περίοδο 2019-2022, ως συνέπεια, μεταξύ άλλων, της πληθωριστικής κρίσης.

4.4 Οι συνθήκες διαβίωσης στις περιφέρειες της χώρας

Αντανάκλαση των παραπάνω μεταβολών είναι και οι παρατηρούμενες ασυμμετρίες μεταξύ περιφερειών όσον αφορά βασικούς δείκτες της ποιότητας ζωής των κατοίκων τους. Στο Διάγραμμα 4.14, για παράδειγμα, απεικονίζεται ανά περιφέρεια το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού.[42] Παρατηρούμε ότι, αν και κατά βάση χαμηλότερα συγκριτικά με τέσσερα χρόνια πριν, τα ποσοστά αυτά στη συντριπτική πλειονότητα των περιφερειών της χώρας ήταν το 2024 υψηλότερα από το αντίστοιχο στο σύνολο της ΕΕ.

Διάγραμμα 4.14: Ποσοστό πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2019 και 2024)

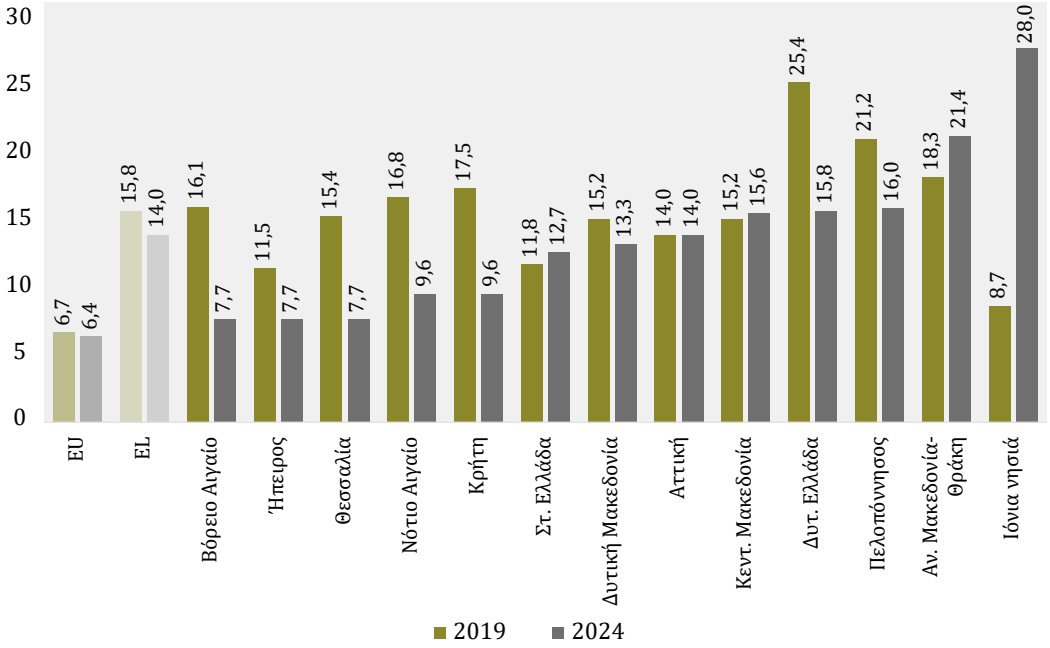
Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 23.05.2025)

42. Το ποσοστό του πληθυσμού σε κίνδυνο φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού καταγράφει το ποσοστό των πολιτών που βρίσκονται σε κίνδυνο φτώχειας ή ζουν σε συνθήκες σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης ή διαβούν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At_risk_of_poverty_or_social_exclusion_(AROPE)

Ειδικότερα, πολύ υψηλά ποσοστά κινδύνου φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού εντοπίζονται, μεταξύ άλλων, στις περιφέρειες Ιονίων Νήσων (41,4%), Δυτικής Μακεδονίας (36,3%), Δυτικής Ελλάδας (35,2%), Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης (33,8%), Βορείου Αιγαίου (33,2%) και Πελοποννήσου (32,3%). Αντίθετα, το 2024 κοντά στον εθνικό μέσο όρο της χώρας (26,9%) διαμορφώθηκαν τα αντίστοιχα ποσοστά στην Περιφέρεια Θεσσαλίας (25,8%) και στη Στερεά Ελλάδα (25,7%), ενώ τα λιγότερα επεισόδια φτώχειας ή κοινωνικού αποκλεισμού εντοπίστηκαν το ίδιο έτος στην Ήπειρο (19,6%), στο Νότιο Αιγαίο (20,3%) και στην Κρήτη (20,7%).

Το Διάγραμμα 4.15 εξειδικεύει τα παραπάνω ευρήματα, απεικονίζοντας ανά περιφέρεια το ποσοστό των πολιτών που ζουν σε συνθήκες σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης. Βλέπουμε ότι το 2024 στο σύνολο των 13 περιφερειών της χώρας καταγράφηκαν ποσοστά αρκετά υψηλότερα από τον μέσο όρο της ΕΕ (6,4%).

Διάγραμμα 4.15: Ποσοστό σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2019 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 23.05.2025)

Ειδικότερα, τα περισσότερα επεισόδια σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης ως προς το σύνολο του πληθυσμού εντοπίστηκαν στις περιφέρειες Ιονίων Νήσων (28%), Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης (21,4%), Πελοποννήσου (16%), Δυτι-

κής Ελλάδας (15,8%) και Κεντρικής Μακεδονίας (15,6%), ενώ ποσοστά κοντά στον μέσο όρο της χώρας (14%) εμφάνισαν και οι περιφέρειες Αττικής (14%), Δυτικής Μακεδονίας (13,3%) και Στερεάς Ελλάδας (12,7%). Αντίθετα, τα χαμηλότερα ποσοστά σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης σημειώθηκαν στο Βόρειο Αιγαίο (7,7%), στην Ήπειρο (7,7%), στη Θεσσαλία (7,7%), στο Νότιο Αιγαίο (9,6%) και στην Κρήτη (9,6%), ποσοστά μάλιστα που είναι σημαντικά μικρότερα έναντι των αντίστοιχων το 2019. Πάρα το γεγονός όμως ότι σε αρκετές περιφέρειες της Ελλάδας τα ποσοστά σοβαρής υλικής και κοινωνικής στέρησης το 2024 σημείωσαν πτώση συγκριτικά με το 2019, στα Ιόνια Νησιά πρωτίστως, αλλά και στις περιφέρειες Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης, Κεντρικής Μακεδονίας και Στερεάς Ελλάδας, τα αντίστοιχα ποσοστά σημείωσαν αύξηση.

Ενδεικτικά του χαμηλού επιπέδου διαβίωσης σε αρκετές περιφέρειες της χώρας είναι και τα σχετικά υψηλά ποσοστά πολιτών που αδυνατούν να πραγματοποιήσουν ιατρικές εξετάσεις εξαιτίας οικονομικής στενότητας, μεγάλης λίστας αναμονής ή απόστασης. Το Διάγραμμα 4.16 καταγράφει τα ποσοστά αυτά σε ευρωπαϊκό, εθνικό και περιφερειακό επίπεδο το 2021 και το 2024.

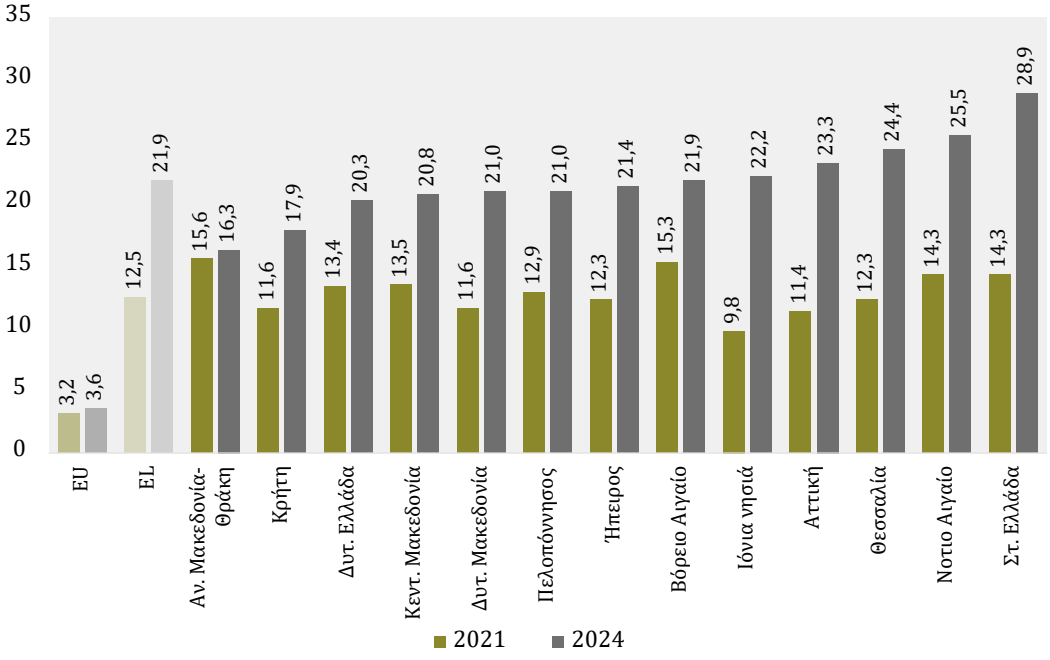
Από τη συγκριτική τους ανάλυση παρατηρούμε ότι, σε αντίθεση με την ΕΕ, το 2024, τόσο στη χώρα μας όσο και στο σύνολο των περιφερειών της, καταγράφηκε σημαντική άνοδος αυτών των ποσοστών. Η μεγαλύτερη σημειώθηκε στις περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας (14,6 ποσοστιαίες μονάδες), Ιονίων Νήσων (12,4 ποσοστιαίες μονάδες), Θεσσαλίας (12,1), Αττικής (11,9) και Νοτίου Αιγαίου (11,2 ποσοστιαίες μονάδες). Οι περιοχές μάλιστα αυτές εμφάνισαν το 2024 και πανελλαδικά τα υψηλότερα ποσοστά πολιτών που αδυνατούν να πραγματοποιήσουν ιατρικές εξετάσεις στο σύνολο του πληθυσμού με την ίδια ανάγκη. Πολύ υψηλά είναι όμως τα αντίστοιχα ποσοστά και στο σύνολο των υπόλοιπων περιφερειών της χώρας, όπως, ενδεικτικά, στο Βόρειο Αιγαίο (21,9%), στην Ήπειρο (21,4%), στην Πελοπόννησο (21%) και στη Δυτική Μακεδονία (21%). Το χαμηλότερο ποσοστό σε περιφερειακό επίπεδο καταγράφηκε το 2024 στην Ανατολική Μακεδονία – Θράκη (16,3%), το οποίο ωστόσο ήταν υψηλότερο κατά 12,7 ποσοστιαίες μονάδες από τον μέσο όρο της ΕΕ και 0,7 μονάδες από το αντίστοιχο ποσοστό το 2021.

Τα σχετικά χαμηλά ακόμη ποσοστά απασχόλησης σε πολλές περιφέρειες της χώρας έχουν επίσης ως συνέπεια αρκετές από αυτές να εμφανίζουν υψηλό, σε σχέση με τον εθνικό και ευρωπαϊκό μέσο όρο, ποσοστό πολιτών που διαβιούν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας (Διάγραμμα 4.17).[43] Έτσι, το 2024

43. Ειδικότερα, ο συγκεκριμένος δείκτης μετρά το ποσοστό των πολιτών που ζουν σε νοικοκυριό στο οποίο τα εργάσιμης ηλικίας μέλη του απασχολήθηκαν το προηγούμενο έτος λιγότερο από 20% του συνολικού δυνητικού χρόνου εργασίας. Για περισσότερες πληροφορίες βλ. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:Persons_living_in_households_with_low_work_intensity

στην Περιφέρεια Δυτικής Μακεδονίας το ποσοστό αυτό ανήλθε στο 13,3%, τιμή που, αν και μικρότερη από εκείνη του 2019, υπερβαίνει κατά 5,8 και 5,4 ποσοστιαίες μονάδες την αντίστοιχη μέση τιμή στο σύνολο των περιφερειών της χώρας και στην ΕΕ. Υψηλά ποσοστά πολιτών που διαβιούν σε νοικοκυριό με χαμηλή ένταση εργασίας εμφάνισαν το 2024 και οι περιφέρειες Στερεάς Ελλάδας (10%), Δυτικής Ελλάδας (9,7%), Θεσσαλίας (9,6%), Κεντρικής Μακεδονίας (9,2%) και Ανατολικής Μακεδονίας – Θράκης (8,8%).

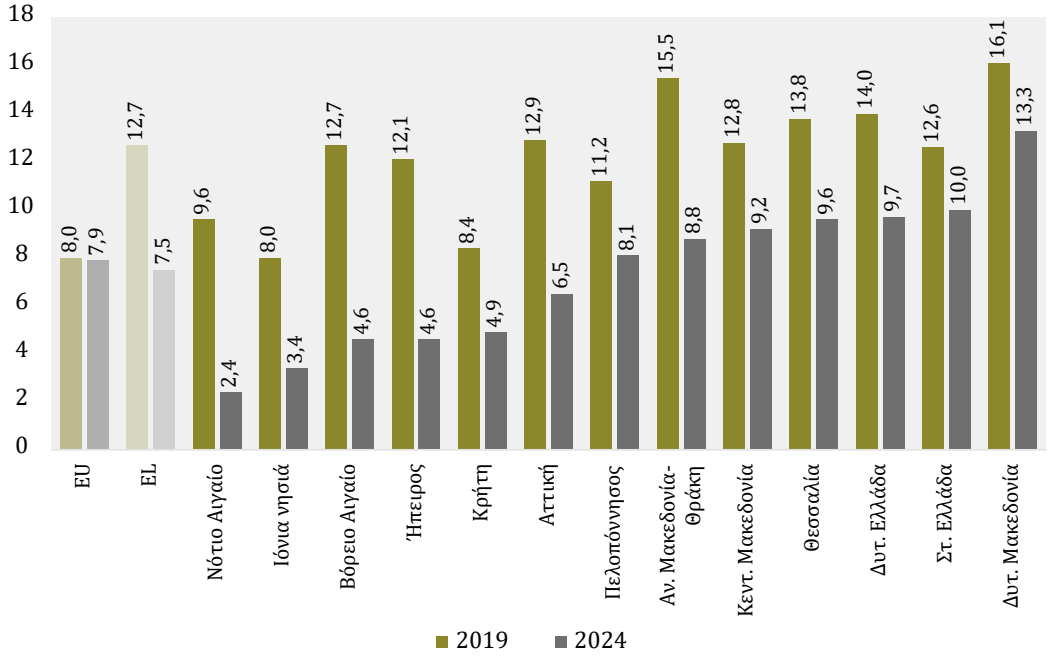
Διάγραμμα 4.16: Ποσοστό πολιτών που αδυνατούν να πραγματοποιήσουν (λόγω οικονομικής στενότητας, μεγάλης λίστας αναμονής ή απόστασης) αναγκαίες ιατρικές εξετάσεις στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (2021 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 23.05.2025)

Σημείωση: Ως ποσοστό του πληθυσμού που αντιμετωπίζει την ίδια ανάγκη διενέργειας ιατρικών εξετάσεων.

Διάγραμμα 4.17: Ποσοστό πολιτών που διαβιούν σε νοικοκυριό με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας στην ΕΕ, στην Ελλάδα και στις περιφέρειες της Ελλάδας (ηλικίες 0-64 ετών, 2019 και 2024)

Πηγή: Eurostat (πρόσβαση: 04.04.2024)

Σαφώς πιο βελτιωμένη έναντι των άλλων περιοχών της χώρας ήταν η εικόνα σε νησιωτικές περιφέρειες (Νότιο Αιγαίο, Ιόνια Νησιά, Κρήτη, Βόρειο Αιγαίο), καθώς και στις περιφέρειες Ηπείρου (4,6%) και Αττικής (6,5%), όπου τα αντίστοιχα ποσοστά ήταν χαμηλότερα του μέσου όρου της ΕΕ. Παρ' ότι η αύξηση της απασχόλησης τα τελευταία τέσσερα χρόνια είχε ως αποτέλεσμα τη μείωση του ποσοστού πολιτών που ζουν σε νοικοκυριά με πολύ χαμηλή ένταση εργασίας σε όλες τις περιφέρειες της χώρας, τα ποσοστά αυτά είναι ακόμη υψηλά. Το γεγονός αυτό υπογραμμίζει την ανάγκη ανάληψης δράσεων για την αύξηση της απασχόλησης, ειδικά στις περιφέρειες που αντιμετωπίζουν ιδιαίτερα οξυμμένο πρόβλημα ανεργίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσση

- ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2019). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, Ετήσια έκθεση, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα.
- ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2020). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, Ετήσια έκθεση, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα.
- ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2022). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, Ετήσια έκθεση, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα.
- ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2024). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, Ετήσια έκθεση, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα.
- ΙΝΕ ΓΣΕΕ (2025). *Η ελληνική οικονομία και η απασχόληση*, Ενδιάμεση έκθεση 2024, Ινστιτούτο Εργασίας ΓΣΕΕ, Αθήνα.
- Μαλαγαρδή, Α. και Σταμπουλής, Μ. (2025). *Οι συλλογικές διαπραγματεύσεις στην Ελλάδα για τα έτη 2013-2023*: *Τάσεις, τομές και προοπτικές*, Αθήνα: ΟΜΕΔ, Εκδόσεις Σάκκουλα.
- The Green Tank (2025). «Τάσεις στην ηλεκτροπαραγωγή», Δεκέμβριος 2024, https://thegreentank.gr/2025/01/30/admie-dec24-el/.
- ΤτΕ (2025). *Έκθεση του Διοικητή για το έτος 2024*, Τράπεζα της Ελλάδος, Αθήνα, Απρίλιος.

Ξενόγλωσση

- EC (2025a). "In-depth review 2025 Greece", Institutional Paper no. 309, European Commission, Brussels.
- EC (2025b). *Alert Mechanism Report 2025*, COM(2024) 702 final, European Commission, Strasburg.
- IMF (2025). "Improve resource allocation to boost growth in Greece", Selected Issues Paper/2025/58, International Monetary Fund, April, Washington DC.
- MinFin (2024). *Medium-Term Fiscal-Structural Plan 2025-2028*, Hellenic Republic, Ministry of Economy and Finance, October, Athens.

- Theodoropoulou, S., Pierros, C., Matsaganis, M. (2024). “The political economy of inflation management: The case of Greece”, *Transfer: European Review of Labour and Research*, 30(3), pp. 359-374, https://doi.org/10.1177/10242589241290158.

ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ ΓΣΕΕ

Ιουλιανού 24,
10434, Αθήνα
Τηλ.: 210 8202247
Fax: 210 8202203
www.inegsee.gr

Γλωσσική επιμέλεια – Διορθώσεις: Στέλλα Ζούπα
Σελιδοποίηση – Εκτύπωση: ΚΑΜΠΥΛΗ ΑΕΒΕ
Αντιγόνης 60, 10442 Αθήνα
Τηλ.: 210 5156810-20-30, Fax: 2105156811
E-mai: info@kambili.gr, www. kambili.gr

© ΙΝΕ ΓΣΕΕ

ISSN: 2732-7795
ISBN: 978-618-234-034-9

ISSN: 2732-7795
ISBN: 978-618-234-034-9